MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

KUUEKÜMNE SEITSMES NUMBER : OKTOOBER 2017

HIND 2€

9 772346 662013

#67 : POLIITILISUS

JUHTKIRI

RINDETEATEID KAHE KAEVIKU VAHELT

Foto: Patrik Tamm

Mulle meeldib kahelda. Mulle meeldivad laused, mille kahte poolt eraldab „aga". Mul puuduvad valmisseisukohad. Kui keegi minult mõne teema kohta seisukohta küsib, peab ta tõenäoliselt leppima pika mõttepausiga. Mul on järjest rohkem tunne, et õhustik on selliste pauside võtmiseks ebasoodne. Militariseerumise ilminguid näitava arvamusruumi on „okupeerinud" mustad ja valged jõud ning minu moodi kahe kaeviku vahele jäänud lastakse lihtsalt maha. Olen tulise arvamussõja tsiviilohver, sest ma pole oma meelsust jõuliselt deklareerinud, ma pole mõistnud piisavalt hukka, ma pole survestanud, ma pole osalenud naeruvääristamise rituaalides, ma pole tundnud muret ega avaldanud toetust; kui relvadeks on sõnad, siis ma pole piisavalt nende järele haaranud. Ometi peaks see kuuluma minu kui meediaväljaande esindaja töökohustuste hulka. Endalgi tekib vahel sotsiaalmeedias toimuvat jälgides desertööri tunne. No ütle ometi midagi! Miks peavad Epner, Prints ja Pang sinu eest töö ära tegema?

Mul on olnud raske kaevikusse viskuda hoolimata sellest, et väärtused ja ideaalid, mille nimel võideldakse, on mulle olulised. Täpsemini, minu jaoks on vähemalt sama tähtis õigus öelda jätkuvalt „jah, aga…". Selline mure võib kõlada kummaliselt. Eestis kehtib endiselt sõnavabadus: Pärnits on võrrelnud Sirbis laulupidu apartheidiga, Lobjakas kõrvutanud Postimehes eestlasi terroristidega, EKREle antakse võimalus oma inimvaenulikku ideoloogiat päevalehtedes pikalt-laialt tutvustada. Milles siis probleem?

Esiteks selles, et kuigi meie arvamusruumi kaks poolust üha kaugenevad teineteisest, tõmbub ruum nende vahel paradoksaalsel kombel järjest enam koomale. Teiseks, süveneva polariseerumise loogika sunnib peale oma mängureeglid: emotsioonidel baseeruv sildistamine asendab argumenteerimise, kujunevad omaette arvamusenklaavid, konsensuse asemel otsitakse vastandusi, kuulamise asemel marsitakse häälekalt välja. Kolmandaks mõtestatakse tuumkonflikti kaudu ümber ka teised ühiskondlikud vastasseisud. Nii on näiteks otsedemokraatia selline teema, mida endast lugupidav liberaal enam toetada ei saa, sest selle eestkõnelejateks on kujunenud SAPTK ja EKRE, kelle eesmärk on rahvahääletuse kaudu kooseluseadus tühistada.

Minu jaoks südamelähedane agatamine on kaevikusõjas eluohtlik – kui sa väljendad kahtlusi või esitad küsimusi, peetakse seda nõrkuse märgiks. Keegi ei taha kuulata kaevikus kükitades arutlusi selle üle, kas rindejoon sai ikka õigesti valitud või kuidas vangidega ümber käia. Veel ketserlikum on küsida, mis küll toimub selle sõduri peas, kes seal kauguses samamoodi poris kükitab. On tal pere? Lapsed? Kus ta töötab? Kas ta tunneb hirmu? Millised on tema sisemised heitlused? Äkki ma tean teda? Ei, kõige suurem eksimus, mille sõdur saab teha, on oma vaenlasele silma vaatamine, tema inimlikustamine, st samaväärsuse tajumine.

Sõjaolukorras on kõige turvalisem tõmmata selga eristuv munder ja koonduda ühtse sildi ning maailmavaate taha, esitamata küsimusi, sest kõik peab olema niigi enesestmõistetav. Sõda pole aeg ega koht mõtlemiseks – seda tehakse sinu eest kuskil kõrgemal. Nii saab kaevikureaalsusest normaalsuse mõõdupuu. Mõlemad osapooled on veendunud, et nende valduses on tõde. Selle kinnituseks otsitakse tõendeid arvamusküsitlustest, ajaloost, bioloogiast, piiblist, haaratakse postmodernistlike teoreetikute järele või ülistatakse talupojamõistust, kuid seda kõike tehakse selektiivselt, eesmärk-pühitseb-abinõu-meetodil: vasakpoolsete jaoks on kõik peale meie seksuaalse orientatsiooni sotsiaalne konstruktsioon, parempoolsete jaoks on see risti vastupidi. Ühed viitavad uuringutele, mis näitavad rahva toetust kooseluseadusele, teised harrastavad rahva nimel kõnelemist. Kui kaevikureaalsus muutub – olgu siis arvamusküsitluste või poliitilise olukorra teisenemise tõttu –, jääb tõde siiski alles. Tõde ei tohi silmist kaotada, muidu oled kutu. Kõhklejad surevad sõjas alati esimesena.

Kahe kaeviku vahele jääb eikellegimaa, kõhklejate ja küsijate päriskodu. See on ka demokraatia päriskodu, sest avatud ja demokraatliku ühiskonna aluseks on arusaam, et kõigil on õigus küsida, kritiseerida ja saada ära kuulatud. Mitte kellelgi pole õigust neile küsijatele vastata, et mingid küsimused on juba lõplikult oma vastuse saanud (vaadake, siin on tõde ja see on vankumatu). Või siis öelda, et mingid küsimused või neile vastuste andmine on lubatud ainult teatud grupile ühiskonnast (eksperdid, vähemused, kristlased). Või siis raamistada kellegi mõtteid selliste kategooriate kaudu, tasalülitades nõnda igaühele ainuomase individuaalsuse. Selleks et midagi üldse vastata, tuleks esmalt süvenenult kuulata, küsida lisaküsimusi, olla empaatiline, respekteerida enda vastas olevat inimest inimesena.

Poliitika võib küll olla oma olemuselt avalik, aga see algab (ja lõpeb) sügaval privaatsfääris. Kui me loobume oma individuaalsusest hõimuühtsuse kasuks; kui me soovime jääda dialoogile kurdiks; kui me asetame oma arusaamad väljapoole igasugust kriitikat, siis sillutame teed poliitikale, mis on suletud, teleoloogiline, privileegidel põhinev ja mõtlemisvabadust piirav. Selle vältimiseks on mul üks palve. Palun tuleme kaevikutest välja ja vaatame üksteisele silma.

Henri Kõiv, tegev- ja sotsiaaliatoimetaja

Esikaanel Aare Pilv. Foto: Gabriela Liivamägi

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	disaini- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Sille Pihlak	arhitektuuritoimetaja	sille@muurileht.ee
Keiti Kljavin	linnaruumitoimetaja	keiti@linnalabor.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	reklaam, müük ja levi	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus Madis Katz
Illustraatorid Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS

TOETAJAD: EESTI KULTUURKAPITAL, KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN, TELLISKIVI LOOMELINNAK

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn

Arvustamiseks plaate, raamatuid ning muid väljaandeid võib tuua ka Müürilehe toimetusse, mis asub Telliskivi Loomelinnakus A2 hoone II korrusel Linnalabori ühiskontoris

Head kraami võib saata/viia Müürilehe nimele ka plaadipoodi Biit (Viru 3-5, 10140 Tallinn) või Genialistide Klubi baari Möku (Magasini 5, 51005 Tartu). Samuti võib saata paki Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn.

Kõigile aadressidele pakke saates või kohale viies palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

Tuleb märkida, et kaasautorlus on vabatahtlik ja kuna Müürilehe väljaandmine on puudulike rahaliste vahenditega ettevõtmine, mis ei teeni kasumit, pole toimetusel tekkinud seni võimalust autoritele kaastööde eest honorari maksta, v.a projektipõhised honorarifondid. Sellest hoolimata ei peegelda honoraride puudumine kuidagi toimetuse suhtumist kaasautorite panusesse.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/myyrileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

Oktoober on valimiste kuu ja poliitikalainel on ka Müürilehe käesolev number! Näiteks sellest, kuidas valimised on seotud karikakramänguga, saab lugeda siitsamast kõrvalt **Jürgen Rooste** luuletsüklist. Ilmselt mitte nii üllatuslikult on poliitnumbri kaanestaariks „usaldusväärne ja laia haardega ühiskondlik (ühemehe)mõttekoda" **Aare Pilv**, kellega meie sotsiaaliatoimetaja **Henri Kõiv** septembris pikki kirju vahetas. Osa sellest kirjavahetusest on nähtav **lehekülgedel 6–8**. Sellest, kuidas teemad tõusevad olmetasandilt poliitiliseks, kirjutab meie kolleegiumiliige **Gustav Kalm** oma artiklis **leheküljel 9**. **Leheküljel 10** võtab **Margus Hanno Murakas** vaatluse alla iseäraliku pöördvõrdelise suhte teema aktuaalsuse ja mastaapsuse vahel ühiskondlikus debatis. **Leheküljelt 11** leiame aga **Francisco Martíneze** üleskutse tõsta Narva taas Eesti kaardile.

Uues rubriigis „Radikaalsed ideed" **leheküljel 13** kõneleb **Kadi Maria Vooglaid** demokraatliku taristu nüüdisajastamise vajalikkusest. **Lehekülgedel 14–15** esitab **Triin Toomesaar** väljakutse lugejale ja valijale: asugem demokraatia kaitsele! Sest nagu paljut muud meid igapäevaselt ümbritsevat, oleme hakanud võtma ka demokraatiat iseenesestmõistetavalt. Demokraatialainel sõuab **lehekülgedel 16–17** ka **Daniele Monticelli**, kes keskendub sedakorda demokraatliku Lääne ühiskonna usalduskriisile, mida Brexiti ja Trumpi valimise järel enda ees näeme.

Pessimistlikumad noodid leiame **Holger Möldri** artiklist (**lk 18–19**) infosõjast kui kestvast paratamatusest. **Kristina Kallas** lükkab **lehekülgedel 20–21** ümber müüdi oma emakeelt ja Venemaad armastavast eestivenelasest, kes automaatselt Venemaa poliitilisi ambitsioone toetab. Sealsamas kõrval (**lk 21**) küsib **Siim Nurklik**, kas ta on eestlane või venelane.

Valimistest räägib siin numbris (**lk 23**) värskelt gümnaasiumi lõpetanud noor **Helena Juht**, kes sel aastal esimest korda valida saab. Soojendusdressis, nagu selgub artiklist!

Marju Meidla õiendab (**lk 24–26**) veidike arveid Terje Toomistu filmiga nõukogude hipidest, lisades kaanonisse olulise peatüki. Kes olid Eesti esimese laine ja kes teise laine hipid? **Leheküljel 26** liigub hipiskeenelt pungiskeenele subkultuuriuurija **Berk Vaher**, vastates küsimusele, mis on tänapäeva punk. Sama küsimust lahkab **leheküljel 27** ka **Airi-Alina Allaste**, kes keskendub peaasjalikult pungi poliitilisele mõõtmele.

Muusikatoimetaja **Mariliis Mõttus** räägib **lehekülgedel 28–29** poliitilisusest moe ja välimuse trendides. Sealsamas kõrval paotab meie taaskasutusrubriigis „Riidekapp" oma riidekapiust **Martin Luiga**, kõneledes muu hulgas ühest eriti olulisest sinelist.

Muusikakülgedelt (**lk 30–31**) leiame seekord **Erki Pruuli** DJ-ankeedi, rubriigis „Uus eesti biit" esineb „Eesti muusika Robin Hood" **Luurel Varas**. Plaadiarvustuste rubriigis on pandud kõrv peale **Get Your Guni**, **Don Diiseli**, **Misha Panfilovi**, **Pia Frausi**, **Taavi Tulevi** ja **Kristjan Raidna** ning **Teresa Winteri** uutele plaatidele. Peoküljel (**lk 32**) tutvustatakse neid oktoobrikuu pidusid, mida ei tohiks kohe mingil tingimusel maha magada.

Muusikalistelt rütmidelt hoopiski USA föderalismi lätete juurde viib meid **Karl-Gerhard Lille** artikkel (**lk 34–35**), mis küsib, kuidas seista vastu keskvalitsusele, mille eesotsas on ettearvamatu populist, kes ei allu isegi oma partei kontrollile. Vastus peitub ootamatult osariikide taasavastatud võimupotentsiaalis. *Last but not least* teeb kultuuritoimetaja **Piret Karro** „Uue eesti graafika" rubriigis (**lk 35**) juttu kunstniku **Lilli-Krõõt Repnauga**.

Jürgen Rooste

KARIKAKRAMÄNG

*
ja inimesed läksid
ja valisid
ja nad valisid oma
saja aasta lemmiklauluks
„karikakramängu"
ja seda mängiti raadiotes
ja kuulati telefonest
ja raalidest ja inimestel
oli hää olla
nad olid õnnelikud

*
karikakramäng oli eestlase
ellujäämismäng: armastab-eiarmasta
kummitas teda kogu elu
eestlase lemmikleht pold õhtaleht
ega papajannseni postimees ega
balthasarrussowi koguperekroonika
isegi raha ei lugend ta säärase õhinaga
nagu kroonlehti ükshaaval noppides
aimates ja kartes küll toda
lõpptulemust toda paratamatut
mis oli alati üks ja seesama:
millist õit sa ka huupi ei valind
karikakrast jäi karjale kätte
ikka vaid too kaka

*
liiga kaua oli inimestel old liiga hää
nad olid hulpind eluraadiolaineil ilusas
valges vaikse ookeanina müürisevas teadmatuses
vabadus tundus nii loomulik osa sellest kõigest
et läed kuhu tahad teed tööd mis tahad
räägid ja mõtled mida tahad ostad mida tahad
kui on raha – see raha tegi vahel haiget
nagu USA naftakompaniide vabaduse eest
võideldes jala või käe kaotanul võib valutada
see olematu jäse nagu peaministril võib
vahel tuigata pea
nagu Nietzschel valutas kõige rohkem jumal
nii valutas eestlasel ka säält kus tal kõige rohkem
puudu oli – ja see tegi teda morniks ja mõruks
see maailm ei olnud teda väärt see maailm
oli üks emane lita

*
oli kõigi luuserite ja heidikute aeg
meie üle ei naera enam keegi
ütlesid kõik kellest oli üle sõidetud
kellega naised polnud oma keha jagand
kelle häält polnud peavoolumeediasängi
hullama lastud kelle trolliistmel istus ees
must mees kõrvaklapid sügaval suures
mustas kõrvas ja nokamüts silmile tõmmatud
varjamas silme takka peituvat
mõrvamõtet ja vägistamisvaistu
kellel polnud oma kohta juba kaua tos lauas
ei ses kummalises kogukonnas
ega töö juures ega trollis ega ühegi
kallima kõrval: nüüd oli nende aeg
tõusta ja särada ja ma mäletan et ma
rullisin lahti oma tolmund plagu
ja me lükkasime plastist prügikaste
tänavaile barrikaadideks ja meie hinge
oli visatud sama palju prahti ja paska
nagu nendesse rohelistesse hiidpangedesse
ja me hüüdsime „vabadus!" ja
meist keegi pold vaba aga
me hüüdsime seda ja see
tegi meile hää tunde

*
ja inimesed läksid ja valisid
oma saja aasta lemmiklauluks
„karikakramängu"
mida ma juba lapsena jälestasin
mida või keda valisid nad siis veel
demokraatia papist paberikorvide veerel
ma ei pannud imeks kui ma siis nägin tänavail noid
kes õhtul panevad pääle Võssotski ja panevad tina
kuni maailm ne silme tinalasuhalli pilku
enam kanda ei jaksa
ma nägin neid kelle huuled raiusid kaasa
tänamosõnadonvihased
ma kuulsin russide räppe ja keegi ketras
kuskil akende takka vana vaba punki
ja äkki kõlas
see jälle ohtlikuna ja mu kõri korises vaikset
kättemaksuhimulist ja kurikurba bluusi

*
aga keegi valis ikka „karikakramängu"
ja ma nägin tühjust avanevat ja
neelavat meid ükshaaval nagu kroonlehti
armastab-eiarmasta-muidugieiarmasta
kuidas ta saakski mind armastada
see ei olnud muusika mida inimesed valisid
need ei olnud isegi inimesed
kes valisid keda valiti
„ma ei taha elada maal kus sada aastat
pole tehtud paremat laulu kui
„karikakramäng"" ütles ta
ja ma armastasin teda rohkem kui
kunagi varem aga ma olin eestlane ja
see oli eestlase armastus ja
eestlased muidugi ei oska armastada
mina muidugi
ei oska

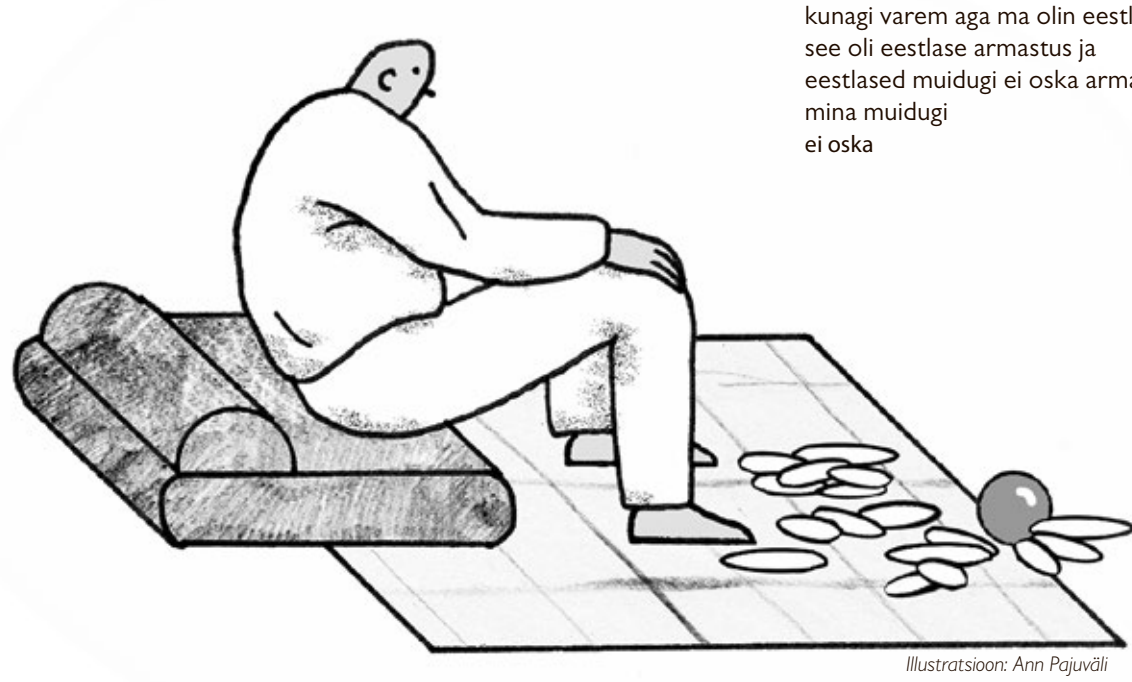

Illustratsioon: Ann Pajuväli

Meie EKREga kaupa ei tee.

#sotsid

OKTOOBER

Pekka Strang (paremal) Touko Laaksoneni rollis filmis „Tom of Finland". Foto: Josef Persson

FESTHEART KUTSUB LGBTI FILMIFESTIVALILE!

Eesti Vabariik 100 ürituste raames toimub sel aastal 6.–8. novembril esmakordselt Festhearti LGBTI filmifestival! Niisiis seab iga #tolerastist filmihuviline oktoobri alguses sammud just Rakvere poole! Näha saab muljetavaldavat hulka mängu- ja dokumentaalfilme ning näituseid, osaleda on võimalik aruteluõhtutel LGBTI õigustest Soomes, Eestis ja Venemaal ning muidugi ei puudu kavast ka pidu!

Festivali avab Dome Karukoski eluloofilm „Tom of Finland" (2017), mis räägib muu hulgas legendaarse kunstniku kohanemisest teise maailmasõja järgse homofoobse Helsingi olustikuga. Tegemist on Soome kandidaadiga selleaastasele võõrkeelse filmi Oscarile. Kes Rakverre ei jõua, näeb filmi Eesti kinodes alles alates 13. oktoobrist.

Festivali peakülaliseks on ameerika näitleja ja režissöör Gerald McCullouch, kes esitleb Rakvere publikule oma esimest täispikka mängufilmi „Issi" („Daddy", 2015).

6. oktoobril sõidavad Rakvere rahvamajja külla ka Möku ja Vikerruum, puldis Alan Proosa, Nonüümne jt. Põhjalik kava ja piletiinfo: *festheart.blogspot.com*

05.–11.10.

MOEKUNSTIKINO ehk Tallinna moefilmide festival esitleb kinos Sõprus 5.–11. oktoobrini huvilistele uusimate moefilmide paremikku. „Yves Saint Laurenti visandid" (Loïc Prigent, 2017) toob, nagu pealkirigi ütleb, arhiividest välja moekunstniku lugematuid visandeid, mis n-ö realiseeruda ei jõudnudki, sama režissööri „Briti stiil" on humoorikas, meelelahutuslik ja värvikas dokumentaalfilm brittide garderoobist ning stiilist, mis tugineb samuti arhiivileidudele. Üllatusena leiame festivali kavast ka linateose „Manolo: poiss, kes valmistas kingi sisalikele" (Michael Roberts, 2017), mis jutustab ühe maailma mõjukaima kingadisaineri Manolo Blahniku loo. Vaata veel: *moekunstikino.ee*

Dries Van Noten. Pressifoto

09.–29.10.

FESTIVAL KINO MAALE teeb kummarduse Nukufilmi loomingule. Sel aastal esimest korda toimuv festival sai alguse Priit Pärna Animafilmifestivali lisaprogrammina, mis oli (ja on edasigi) suunatud kultuuri- ja haridusasutustele Eesti maapiirkondades. Filmifestivali Kino Maale fookus on tänavu suuresti Nukufilmi 60. sünnipäeval. Nii ongi vanim animatsioon 1957. ning värskeim 2017. aastast. Kino Maale kestab 9.–29. oktoobrini Eesti kõige erinevamates paikades. Vaata lähemalt: *kinomaale.ee*

12.–15.10.

RAHVUSVAHELINE A-FESTIVAL on Tartu Üliõpilasteatri korraldatav festival, millest saame sel aastal osa 12.–15. oktoobrini Tartu erinevais paigus. Külla tulevad lavastused Gruusiast, Venemaalt, Lätist ja Belgiast. Näha saab nii füüsilist teatrit („Põhjamaine paine", Tartu Üliõpilasteater; „Muinasjutt", Peterburi liikumisteater D.O.M), absurdikomöödiat („Kiilaspäine lauljatar", Polygoni Teatrikool), Shakespeare'i tragikoomilist rännakut raevuka tormi ajel („Torm", Linnutee stuudio-laboratoorium, Orjoli kultuuriinstituut), Jack Londoni kõrtsilugu („Jack", Moskva autoriteater Eskiisid Ruumis) ning apokalüptilist vaatlust kirsiaia hävitamisest (Tšehhovi „Kirsiaia" adaptsioonid, Batumi riiklik nuku- ja noorsooteater, Läti Jelgava üliõpilasteater ning Belgia kuningliku ülikooli üliõpilasteater). Vaata lähemalt: *facebook.com/tytafestival*

15.10.

PROTOTRON ootab kuni 15. oktoobrini nutikaid ideid, leiutisi, vidinaid ja lahendusi, mis muudavad meie igapäevaelu lihtsamaks ning põnevamaks! Parimad ideed saavad lisaks tagasisidele ja nõustamisele kuni 10 000 € raha, 5000 € väärtuses Tehnopoli inkubatsiooniteenuseid oma idee teostamiseks, Hedman Lifti õigusabi ning juurdepääsu Seed Forumile. Osalema on oodatud kõik – eraisikud ja ettevõtted, noored ja vanad, kogenud ja algajad. Tegemist on üle-eestilise ideevõistlusega, mille osalejaid nõustavad erinevate valdkondade eksperdid, et idee ja meeskond ekspertkogule võimalikult hästi ette valmistada. Vaata lisaks: *prototron.ee*

20.10.

EKSPERIMENTA! on noorte kunstifestival, mille eesmärk on reaalsete muutuste saavutamine kunstihariduses. E! meeskond soovib soodustada kaasaegse kunsti ja hariduse lõimimise kaudu kriitilist ja loomingulist mõtlemist ühiskonnas. Projekt toob kokku 14–21-aastased autorid kümnest riigist, et vahetada ideid ja saada rahvusvahelise kunstiürituse kogemus. 2017. aasta E! põhiteema on „Lõhates majandust" – analüüsitakse maailmamajanduse praegust olukorda kaasaegse kunsti vahenditega. Projekti tulemus on Tallinnas toimuv triennaalinäitus. Põhiprogrammi kuulub ka konverents „IDEElaboratoorium". Avapauk toimub 20. oktoobril. Lähem teave: *eksperimenta.net*

Baiba Valtere repro (1999)

21.10.

RENATE KEERDI UUS AUTORILAVASTUS on nii müstiline, et pealkirjagi ei öelda vaatajaile enne kui vahetult esietenduse eel (ei saa muidugi välistada, et asjaosalised ei tea seda veel isegi), aga õnneks on esietendus juba varsti, 21. oktoobril. Sellega avab Tartu Uus Teater pidulikult oma 10. hooaja. Käesolev on neljas Renate Keerdi lavastus Tartu Uues Teatris. Küllap räägib lavastus meist endist – inimloomadest. Seda Keerdi käekirjale omases võtmes – pakkudes publikule äratundmishetki, kõditades tajuspektrit ning vallatledes iroonia, huumori ja eluabsurdiga. Laval on Kompanii Nii trupp ehk Liisa Tetsmann, Gerda-Anette Allikas, Taavi Rei ja Riho Vahtras. Lisainfo: *uusteater.ee*

25.–31.10.

EMIR KUSTURICA RETROSPEKTIIV on kino Sõprus programmis 25.–31. oktoobrini, mil näeme „hullu geeniuse" seitset erinevat teost. Kusturicat on peetud muu hulgas rahvuslaseks, kes samal ajal serblasi pilkab, naeruvääristades nende ksenofoobiat, õigeusku, kombeid ja seksuaaleetika variserlikkust. Tema filme on pärjatud erinevate kuldsete ja hõbedaste preemiatega palmiokstest lõvide ja karudeni välja. Täpsem kava: *kinosoprus.ee*

Kaader filmist „Must kass, valge kass"

Ninos du Brasil. Foto: Marco Rapisarda

26.–29.10.

ÜLE HELI FESTIVAL tuleb kolmandat korda, nii on Tallinnas 26.–29. oktoobrini taas võimalus kohtuda heliüleste tasanditega. Festivali selle aasta teemaks on „Heli ja ruum". Kavas on muusikat nüüdisklassikast klubielektroonikani: Ninos du Brasil (IT), Jimi Tenor (FI), Algorütmid, Benoit And The Mangelbrots (DE), Fuck Yuo I Am A Robot (EE/UK), Jimmy Winkles (UK), Koray Tahiroglu (FI), Lafidki (Kambodža), Märt-Matis Lill, Robert Jürjendal ja Kaido Kirikmäe, kui nimetada mõned. 27. oktoobri õhtul toimub Mustpeade majas Üle Heli kontsertõhtu, kus peaesinejaks on Eesti Filharmoonia Kammerkoor, kelle esituses kõlavad uudisteosed Liisa Hirschilt ja Lauri-Dag Tüürilt, Märt-Matis Lille uus versioon segakoorile teosest „Hopi lugu neljast maailmast" ja Ülo Kriguli „Vesi ise". 27. ja 28. oktoobril on huvilistel võimalik kogeda Loewenschede tornis helikunstnike duo SSSS (Sten Saarits ja Sven Sosnitski) installatsiooni „Pool/Coil". Festivali klubiõhtud (reedel, 27.10. klubis Laine ja laupäeval, 28.10. klubis Hall) toovad publiku ette valiku kodu- ja välismaiseid esinejaid ja DJsid. Vaata veel: *ule-heli.ee*

KOGUMIK

VÄRSKE RÕHU KOGUMIK „KIVIPILVEDE ALL" on ilmunud, Tartu esitlus peeti juba 4. oktoobril ära, tallinlastel on aga veel võimalus jõuda Kirjanike Maja musta laega saali 13. oktoobril kell 18. Kogumik sisaldab tekste aastatest 2005–2017, esindatud on sada autorit, kõik kas ühe luuletuse, luuletsükli või proosapalaga. Kogumikust leiab olulisimad varasemad ja hilisemad, vanemad ja nooremad Värske Rõhu autorid, lubatakse ka hästi unustatud pärleid! Koostanud Carolina Pihelgas, järelsõna Jan Kaus. Lisainfo: *va.ee*

UUS POOD

KALAMAJA PABERIPOOD ehk KAPA ootab juba septembri algusest peale kliente otse uue EKA ja Kalamaja väljaku kõrval aadressil Kotzebue 7. Valikust leiab ainulaadseid Jaapani ja Ameerika kirjatarbeid, igapäevast kunstikraami akrüülvärvidest pintsliteni, SOS-ehituskaupu, nagu lihvpaber ja värvialus, Eesti disainerite loomingut ja muidugi laia valiku paberit. Kogukonnapoena lubab KAPA igakuiselt töötubasid ja näituseid korraldada. Hoidke silma peal Facebooki lehel „Kalamaja Paberipood".

ME OLEME KÕIK „RASSISTIDEKS” MUUTUMAS

Kui poliitilised vastasseisud kolivad Toompealt sotsiaalmeediasse, tänavatele ja argivestlustesse, jagades ühiskonna mõtteliselt kaheks vastandpooluseks, hakkavad inimesed käituma väärtuspoliitilise reageerimisautomaadina. Kuidas automaadist südametunnistusele truuks jäädes väljuda? Kuidas teha seda nii, et ka ühiskond koos püsiks?

Intervjuu **Aare Pilvega**. Küsis **Henri Kõiv**, pildistas **Gaberiela Liivamägi**

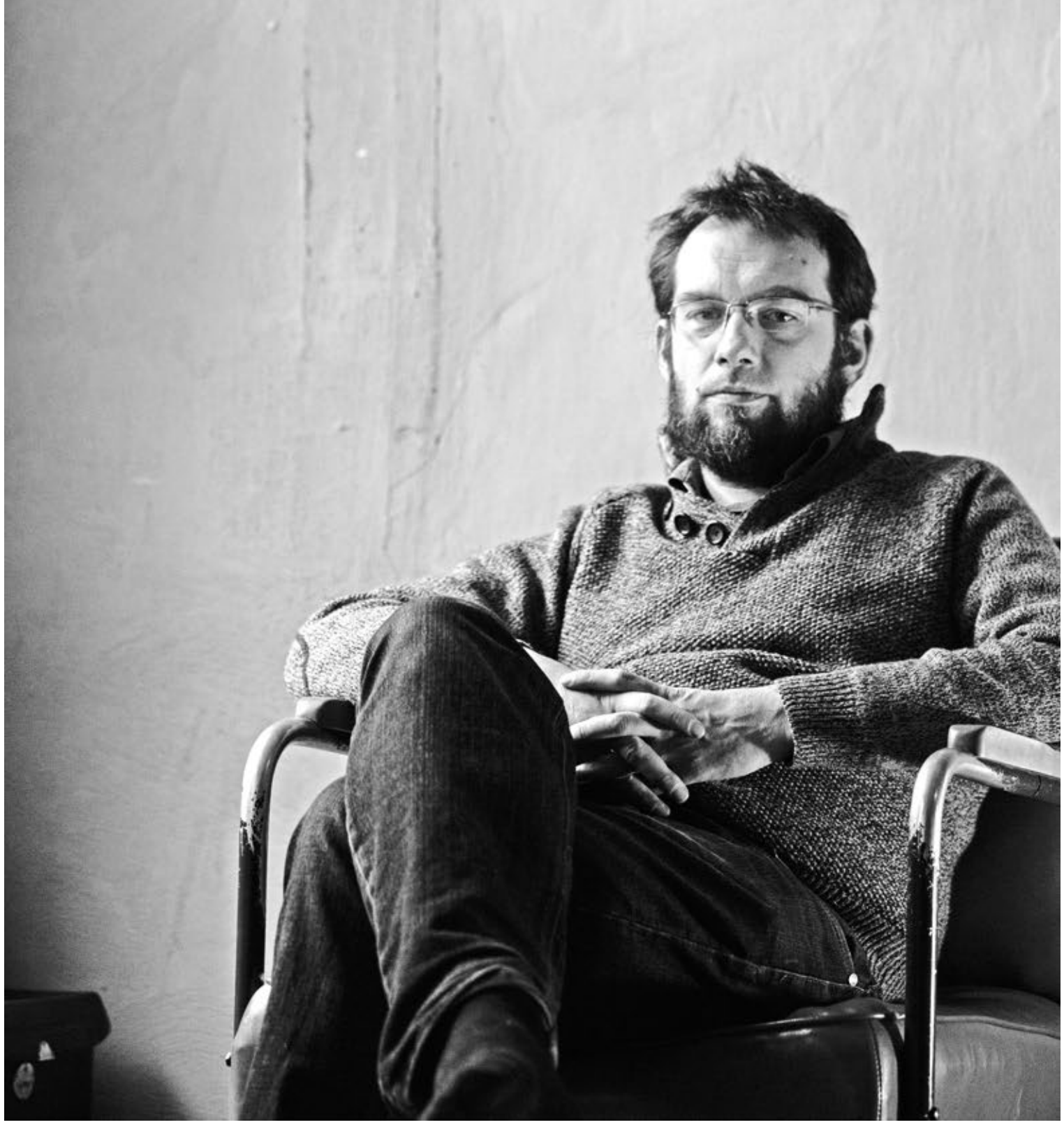

„Aare!” – see on Müürilehe koosolekutel sageli kõlav vastus, kui on vaja leida kaasautor mõne keerulise teema jaoks, eriti kui valdkonnaks on poliitika. See, et ühest kirjandusteadlasest on saanud ainuisikuliselt paljude jaoks usaldusväärne ja laia haardega ühiskondlik mõttekoda, on järjest süveneva spetsialiseerumise ajastul omaette kurioosum. Asjaolu, et selleks pole vaja regulaarselt arvamusartikleid kirjutada, kaamerate ees esineda, *vlog*'i pidada ega Twitteris säutsuda, on ehk veel üllatavam. Üks on kindel – kui Aare midagi kirjutab, paneb see kaasa mõtlema. Kuna poliitiline situatsioon on muutunud viimase aastaga pehmelt öeldes keeruliseks, palusin parajasti poliitpaastu pidanud Aare seda mõtestama.

Septembris, kui paljud eksperimenteerivad alkoholivaba eluga, oled sina otsustanud pidada poliitpaastu, st lahkunud poliitilise maiguga sotsiaalmeediagruppidest ning loobunud jälgimast neid isikuid, kelle postituste all käib poliitiline madin. Miks?
Ma tundsin ühel hetkel, et sellist igapäevast poliitilist kirglikkust on liiast, eriti kui on valimiskampaaniate aeg – see on lihtsalt oma vaimse energia raiskamine. Kusjuures, mul pole midagi selle vastu, kui arutletakse näiteks kommunaalprobleemide üle, selline argipoliitika, aga just see pidev „maailmade sõda”, kus peetakse duelle mingite väärtuste üle, see piirneb kogu aeg tegelikult eetikaga seotud küsimustega ja selline eetiline pinevus on tohutult väsitav. Kas mõistad hukka, kas oled piisavalt õilis, kas jagad meie väärtusi jne. Poleemika kujul on see ka üsna viljatu, sest lõpuks on eetilised valikud igaühe sisemise otsustuse ning isiklike tegude küsimus, mitte külakorras kärajate vormis aetav asi.

Konkreetseks ajendiks sai tegelikult see, et kui **Marju Lepajõe** juhtus oma intervjuus **Pulleritsule** ütlema midagi islamimaade kohta, mis oli minugi pilgu jaoks kultuurilooliselt ja sotsioloogiliselt läbi mõtlemata, pöördus minu poole mitu tuttavat, kes teadsid, et ma Lepajõest lugu pean, ja pärisid, et mida ma arvan. Ju see praegune aeg on hellaks teinud, aga mulle mõjus see umbes nii, et miks ma pean iga seisukohavõtu suhtes oma suhtumist väljendama – ja mitte ainult üksiku seisukoha, vaid ka seisukohta omava inimese kohta üleüldse. See valvsus „omade” hulgas on ehk kõige häirivam, sest see lülitab tegelikult mõtlemise välja. Mõtlemine ei seisne ju selles, kas ma olen millegi poolt või vastu, vaid ma püüan haarata mingi idee kõiki keerdkäike ilma kelleltki luba küsimata. Ja mõtlemine vajab aega – just seda sotsiaalmeedia ei anna, see eeldab ja nõuab kohest reageerimist, ning kui on kiire, siis sa loomulikult käid välja teatud valmisseisukohad, jälgides (ja olles jälgitud), kas need ikka langevad teistega ühte, sest käimas on lahing, siin pole aega mõlgutada.

Kui me räägime ühiskonna polariseerumisest ja arvamusruumi ussitamisest, siis kuidas panustab sellesse sotsiaalmeedia? Ja kas probleem on kurjades Facebooki algoritmides või meis endis, kes me oleme internaliseerinud teatud (sotsiaal)meedia põhimõtted?
Ma arvan küll, et tegu on juba internaliseeritud toimimispõhimõtetega, sellel tasandil me juba käitume teatava tehisintellektina, väärtuspoliitilise automaadina. Kui selle üle mõtlema jääda, siis tekib vajadus kuidagi aeg maha võtta, väljuda sellest masinast, tuletada meelde, kuidas mõtlemine päriselt käib.

Kas sa oskad juba esimese kümne päeva põhjal öelda, millist mõju selline paast avaldab? Kas see on midagi sellist, mida võiks poliitiliselt turbulentsel ajal üldise käitumissuunisena soovitada?
Ma muidugi rikkusin ise seda paastu, sest **Varro Vooglaiu** ennustus NO teatri kinnipanekust tundus mulle nii üle võlli, et ma ei suutnud mitte reageerida. Sellest tuli jälle selline poolmõttetu madistamine ja vastastikuste monoloogide ristumine. Üldiselt on mõju tervistav, sest ma ei tunne, et peaksin oma enesestmõistetavaid hoiakuid kellelegi tõestama. Suunisena soovitaksin end inforuumist mitte täiesti välja lülitada, vaid väljuda justnimelt sellest reageerimisautomaadist, et anda endale aega.

Olen lugenud palju üleskutseid poliitilisele hügieenile sotsiaalmeedias, st ettepanekuid kõik eba-

meeldivaid vaateid toetavad või neid ise avaldavad tuttavad oma sõprade hulgast eemaldada. Sina oled üks väheseid, kelle seinal kohtuvad väga erisuguste vaadetega inimesed ja arutelu on enamasti kultuurne, ometi, nagu sa ka ise just ütlesid, sarnaneb see järjest enam vastastikuste monoloogide ristumisega. Kas poliitiliste debattide modereerimine Facebookis on sinu kogemuste põhjal võimalik?
Eks selline vaadete alusel sõprade hulgast eemaldamine on ju mõistetav, kui inimene on sellest pidevast jamelemisest väsinud, aga põhimõttelise „karistusviisina" või meelsusavaldusena – kui tahetakse samas jätkata seda maailmavaatelist poleemikat – tundub see mulle oksa saagimisena, millel ise istutakse, see on „torustumise" süvendamine. Minu meelest on see kõige ülejäänu alus – hoida kanalid lahti, säilitada vaidlusplatvorm. Kui see läheb kaotsi, siis polegi enam muud teha kui koguneda kampadesse ja jaotada territoorium ära – see oleks ju jõuguühiskond.

Nii et sa ei leia, et peaksime poliitilised arutelud sotsiaalmeediast välja kolima?
Minu meelest on Facebook vaidluste ja arutluste jaoks hea platvorm, kuna see on nii demokraatlik, paneb osalised võrdsesse positsiooni. Pealegi, ega sotsiaalmeediast väljakolimine ei aitaks, inimesed ise peavad ennast paremini modereerima – püüdma ikka pigem vestelda kui lihtsalt kuulutada oma tõdesid. Nii imelik, kui see ka pole, on sisulise suhtluse eeldus valmisolek selleks, et mul pole õigus või et õigus pole kellelgi.

Mulle meeldib see printsiip, et mitte kellelgi pole õigus, et kahtlemine ja kriitika on teretulnud. Ometi ma ei tunne, et see oleks enam niimoodi, sest palle lüüakse ainult ühte väravasse. Kui sa ütled „jah, aga…", siis oled juba oma meeskonna reetnud. Liberaalses särgis mängides tunduvad sellised reeglid väga piiravad, sest kriitika sotside, demokraatide, Merkeli, kooseluseaduse, pagulaspoliitika, islami vm hella teema suunal kodeeritakse ümber, rääkimata siis sellest, et Trumpil või EKREI võiks kunagi õigus olla. Kas sa tunned, et ühiskondlik polariseerumine on sinu enda kriitikameelt kuidagi nüristanud? Või et see nähtamatu tsensuur, mis mind ennast pakitseb, takistab sul mingite seisukohtade esitamist?
Ma ei saa välistada, et on nüristanud, eriti kirglikes vaidlusolukordades. Seda näevad teised paremini. Ja mingi enesetsensuur toimib tõesti, mis seal salata, aga mitte sel kujul, et äkki ma osutun reeturiks, vaid pigem nii, et kui mulle muidu sümpaatsete hoiakutega inimene saab äkki fopaaga hakkama, ei rutta ma teda kritiseerima, sest ta saab selle kriitika vastaspoolelt niikuinii kätte. Ja see juhibki sinna, et ehk oleks selle üksteise valvamise ja kritiseerimisvalmiduse asemel vaja keskenduda millelegi konstruktiivsele, millegi poolt olemisele. Ühesõnaga, jalgpalli asemel tuleks tegeleda näiteks teivashüppega.

Kui rääkida konstruktiivsusest, siis kas me oleme kaotamas oskust kompromisse teha? Lisaks sellele, et sotsiaalmeedia kui keskkond pigem soodustab seisukohtade jäikust, olen täheldanud midagi sarnast ka näiteks kodanikuliikumiste puhul, kus koostööd mingi ürituse või laiema eesmärgi nimel välistavad maailmavaatelised lahknevused hoopis teistes küsimustes, näiteks kui Rail Balticu vastasel meeleavaldusel osaleb SAPTK, ei saa me õlga alla panna; kui Roheliste esimehe abikaasa istub otsedemokraatiat edendava vabaühenduse juhatuses koos Vooglaiu ja Järviga, nähakse selles flirti EKREga. Valijatele lähevad muidugi taolised kategoorilised vastandused peale, kuid kas me saame lubada nii väikeses ühiskonnas endale sellist luksust, et mängime üksteist nurka? Kuidas uuesti keskpõrandal kokku saada?
Ma nii järsult ei ütleks, et oleme selle oskuse kaotanud. Ega kompromiss pole ka mingi iseväärtus, et seda alati otsida on vaja, sest kui miski on täiesti vastuvõetamatu, siis kompromiss tähendaks selle vastuvõetavaks tunnistamist. Ma muidugi ei saa siin jälle mööda oma subjektiivsusest, sest mina muutusin Rail Balticu teema suhtes – kuigi ma olen andnud allkirja noile avalikele kirjadele – skeptiliseks hetkest, mil EKRE võttis selle oma jutupunktiks ning korraldas riigikogus riikliku tähtsusega küsimuse arutelu. Sealtmaalt on asjast saanud EKRE poliitprofiidi lõikamise vahend. Ma olen endiselt arvamusel, et ökoloogilises mõttes ei pruugi me Rail Balticu teostumise puhul isegi viiki jääda, aga ma ei taha minna kaasa mingi konspiroloogilise ja propagandistliku ümberkodeerimisega, mille ohus see teema on. See on keeruline küsimus. Kas tõesti on kompromissivalmiduse proovikiviks koostöö profašistide – jah, ma arvan, et see on objektiivselt õige määratlus – ja religioossete fundamentalistidega? See on umbes sama keeruline küsimus kui **Kenderi** puhul ehk kas tõesti on sõnavabaduse printsiibi proovikiviks Kenderi väljamõeldud jäleduste kaitsmine (ja selles punktis on minu hoiak, et paraku jah). See on koht, kus mängu astub eetika selle tõsises mõttes, kuivõrd eetika tuum on valikute tegemine raskete dilemmade puhul, ja sellised valikuhetked näitavad, mida sa tegelikult väärtuseks pead. Kompromiss ei ole eetiline, vaid tehniline kategooria, kuivõrd eri arvamused on n-ö kokku monteeritavad. Erinevate eetiliste alushoiakute puhul tehnilised lahendused ei toimi, sest eetika on väga isiklik ja intiimne asi. Kompromissidel on oma piirid, vastasel juhul oleks ju tegu üleüldise oportunismiga.

Kui sa rääkisid intervjuu alguses sellest, kuidas sinult nõuti hinnangut Marju Lepajõe seisukohtadele ja tema kui inimese kohta üldiselt, siis minu meelest on see loogiline samm edasi Rail Balticu kaasusest, millega seoses on paljud oma hinnanguid revideerinud, sest ühtäkki kuulub see EKRE jutupunktide hulka. Sisuliselt pole kaasuses aga midagi muud juhtunud, lihtsalt üks erakond püüab seda oma narratiivi haarata ja vastavalt sellele ka raamistada ning ümber kodeerida, mis on täiesti normaalne poliittehnoloogiline võte. Distantseerujad joonduvad aga ümber eetilisest printsiibist lähtuvalt, sest EKRE puudutus lisab igale teemale pruuni värvi. Ma ei taha väita, et meil pole õigus sellistes olukordades eetikast lähtuvalt valikuid teha ja varasemaid otsuseid muuta, ning ma ei usu ka, et sina seda kuidagi kergekäeliselt oleksid teinud, aga mulle tundub, et paljud teevad, ja see mõttemehhanism ajab oma siirdeid ka väljaspool parteipoliitikat, kui tuletada meelde Lepajõe näidet. See on põhimõtteliselt binaarne mõtlemine. Ja sellest lähtuvalt on minu jaoks problemaatiline ka sinu vastus, kus sa nimetad kompromissivalmiduse proovikiviks koostööd profašistidega, sest on üsna selge, et Rail Balticu vastaste hulgast moodustavad profašistid ühe osahulga, aga see kodanikualgatus koondab enda alla väga laia ja eripalgelise seltskonna, keda me aga tänu EKRE kohalolule enam ei näe. Selles mõttes muutub meie maailm järjest kahetoonilisemaks ning me üritame ühiskondlikke nähtusi sellest binaarsusest lähtuvalt kodeerida, mis teeb igasuguse kompromisside tegemise keeruliseks, kuigi see potentsiaal oli (ja on?) näiteks Rail Balticu puhul olemas. Kas ma olen oma mõtlemisega väga sohu jooksnud? Võib-olla meil ongi vaja olla vahel oportunistid?
Kusjuures, ma arvan, et kui keegi otsustab minna EKREga koostööle näiteks Rail Balticu teemal, siis see on samuti tema eetiline otsus – asi pole selles, et ainult ühtpidi otsus oleks eetiline, vaid see valikukoht ise on põhimõtteliselt eetiline, ükskõik kumba pidi. Iva on selles, et see ei ole enam puhttehniline valikukoht. See on tegelikult päris hea näidisjuhtum. Küsimus pole selles, et kui EKRE võtab Rail Balticu enda jutupunktiks, siis teema omandab pruuni värvi – siis võiks ju ka öelda, et sünnitoetuste teema omandab pruuni värvi. Küsimus on selles, et esiteks selline „parteipoliitilistamine" kaotab teemakäsitlusest nüansid. Kui too 101 kiri välja tuli, oli selle seltskonna põhimõtteline sõnum, et me pole Rail Balticu kui sellise vastu, vaid see, et kõik riskid – minu jaoks kõige olulisemal määral keskkonnahoidlikud – pole korralikult läbi mõeldud ja me ei tea täpselt n-ö hinda, mida me selle projekti eest maksame. Ses mõttes on algatus vilja kandnud, näiteks tuli just uudis, et loomade rändeteid takistavate tarade küsimust mõeldakse läbi ja püütakse paindlikumalt projekteerida. Ma arvan, et noil avalikel kirjadel on siin oma roll olnud. Aga kui see muutub ühe poliitilise partei käes vahendiks, mille abiga vastanduda teistele parteidele, nii et Rail Balticust saab üks paralleelne „kuritegu" näiteks nn massiimmigratsiooni soodustamise või nn homoideoloogia edendamise või kultuuriasutuste ideoloogiliste üksustena nägemise kõrval, siis loomulikult sellised nüansid kaovad ära ja minul ei jää midagi muud üle kui kõrvale astuda. Selle asemel et otsida kompromissi Rail Balticu rajajatega (mis oli avaliku kirja algne idee), olen ma sunnitud järsku mingile hoopis teistlaadsele kompromissile, ja asi kaotab oma mõtte. Ses suhtes võinuks Rail Balticu skeptikute juhtkujud olla ettevaatlikumad, aga paraku oldi idealistlikult naiivsed Eesti poliittehnoloogide kõrge taseme suhtes. Oma roll on siin muidugi ka Rail Balticu pooldajate kohati naeruvääristavas suhtumises skeptikutesse, mis annabki hoogu sellele, et teema muutub üheks binaarse polariseerumise väljaks. Ja muidugi ka Rail Balticu skeptikud ise pole teinekord tagasi kohkunud demagoogia ja polariseerumise ees.

Ma olen sinuga nõus selle binaarsusohu kohalt, aga mulle näib, et on olukordi, kus inimene leiab, et parim samm on justnimelt binaarsusest välja astuda ja olla pigem vait. On olukordi, kus ei ole häid valikuid, loeb vaid see, mis on südametunnistusele vastuvõetav, ja südametunnistus ei saa olla oportunistlik, mis tahes konkreetseid valikuid ta ka ei teeks.

Eesti avalikus ruumis räägitakse praegu sellest, et me ei pööra sõnadele piisavalt tähelepanu, et mõned EKRE liikmete säutsud jäävad hukkamõistuta, kuid nii saavad sõnadest teod ning kurjuse impeerium meie ümber laiendab oma haaret. Mismoodi sina seda näed – kas me oleme lasknud paremäärmuslikel jõududel arvamusruumis liiga vabalt tegutseda ning milline võiks olla adekvaatne reaktsioon, mis samas ei annaks vastavatele ideedele liialt eetriaega?
Ma isegi ei arva, et neile ei tohiks eetriaega anda, lõppude lõpuks on see ikkagi võimalus ühiskonnas liikvel olevatest mõtteviisidest teadlik olla, neile vastu vaielda, neid kas või naeruvääristada, kui muuks enam võhma pole. Põhimõtteliselt on kolm reageerimisviisi. Esimene on ilmselt võimalusena juba mööda lastud – suhtuda asjasse kui mingisse nurgataguste veidrike või idiosünkraatikute tegevusse, mitte pöörata väga pingsat tähelepanu. Teine on asuda dialoogi, vaidlusse ja siin ei saa muidugi olla eesmärgiks vastaspoole ümberveenmine, vaid publiku jaoks argumentide läbitöötamine, et oleks näha, mis on asja tegelik sisu ja milles on oht. See nõuab kannatlikkust ja teinekord ei kuku see välja ka puhtalt seepärast, et vastaspool lihtsalt ei saa aru, kuhu argumendid täpselt sihitud on, ja vaidleb mööda. Loomulikult võib alati juhtuda, et oled ise kehvasti argumentidega varustatud või ründad midagi, mis pole ründamist väärt. Aga selline kannatlik vaidlus võib olla viljakas, kui pidada silmas seda, et on omajagu inimesi, kes toetavad EKREt hoopis teiste asjade pärast kui need, mille tõttu kriitikud EKREt kritiseerivad, st raskuspunktid on pooldajate ja kriitikute jaoks eri kohtades. Vaidluse siht saabki olla näidata, et toetades mingit üht asja, näiteks rahvusteaduste edendamist, mis on ju üksikpunktina igati mõistlik, võivad need pooldajad sattuda toetama asju, mida nad tegelikult toetada ei taha, näiteks survet teatud „mitterahvuslike" ülikoolierialade sulgemiseks. Ja see peab olema täpne, nii et ei saaks öelda, et näiteks nende sünnitoetuse tõstmise kava peetakse ksenofoobiaks. Kolmas võimalus on minna n-ö laupkokkupõrkesse, mitte enam dialoogiliselt vaielda, vaid provotseerida vastaselt välja nende halvimate aspektide võimalikult selge artikulatsioon, nii et nad ise muutuksid enda süüdistuseks. Ma pole kindel, kui efektiivne see on, võib-olla on. Ja üks asi on loomulikult oskus mitte oma energiat igasuguse pudi peale raisata, vaid tegeleda olemuslike sõlmpunktidega, muidu jääb mulje, et tegu on lihtsalt valimatu vingumisega ebasümpaatsete vaadete suunal. Neljas võimalus on muidugi veel, esimese edasiarendus – loobuda kriitikast ning realiseerida selle asemel sõnas

Me juba käitume teatava tehisintellektina, väärtuspoliitilise automaadina, kes on mõtlemise välja lülitanud.

Traditsionalismil on nooruslik ja lahe nägu peas – see pole mingi ättide viimane võitlus.

jätkub >

< *eelneb*

ja teos jõuliselt seda, mida peetakse õigeks, kehtestada lihtsalt ennast. Aga selleks peab olema, mida kehtestada, üldsõnaline deklareerimine siin ei aita.

Rahvuskonservatiivse ideoloogia tõusulaine taustal tundub, et liberaalide pakutav väärtuspakett ja narratiiv on oma kütkestavust kaotamas. Kas see tähendab, et see miski, mida sõnas ja teos kehtestada, on aja jooksul liberaalidel silmist kadunud või ei osata seda enam valijatele sobivasse vormi pakendada? Mis on juhtunud, et aastal 2017 tunduvad Trump ja Le Pen valijate jaoks igati sobilikud maailma suurriike juhtima?

Ma isegi ei oska tegelikult öelda, kas see vastandus rahvuskonservatiivsus *versus* liberaalsus on päris korrektne, või need nimetused vähemasti tunduvad väga avarad. Minu meelest ongi üks praeguste vaidlemiste ja vastasseisude probleem vastaspoole liiga lõtv tähistamine, nii et lõpuks kaob käest asja tegelik sisu – see on pigem sellise selgeid vastasseise taotleva poliitretoorika võte, mis paneb ühte patta laulupeo ja rassismi või teisalt näiteks stalinismi ja **Derrida**. Ma ei mõtle neid näiteid välja, vaid võtan neid reaalsetest Facebooki vestlustest.

Üks sõlm on siin selles, et käesoleval kümnendil on kerkinud väga jõudsalt esile n-ö *establishment*'i-vastane liikumine, mis on väga laia skaalaga – Occupy-liikumisest katoliiklike traditsionalistideni –, aga miskipärast on poliitilisse süsteemi haakunud edukamalt see traditsionalistlikum pool. Kuid need spektri erinevad osad sihivad *establishment*'i erinevaid kohti: traditsionalistid pigem teatavaid teemasid, nagu kultuuriline ja sooline emantsipatsioon, nood liberaalsema hoiakuga pigem teatud tehnoloogiat, struktuure – mida täpselt demokraatia endast kujutab, kui aus saab poliitika olla jne. Ühesõnaga „mis teisiti?" *versus* „kuidas teisiti?", poliitilise alusnarratiivi teisendamine *versus* poliitilise struktuuri teisendamine. Esimene on loomulikult kuidagi arusaadavam ja lihtsam.

Muidugi on hirmu palju ja see hirm on reaalne, sellest saab see edukam *anti-establishment*'i poolus toitu ja ühtlasi toidab seda. See on selline vastastikune ring, kuigi teine poolus jääb samas sellest ringist välja, kuna ta ei defineeri end hirmu, vaid pigem trotsi kaudu. Ameerikaski polnud ju sisuline vastasseis **Trump** *versus* **Clinton**, vaid Trump *versus* **Sanders**, kes olid mõlemad Clintoni esindatud *establishment*'i vastu. Ühesõnaga, me elame ilmselt mingis revolutsioonilises situatsioonis, aga see revolutsioon kipub olema traditsionalistlik. Võimalik, et õhtumaad elavad praegu läbi seda, mida näiteks Iraan koges 40 aastat tagasi – noortele toetuv vastulöök moderniseerimisele. Just see, et traditsionalism on paljude jaoks teatud mõttes lahe, teeb mind kõige murelikumaks – see pole mingi ättide viimne võitlus. Võib-olla peaks lugema ja lavastama uuesti **Mrożeki** „Tangot", kus on just tegu konservatiivse poja mässuga oma vabameelsete vanemate vastu, võib-olla kunst annaks täpsema vastuse.

Näiteks Brexitit on paljud vaatlejad tõlgendanud hoopis vastasseisuna noorema ja vanema generatsiooni vahel, mis juhatab sisse vananeva rahvastikuga lääneriike järgnevatel aastakümnetel eesootava väärtuskonflikti. Tänu demograafiale muutuvad ühiskonnad seetõttu järjest konservatiivsemaks. Miks sa arvad, et noored selles võitluses traditsionalistide poolele astuvad?

Ma arvan, et noorte toetus on mingil määral oluline, vähemasti kui ma siin lähemal Eestis ringi vaatan. See ei veaks välja, kui see oleks ainult keskealiste ja vanemate asi. Mind paneb üllatuma just see, et traditsionalismil on kohati nooruslik ja lahe nägu peas, või, mis veelgi olulisem, see sisaldab teatavat „nooruslikku" tulevikku suunatud löögivalmidust, kui vaadata kas või **Martin Helmet** või **Markus Järvit**. See pole pelk reaktiivne alalhoidlikkus, vaid aktiivne ümberkujundamistaotlus. Üldine statistika näitab muidugi midagi muud, pigem seda, et see noorte *establishment*'i-vastasus väljendub suurel määral ka seljapööramisena ametlikule poliitilisele süsteemile, valimiste ajal kojujäämisele, mille teine külg on ka see, et pigem tegutsetakse ehk vahetumal kogukonnatasandil, väljaspool esindusdemokraatlikku raamistikku.

Sa ütlesid, et hirm on reaalne ja see tunne eelneb traditsionalistide võimendavale hirmutamistaktikale. Mida siis ikkagi kardetakse? Mis on see läte, millest traditsionalism toitub?

Tont seda täpselt teab, kogu aeg leiab ärevuseks põhjusi. Üks asi muidugi on terrorism – see on päriselt olemas ja selle eesmärk ongi loomu poolest hirmu tekitada. Loomulikult tekitab aegade ja elukorralduste kiire muutumine hirmu, majandusseis kõigub, eelmine kriis oli 8–9 aastat tagasi ja ennustatakse uut. Aga ma arvan, et see hirm ja ärevus on otseselt seotud ka sellega, et elame infoajastul, kus kõiksugune teave on väga kiiresti kättesaadav, kuid sellega koos ka valeinfo ja propaganda. Mingid ärevad signaalid kumuleeruvad väga kiiresti, hakkaksid otsekui süsteemi moodustama, samas on infot nii palju, et selles on raske orienteeruda, ja juba see iseenesest tekitab teatava ärevuse, järgmise sammuna on lihtsam järgida kedagi, kes selles infos sinu eest valiku teeb ja selle ümber jutustab – selles astmes saab umbmäärane ärevus juba selge tõlgenduse ja kuju. See muidugi ei kehti ainult traditsionalismi kohta – traditsionalism on vaid üks viis seda ärevust talutavalt mõtestatuks vormida, andes sellele müüdi kuju.

Need alghirmud on täiesti üldinimlikud: „kes ma olen?", „kas ma saan hakkama?", „kas ma väärin heakskiitu?". Ja ma olen ka jäänud mõtlema selle üle, et üks tõrge, mille too foobiates süüdistamine võib traditsionalistides tekitada, ongi just see, et inimlikus mõttes ei tohiks inimesele tema hirmu süüks panna või ette heita, sest see on tema alavääristamine ning vormib selle hirmu reaktsioonina mingiks ideoloogiliseks kompleksiks, sulatab naeruvääristatud hirmu ümber jõudu andvaks ähvarduseks. Põhimõtteliselt on see sama nagu koolikiusajate puhul, kelle taustaks on tegelikult ärev ebakindlus – tema probleemiks pole viha, vaid see, et ta kardab, aga viha ja hirmu ravitakse erineval moel. Võimalik, et neil, kes ütlevad, et EKRE esiletõus on liberaalsema seltskonna tegevuse tagajärg, on teatud nurga alt õigus – just selles mõttes, et hirmu koheldakse, nagu see oleks viha.

Millise käitumissuunise võiks „liberaalsem seltskond" sellest tuletada? Kuidas maandada inimlikke hirme, ilma et need moonduksid vihaks? Seda avalikus diskussioonis, aga ma arvan, et sellist käitumissuunist vajaksid paljud ka privaatsfääris.

Ega mul mingit väga selget retsepti pole. Üks asi on muidugi see, et vahet tuleks teha inimestel, kes seda hirmu ekspluateerivad ja üles kütavad – nendega pole tõesti suurt midagi peale hakata –, ja neil, kelle hirme ekspluateeritakse. Minu meelest on päris tõsine iva selles jutus, mida räägivad sotsid – aga siinkohal pole üldse oluline, et seda räägivad nemad, see on mu arvates ideoloogiaülene tõde –, et hirmu ja selle ekspluateerimise aluspinnaks on inimeste majanduslik ebavõrdsus. Kui me vaatame EKRE toetajaskonda, siis keskmine EKRE pooldaja on madalama haridustaseme ja väiksema sissetulekuga mees, ühesõnaga keegi, kes on sotsiaalses konkurentsis alla jäänud ja kes tunneb end sellepärast alaväärtustatuna, ohustatuna. Nii et üks aluseeldus on tõesti sotsiaalse konkurentsi pehmendamine ja selle kaudu inimeste ühiskondliku ohutunde vähendamine, sest see ühiskondlik võrsub ju üksikinimeste liidetud ja võimendatud ohutundest. Aga muidugi võtavad need sotsiaalselt võrdsustavad poliitikad aega, niivõrd kui neid üldse õnnestub ellu viia Eesti ühiskonnas, mis on minu meelest orienteerunud üsna tugevalt konkurentsi-, mitte koostöömudelile. Seni tuleb ikkagi arendada endas võimet püüda jääda argumenteerimisel faktipõhiseks ja ratsionaalseks, näiteks kas või üritada seletada, et märksõna „massiimmigratsioon", nagu seda kasutatakse, on tühi, sest mõnisada inimest pole veel mingi mass, ja Eesti üsnagi ranget immigratsioonipoliitikat ei kavatse keegi lõdvendada. Kui keegi toob põhjenduseks, et ta näeb analoogiat nõukogudeaegse immigratsiooniga, tarvitseb vaid näidata võrdlevaid numbreid. Nõukogudeaegne immigratsioon oli keskmiselt 10 000 inimest aastas, esiteks erineb see sajakordselt sellest pagulaste hulgast, kelle Eesti on aasta jooksul vastu võtnud, teiseks ei pea „massiimmigratsiooniga" hirmutajad silmas pagulastest palju massilisemat „tavaimmigratsiooni", mis on *ca* 6000 inimest aastas, osa neist ajutiselt ja ainult pool neist Euroopa Liidust – miks inimene seda ei karda, miks ta kardab sadakonda õnnetut? Ühesõnaga, võib kutsuda üles inimesi poliitilistest müütidest läbi vaatama.

Aga selle kõrval tuleks arendada endas ka psühhoologilist tundlikkust – mitte suruda teist inimest nurka, jätta talle võimalus ise järeldusteni jõuda, mitte neid järeldusi talle halvustamisähvardusega peale pressida, sest see oleks vaid uue hirmu lisamine, mis lükkab teda veel enam nende tiiva alla, kes annavad tema hirmudele ühemõttelise müütilise vastuse. Ma räägin seda ka enesekriitiliselt, ega ma ise pole siin mingi hea eeskuju olnud. Noh, kas või see natsiks nimetamine, kui keegi on avaldanud poolehoidu EKREle või kui keegi on lihtsalt rahvuskonservatiivsete vaadetega – minu meelest pole seda vaja. See võib muidugi viia teise halva asjani – patroniseerimiseni, otsekui neid inimesi tuleks millestki ravida. Tuleb osata teha vahet kurjusel ja hirmul, samuti kurjusel ja maailmavaatel, samuti kurjusel ja ihal lihtsate seletuste järele. Samal ajal tuleb meeles pidada, et hoolimata sellest vahest pole see selge piir, kurjusesse võib lihtsalt sujuvalt libiseda – ja just see on tegelik oht. Kui oskaks osutada just sellele põhilisele ohukohale inimese enda hinges, millest ta hoiduma peaks – vaat see oleks jõud. Selleks peab muidugi ise püüdma vabaneda oma arrogantsist ja hoiduma emotsionaalsest laiskusest, et mitte omakorda elada oma änge välja nende peal, kes teistmoodi mõtlevad, või äkki oleks õigem öelda, et kes teistmoodi kardavad.

Inimlikus mõttes ei tohiks inimesele tema hirmu süüks panna või ette heita, sest see on tema alavääristamine, mis muudab hirmu jõudu andvaks ähvarduseks.

Püüda olla empaatiline inimeste suhtes, mitte samastada inimest tema *persona*'ga, sest poliitiline hoiak on alati mingis mõttes mask – ja mulle tundub, et selle avaliku diskussiooni põhiprobleem seisnebki selles, et me oleme liiga oma maskide, poliitiliste *persona*'de külge klammerdunud, oleme mingis mõttes kõik „rassistideks" muutumas, samastades inimest tema poliitilise „rassiga".

Tuleb osata teha vahet kurjusel ja hirmul, samuti kurjusel ja maailmavaatel, samuti kurjusel ja ihal lihtsate seletuste järele.

KUIDAS MISKI SAAB POLIITILISEKS?

Poliitika varitseb meid kõikjal, kuid poliitilisena tajume ainult valitud teemasid. See on peen poliittehnoloogiline mäng, milles osalevad lobistid, parteid, suhtekorraldajad, suurkorporatsioonid ja meedia. Tule ja tutvu mängureeglitega, et mitte kaotajaks jääda.

Gustav Kalm

Vestled sõbraga mingil teemal, olgu siis koertest, kassidest, Vietnami toidust, õiglase kaubanduse banaanidest, suitsusaunast või jalgrattateedest, kui sõber järsku ootamatult teatab, et see, mida sa just väitsid või õigemini lihtsalt ütlesid, oli poliitiline avaldus. „Mis kuradi poliitiline avaldus!" põrutad vastu ja oled tusane, et sõber sinu tähelepanekut või argist jauramist räpases poliitilisuses kahtlustab. Hiljem mängid olukorra koduteel veel paar korda oma peas läbi ja lepid, et küllap see ikkagi oli kuidagi poliitiline, sest teatud pidi on ju kõik poliitiline. Või kuidas see nüüd oligi?

Pea kõik on vast nõus, et poliitika ei piirdu palaganiga, mida ajavad poliitikud kohalikus omavalitsuses, riigikogus, valitsuses ja Euroopa institutsioonides. Poliitikat tehakse ka kooli hooldekogus, see avaldub ülikooli ainekavades, kohviku menüüs, rõivastuses, muusikas, maitses, koeratõu valikus, sõnakasutuses ja veel mitmel pool mujal. Õigupoolest tundub, et kõik on justkui poliitiline. Ja nii ka tihti öeldakse. Ent mida see tähendab? Ja kas tõesti kõik saab poliitiline olla? Kuidas saab miski poliitiliseks ja kuidas lakkab miski poliitiline olemast? Kuidas me otsustame, kust jookseb piir poliitilise ja poliitikavälise vahel?

Mitmesuguste moraalsete vaidluste taandamine inimõiguste tasandile aitab samuti nihutada need küsimused võitlusalusest poliitikast inimloomuse ja -seaduse valda.

NAISED *VERSUS* KANALISATSIOON

Mitmed teemad võivad olla mõnel hetkel poliitilised ning mõnel muul hetkel lakata seda olemast. Näiteks valimisõiguse laiendamine naistele oli Euroopas äärmiselt oluline poliitiline küsimus 20. sajandi alguses, kuid kadus teemana pea sootuks pärast seda, kui naised juba kord hääletada said. Ometi ei tähenda see, et naiste võrdne poliitiline kaasatus oleks lakanud olemast poliitiline küsimus. Otse vastupidi, taasiseseisvunud Eestis on rida arvajaid, mehi ja naisi, üritanud järjekindlalt naiste võrdset kohtlemist kui poliitilist küsimust pisendada ja nõnda poliitikast välja tõrjuda. Näiteks on soolise võrdõiguslikkuse voliniku büroo olnud pidev alarahastatud pilkeobjekt. Soolise palgalõhe suurust aga kas eiratakse või narritakse kui ebaolulist küsimust. Samuti ei kuuluta ajalooõpikud ega Wikipedia naisvõitluse peamisi võite. Seda, et Eestis said naised esimest korda valimistel osaleda laiendatud Eestimaa Kubermangu Ajutise Maanõukogu valimistel 1917. aasta juunis, tuleb tikutulega otsida.

Poliitilisusel on kombeks tõusta ja kaduda. Mõned arusaamad võivad näida pikka aega ilmselged ning siis saada tasapisi või järsku poliitiliseks, tõusta vaidluspüünele ja hõivata suure osa lehtede arvamuskülgedest, et siis jälle pärast mingisuguse otsuse langetamist või otsustamatust lavalt kaduda. Näiteks maksu- ja identiteediküsimused on 19. sajandist saati poliitiliselt aktuaalsed püsinud, kuid kanalisatsiooni tarvilikkus pole seda juba ammu.

Erinevate teemade poliitikasse sisenemist ja sealt väljumist kirjeldab kenasti hollandi päritolu poliitfilosoofi **Noortje Marresi** loosung „No issue, no politics, no public!". Kuniks pole vaidlusalust teemat, pole selle ümber käivat poliitikat ning, veelgi enam, puudub puudutatud populatsioon ehk otsustav ühiskond. Oma lakoonilisuses on see nägemus võimas, ent ometi on selge, et sugugi mitte kõik vaidlused pole võrdsed ega kaasa võrdselt kõiki osapooli. Anarhistide ja libertaaride jaoks on alati liiga palju riiki ning ühiskonda, ent ometi ei pääse nende probleemipüstitus pea kunagi peavoolus esiplaanile.

Lisaks on terve rida viise, kuidas muuta mõni moraalselt, majanduslikult või sotsiaalselt oluline küsimus apoliitiliseks. Nii näiteks kuulutas teaduslik marksism ühiskondade majandusliku arengu teaduslikuks küsimuseks, kus pole vaidlusruumi, ei poliitilist ega praktilist. Arengu pidi paika panema teadusel rajanev totaalne planeerimine. Loomulikult polnud aga kuskil keskuses kellelgi täielikku arusaama olukorrast, veelgi vähem soovitud arengusuuna konkreetsetest detailidest.

DEMOKRAATIA AHENEMINE

Midagi sarnast on toimunud viimase paarikümne aasta jooksul ka Lääne majanduspoliitikas, kus nähakse kvantitatiivses majandusteaduses imevitsa, mis determineerib optimeerimisega parima võimaliku otsuse. Seame eesmärgiks mingid objektiivsed numbrilised sihid paari võtmenäitaja, nagu inflatsioon, majanduskasv ja tööhõive, kaudu ning kalkuleerime regulatiivsed tingimused, mis parimate olemasolevate prognoosimudelite järgi lubavad nende tulemusteni jõuda. Mitmes majanduspoliitilises võtmevaldkonnas, nagu kaubandus, investeeringukaitse, intellektuaalse omandi kaitse või standardiseerimine, on regulatiivne otsustuspädevus üleilmastumise käigus ülepeakaela riiklikust sfäärist väljunud ning rahvusvaheliste lepetega juriidiliselt kinnitatud. Eesti tingimustes on **Marek Tamm** kirjeldanud viimaste Reformierakonna juhitud valitsuste poliitikat kui „poliitikast väljumise poliitikat".[1]

Kuid see fenomen ei puuduta vaid liberaalset parempoolset majanduspoliitikat. Mitmesuguste moraalsete vaidluste taandamine inimõiguste tasandile aitab samuti nihutada need küsimused võitlusalusest poliitikast inimloomuse ja -seaduse valda. Omamoodi huvitav ja kummaline on, et nendes vaidlustes suudavad kummagi vastasleeri esindajad leida inimõiguste, põhiseaduse ja pädevate rahvusvaheliste lepete repertuaarist pidepunkte, mis lubavad neil manada oma poliitilise vastase seisukoha „objektiivse" juriidika vormi.

Mõlemat pidi on ehk nende muutuste taga jõukates liberaalsetes esindusdemokraatiates tendents taandada otsustamine ekspertide – juristide, majandusteadlaste, rahvateviseteadlaste, pedagoogide jt – täppisteadmistele. Seda tendentsi kirusid mitmed autorid juba eelmise sajandi alguses, kuid viimase poolsajandi jooksul on täppisregulatsioon omandanud uue jõu, olles üha enam riigiüleste organite pädevuses ning kaitstud rahvusvahelise õigusega. Kaubandusreeglite, saastenormide või toodete turvalisusstandardite kujundamine on muutunud inertseks protsessiks, mis on valimistulemustele küllaltki immuunne. Suurbritannia võib küll Euroopa Liidust lahkuda, kuid see ei tähenda, et Briti tootjad ei peaks enam kunagi Eestis sarjatud euronormidest kinni pidama. Kui nad soovivad oma kindlustuspakette, haiglakappe, klaaspudeleid ja viskit liidus müüa, peavad kõik need tooted ka ELi tummistele reeglitele vastama.

Selge see, et poliitika ahenemine on ka demokraatia ahenemine. Samas vaevalt et sooviksime kõikides otsustes ühtmoodi kaasa rääkida. Tervishoiusüsteemi väljakujundamine on keerukas ning tõenäoliselt oleme pigem rahul, et leidub rahvatervise spetsialiste, kes oskavad erinevaid võimalikke stsenaariume võrrelda ning nende seast parima välja valida. Mugavam on mitte sekkuda ning jätta otsustamine neis ühiselu puudutavates tehnilistes küsimustes neile, kes selle küsimuse üksikasju tunnevad.

Sellest hoolimata leidub mitmeid iseloomult poliitilisi otsustuspunkte, kus langetatakse majanduslikult ja sotsiaalselt mõjusaid otsuseid, mis kütavad poliitilisi kirgi, kuid millele olemasolevas riigikorras lihtsalt puudub ligipääs. Facebooki uudisvoo ja Google'i otsingu algoritmid mõjutavad meie elu enam kui mitmed teised ühiselu regulatsioonid, nagu avalikus kohas alkoholi pruukimise keeld, mürapiirangud või ERRi nõukogu koosseis. Ometi on vaid viimased meie demokraatliku kontrolli all ning sedagi vaid kaude, esindajate vahendusel.

Kuidas tuua need otsustustasandid poliitikasse ning luua institutsionaalne raamistik nende haldamiseks, on sellel sajandil ühed kõige olulisemad küsimused.

Saiakesest sai poliitiline subjekt tänavu suvel. Nimelt näeb sotsiaalministeeriumi algatatud rahvatervise seaduse eelnõu ette madala toiteväärtuse ja kõrge energiasisaldusega kauba eemaldamist koolipuhvetitest. Foto: pexels.com *(CC0)*

Gustav Kalm on doktorant Columbia ülikooli antropoloogiateaduskonnas, taustalt jurist, kes uurib tehnilist valitsemist rahvusvahelise majandusõiguse kaudu.

[1] *Tamm, M. 2012. Poliitikast väljumise poliitika. – Memokraat, 19.06.*

UUDISHIMU LÄMMATAV UUDISVÄSIMUS

Veebiportaale sirvides võib jääda mulje, et maailma raputavad iga päev erakordsed sündmused, samas kui mitmetahulised probleemid on orbiidilt kadunud. Info üleküllus paneb ka häältejahil poliitikuid uutmoodi käituma.

Margus Hanno Murakas

Kas olete tähele pannud, kuidas sotsiaalprobleemid leiavad avalikus diskussioonis üksnes leiget vastukaja, aga näiteks hõberemmelgat kajastati pea kõikides kanalites rohkem kui kuu vältel? Või kuidas kommunismi ja natsismi üle peetakse arvamuskülgedel maha veel üks maailmasõda, kuid kiirabiteenuse puudulik kättesaadavus ja antibiootikumiresistentsus erutavad arvamusliidreid märksa vähem vaatamata sellele, et ka nende tagajärjeks võib sarnaselt sõjaga olla varajane surm?

Teatud teemasid on mugavam ignoreerida, sest nendesse süvenemine põhjustab stressi ja abitustunnet.

Kui inimene oleks ratsionaalne loom, muretseks me märksa enam südame-veresoonkonna haiguste kui terrorismiohu pärast. Teatavasti ütleb riskide hindamise kuldreegel, et riski suurus on selle realiseerumise tõenäosuse ja realiseerumisega kaasnevate kahjude kulukuse korrutis. Teisisõnu, kuigi nii terroristi käe läbi hukkumise kui ka südame seiskumise kahju on sama, on viimase realiseerumise tõenäosus märksa suurem kui esimesel. Ometi sütitab terrorism südamehaigustega võrreldes märksa tulisema debati, kuigi margariin ja energiajoogid on tapnud Eestis islamiusust rohkem inimesi. Sama muster avaldub nii mitmegi teise avaliku debati puhul.

Eelnevast võiks järeldada, et ühiskondlikus diskussioonis pääsevad pildile need sündmused, millega kaasnevad ulatuslikud tagajärjed, kuid mille esinemistõenäosus on samas võrdlemisi väike. Näiteks meie jaoks võõra islamiusundi võidukäik kodumaal. Pöördvõrdeline suhe teema aktuaalsuse ja mastaapsuse vahel sellega ei lõppe. Nimelt kipuvad isegi väga drastiliste tagajärgedega sündmused jääma avalikus debatis tagaplaanile just siis, kui nende realiseerumise tõenäosus on väga suur. Meenutagem, kas suvega seostub pigem emapaju või „Eesti inimarengu aruanne" ühes seal sisalduvate küllaltki süngete demograafiliste järeldustega. Ehk riskid, mis realiseeruvad suure tõenäosusega, jäävad suure tõenäosusega ühiskondlikus debatis sensatsioonilistele ja ebatõenäolistele sündmustele alla – erakordsus loob uudisväärtuse.

Margus Hanno Murakas on Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala bakalaureuseastme viimase aasta tudeng ja tudengiväljaande Neljas Dimensioon asutaja, keda huvitab küsimus, miks ja keda ajakirjandus mõjutab.

INFOPLAHVATUS

Me elame pidevas informatsiooni ülekülluses. Kommunikatsioonitehnoloogia areng on andnud igaühele võimaluse ise meediasisu luua ja jagada, st sisuloome on demokratiseerunud. Enne interneti levikut kuulus infomonopol suuresti meediaettevõtetele, kes otsustasid, missugune teave jõuab inimesteni. Isikliku sisu levitamine ja oma meediakanali rajamine nõudis märkimisväärseid ressursse. Nüüd, mil meediasisu loomine ja levitamine on lihtne ning odav, on järgnenud selle plahvatuslik kasv.

Mida rohkem informatsiooni maailmas on, seda teravam on konkurents meie tähelepanu nimel. Pakkumine kasvab peadpööritavas tempos. IDC uuringu kohaselt lisandus 2013. aastal maailma 4,4 zetabaiti (ehk 4,4 triljonit gigabaiti) inimtekkelist *data*'t. See maht on praeguste hinnangute kohaselt kasvamas pöörase kiirusega, jõudes juba 2020. aastaks 44 zetabaidini (44 triljonit gigabaiti). Live Internet Stats pakub huvitavat ülevaadet internetis toimuva teabevahetuse kohta ühes sekundis: 7725 säutsu, 798 Instagrami pilti, 1276 Tumblri postitust, 2723 Skype'i kõnet, 47 616 GB internetiliiklust, 62 035 Google'i otsingut, 70 448 YouTube'i videote vaatamist. Need numbrid on hoomamatud, kuid selleks et saada aru, et inimene tarbib rohkem infot kui kunagi varem, on tarvis lihtsalt suvalisel hetkel enda ümber ringi vaadata – pilgud on suunatud aina rohkem nutitelefoni või arvuti ekraanile.

TÄHELEPANUMAJANDUSE LOOGIKA

Lisaks uudishimule on oluliseks meediamaastikku (ja seeläbi kogu ühiskonda) mõjutavaks teguriks uudisväsimus, mida iseloomustab kõige paremini akronüüm TL;DR (*too long; didn't read*). Olelusvõitluses meie tähelepanu nimel on eelis lihtsustaval, emotsionaalsel ja liialdaval sisul. Pilt kaalub üle sõna. Samas kui keerukamad, ratsionaalsemad ning vaoshoitumad artiklid, mis eeldavad süvenemisvõimet, mõjuvad raskepäraste ja väsitavatena. Lühikesed tekstid võivad küll olla nutikalt sõnastatud, kuid need ei suuda oma piiratud mahu tõttu kompleksseid sõnumeid edastada. Tegemist on võistlusega, kus üks pool kasutab dopingut, teine on aga ratastooli aheldatud.

Uudisväsimust paistab olevat kahte laadi: väsitakse nii liiga keerulistest teemadest kui ka emotsionaalselt rusuvatest küsimustest. Ameerika näitekirjanik **Steve Tesich**, kes kasutas 90ndate alguses esimesena tõejärgsuse mõistet, pakkus välja teooria, mille kohaselt hakkas Ameerika ühiskond Vietnami sõja ajal sõjakuritegude valusatele tõdedele pehmendatud valesid eelistama. Ameerika avalikkusel oli tema arvates lihtsam peita pea tõe eest liiva alla kui hakata seadma kahtluse alla rahvuslikku minapilti USAst kui õigluse ja demokraatia majakast.

Tesichi vaimus võime järeldada, et õpetajate puudus või ravijärjekordade pikenemine pole leidnud ega hakkagi leidma terroriohuga võrreldavat kajastust. Esiteks pole demograafilistest probleemidest tulenevale õpetajate ja arstide puudusele lihtsaid, käegakatsutavaid lahendusi. Teiseks on mugavam antud teemasid ignoreerida, sest nendesse süvenemine põhjustab stressi ja abitustunnet.

Kuid pildil olema peab – seda teab iga poliitik! Nõnda ongi mitmed neist läinud kaasa tähelepanumajanduse loogikaga. On küllaltki väheusutav, et **Märt Sultsi** ohtrate kirjavahemärkidega valimisplakat sündis koolipapa puudulikust emakeeleoskusest. Pigem eeldas plakati tellija, et tegu saab olema kuluefektiivse

2015. aasta detsembris toimus Tartus pagulastevastane tõrvikurongkäik. Loosungiga „Ei rahvuslikule enesetapule!" oleks Eesti inimesel mõistlik võidelda aga pigem südame-veresoonkonna haiguste tekitajate vastu, sest need kujutavad endast meie ühiskonnale pagulastest märksa suuremat ohtu. Foto: Priit Mürk

EBATAVALISED ON NEED INIMESED, KELLEL POLE PIIRE

Fotod: Tõnu Tunnel

Narva on keskus sealpool, piirilinn, mis ootab Eesti riigi sümboolse kohalolu mõtteharjutuste asemel uute eestlaseks olemise äärejoonte paremat mõistmist.

Tekst **Francisco Martínez**, tõlge **Mariliis Mõttus** ja **Keiti Kljavin**

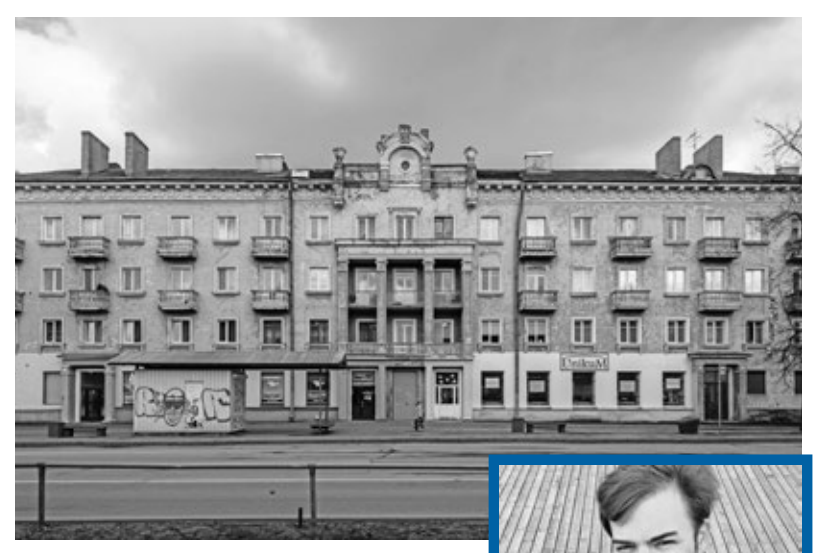

Kipume mõtlema poliitikast kui osalusvormist ja protsessist, mille kaudu me teadvustame enda ümber toimuvat, ent poliitilisus pole alati isiklik valik. Poliitikaga seovad meid välised mõjutajad ja osalised, võime olla sündinud valesse kohta, olla soo või seksuaalse orientatsiooni, etnilise kuuluvuse ja nahatooni tõttu erinevad. Paljudel juhtudel ei ületa inimesed poliitika piire, vaid needsamad piirid ületavad meid, esitledes ebatavalist, mida võib kogeda sama hästi ka normaalsena.

Paar nädalat tagasi arutlesime neid teemasid Narvas koos kolleegide ja üliõpilastega Eesti Kunstiakadeemiast ning külalistega Palestiinast. Kolm professorit Rām Allāhi Birzeiti ülikoolist jagasid oma kogemusi seoses enesepiiritlemise ja igapäevase piirnemisega ehk teisisõnu sellega, kuidas piir meie peas iseloomu omandab ning kuidas elada piirides, vaikses pingeseisundis, justkui neid poleks olemaski. Stanfordi teadur **Lori Weekes** pidas loengu osalise kodakondsuse ja kultuurilise kuuluvuse teemadel, andes meile mõista, et Narva ei ole veel osa e-Eestist. **Tarmo Pikneri**, Tallinna Ülikooli inimgeograafi abiga avastasime Narva Veneetsiat ja ümbritsevate datšade mitteametlike praktikate entroopilist hulka ning ka seda, kuidas linna veeinfrastruktuurid on moodustanud korraga eriomased kogumid nii linnalikust kui ka külalikust elust. Meie väljasõiduga samale ajale langes ka Narva nn arvamusfestival BAZAR, kus eesti ja vene keel ilusti üksteise kõrval kõlasid. Nagu ma oma ettekandes seletasin, paljastab juba jalutuskäik linnas minu jaoks Eesti ühiskonna polütsentrilisuse. Narvas võime märgata, kuidas üsna lühikese aja jooksul on loodud viis üksteisest eristatavat keskkonda – nõukogude, eesti, Euroopa, vene ja „kohalik" –, mis omavahel segunevad ja suhtlevad. Piirid on inimeste jaoks, eriti Euroopa kultuuriruumis, kaasasündinud. Ja „ebatavalised on need inimesed, kellel pole piire", nagu viitab ka **Eléonore de Montesquiou** oma raamatus „Na Grane".

Samas kogesid tudengid ja külalised linnas tühjuse ja eraldatuse tunnet. Andsime neile ülesande oma kogemustesse *kaevuda* ja oma koha leidnud emotsioonidele uut teadmist *rajada*. Seejärel arutlesime piirialade mitmetimõistetavuse, konkreetsetes kohtades avastatud igapäevaste praktikate, maitsete ja materiaalse kultuuri, aga ka selle hübriidse või mitmuses identiteediloome (või olenevalt vaatenurgast identiteedikriisi) üle.

Väljasõidu tagasisidest – kuidas see piiriala väljendub ja millised tundeid loob – õppisime, et Narva olevik on põimunud tugevalt minevikus esile kutsutud tundmustega (**Fjodor Šantsõni** makett vanast Narvast on hea näide sellest fenomenist). Samuti näib linn mõnele külastajale pooliku kehana, puuduvate organite ja keskuse/peata.

Viimast rõhutas linna peaarhitekt **Ivan Sergejev**, väites, et tühjusega kaasnevad ka võimalused. Võib eeldada, et kasutu ruum ei lase narvakatel edasi liikuda, aga samas võib tühjus pakkuda kohalikele võimalust kujutleda uut tulevikku ja võtta osa linna uuestisünnist. Narvat on nähtud kui mitut erinevat traumaatilist katkestust põdenud ehitusjärgus linna pea terve sajandi vältel, kuigi, nagu Ivan välja tõi, kohalikud ei karda pelgalt muutusi, vaid ka tulevikku, ning on väsinud olemast osa arutlustest, mis räägivad potentsiaalist.

VÄSINUD OLEMAST PALJULUBAV

Tundub, et praegu on hea aeg Narvas midagi muuta, tehes koostööd kohalike elanike ja institutsioonide vahel. Professor **Hannes Praks** nägi seda ette, kui pakkus välja idee kolida Eesti Kunstiakadeemia sisearhitektuuri magistriõpe Narva. Oleme liiga kaua pealt vaadanud, kuidas rahulolematus ja hoolimatus Narvas nakkavad, luues negatiivseid stereotüüpe, põhjustades investeeringute puudumist, mõranevaid infrastruktuure ja fassaade. Kuid nagu Ivan tõdes, võib ka lahedus ise nakkav olla, tehes Narva nähtavamaks, propageerides positiivset mõju ning kaasates inimesi ja ressursse. Eesti Kunstiakadeemia kunstiresidentuur, Vaba Lava ja Tallinn Music Week on osa sellest nn laheduse voolust Narva suunas (mida iganes see ka ei tähendaks).

Meie töötoas kokku kutsutud ümarlauas kinnitas Narva kolledži õppejõud **Aet Kiisla**, et Narvas elamine muutis ta ülejäänud Eesti suhtes küünilisemaks, seda pidevate alandavate küsimuste ning väidetavate päästmislubaduste tõttu, mis tundusid võõrad ja eemalolevad. Narva on kahtlemata koht, kus saab analüüsida suhteid materiaalsete vahendite ja riigi vahel. Riik ei sõltu ainult suhtlusvõrgustikust ja võimu sümbolitest, vaid ka reaalsetest sidemetest, majanduslikust investeeringust ja meediakajastustest (või, vastupidi, hoolimatusest ja rahulolematusest).

Esimest korda Narvas olles tunnistasid mitmed mu eesti sõbrad ja kolleegid, et nad tundsid ennast oma ümbritsevast heidutatuna, segaduses, haavatava ja võõrana, kuid nad tulid uuesti ning tõid kaasa järgmised inimesed. Narva ei valmista pettumust. Paljudes kohtades, mis pakuvad rikkalikke tähendusi ja kogemusi, on esmapilgul vähe turistlikku võimekust. Narvas see nii ei ole. Arhitekt **Kaja Pae** rõhutas ühel linnafoorumil, et „Narvat iseloomustab isikupära… ja seoste üleküllus". Narva on rohkem kui geopoliitiline sõlmpunkt ja perifeeria, see on ka ajalooline paik, millel on kõrgendatud sümboolne, tööstuslik, militaarne, arhitektuuriline, keskkondlik ja vaimne väärtus.

Eesti Kunstiakadeemia kunstiresidentuur, Vaba Lava ja Tallinn Music Week on osa sellest nn laheduse voolust Narva suunas (mida iganes see ka ei tähendaks).

Narva on keskus sealpool ja narvakate lõimimine käimasolevate kultuuriliste, majanduslike ja poliitiliste protsessidega kannaks positiivseid tagajärgi, nagu rahvusriigi äärejoonte ja eestlaseks olemise uuesti sõnastamine ning sidusam ja erinevusi arvestavam ühiskond.

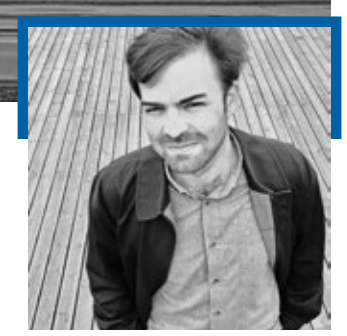

Francisco Martínez on järeldoktorantuuri teadur Aalto ülikoolis ning ajakirjade Suomen Antropologi ja Anthropological Journal of European Cultures kaastoimetaja.

Eksperimenta!

Koolinoorte Kaasaegse Kunsti Triennaal

LÕHATES MAJANDUST | 20.10.–3.12 2017

Esitlejad:

Tallinna Kunstihoone
Tallinn Art Hall

Sally Stuudio
kunstikool sinule

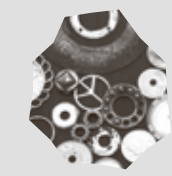

Osta…

15.–19.10 — Piiriülese projekti töötoad "Fotokunst: müüa või mitte müüa?"
Fotomuuseum ja SOKOS Hotels Tallinna konverentsikeskus

19.10 18:00 — Piiriülese projekti "Fotokunst: müüa või mitte müüa?" avamine
Fotomuuseum ja SOKOS Hotels Tallinna konverentsikeskus

20.10–3.12 — Näitus "Fotokunst: müüa või mitte müüa?"
Fotomuuseum ja SOKOS Hotels Tallinna konverentsikeskus

20.10 11:00–14:00 — IDEElaboratoorium "Kaasaegne kunst ja tark majandus"
Tallinna Kunstihoone

20.10 18:00 — Eksperimenta! näituse "Lõhates majandust" avamine
Tallinna Kunstihoone, Kunstihoone galerii, Linnagalerii

20.10 19:30 — Saksamaa noorte projektiruumi avamine
Eesti Kunstiakadeemia galerii

21.10 11:00–14:00 — IDEElaboratoorium "Kaasaegne kunst ja tark majandus"
Tallinna Kunstihoone

21.10–03.12 — Triennaali näitus "Lõhates majandust"
Tallinna Kunstihoone, Kunstihoone galerii, Linnagalerii

25.–27.10 11:00–13:00 — E! koolivaheajaprogramm põhikooli- ja gümnaasiuminoortele
Tallinna Kunstihoone

25.–27.10 15:00–17:00 — E! koolivaheajaprogramm majandus- ja kunstiõpetajatele
Tallinna Kunstihoone

24.10–3.12 — E! vahetund – astu klassist välja! Programmid kooligruppidele
Tallinna Kunstihoone, Fotomuuseum

2.–3.11 — "Tape That!" töötuba koostöös Goethe Instituut Tallinnaga
Tallinna Teletorn

November — E! filmiprogramm — MoeKunstiKino: „Meie, Margiela"
Kino Sõprus

1.–3.12 — Evolutsiooniliste alternatiivide töötuba
Tallinna Kunstihoone ja Sally Stuudio

Osta…

Viska ära…

Osta veel…

Osta veel…

www.eksperimenta.net
registreerimine: publik@eksperimenta.net

Toetajad: Eesti Kultuurkapitalist, Hasartmängumaksu Nõukogu, Goethe Institut, Huvitav Kool, Estoria Solo by Sokos Hotels, Diesel arts, Vunder

POLIITILISI EKSPERIMENTE, MITTE AINULT EKSPERIMENTAALSET POLIITIKAT!

„Radikaalsete ideede" rubriigis leheküljel 13 tutvustame ideid, mida võib hea tahtmise korral nimetada äärmuslikeks. Kas radikaalseks võib aga pidada ka mõtet demokraatliku taristu nüüdisajastamise vajalikkusest, et see ei toetuks vaid perioodilistele valimistele, jääb siinkohal lugeja otsustada.

Kadi Maria Vooglaid

Kohalike valimiste eel leian ma end ebameeldivalt tuttavast olukorrast – kogu oma hääleõigusliku elu jooksul pole mul õnnestunud pääseda protestihääle andmisest. Ei, ma ei naudi seda. Olen veel võrdlemisi noor, vaat et aatelinegi, ning ma ei ihka midagi enamat kui olla lihtsalt millegi poolt. Paraku pole see võimalik.

Võib väita, et kohalike valimiste puhul ei ole asi ometi nii dramaatiline. Tõsi, kõikides programmides on rida mõistlikke, kohati isegi inspireerivaid ideid. Äkki polegi vahet, kelle poolt hääletada? Mnjah… Me ju kõik teame, et see pole nii. Panused ei tule mängu mitte sisulisel, vaid poliitilisel tasandil. „Valin sotse, sest vihkan EKREt." „Valin IRLi, sest Aeg pole Savisaar." „Valin VTKd, sest ma pole suutnud Michalile siiani andestada." Jne. Mitte enam nii inspireeriv, või mis?

Jah, kohalikel valimistel tuleb erakondliku võimuvõitluse traagiline kõrvalprodukt – iga viimse kui tänavalambi, koolilõuna ja roheala ehk elementaarse ning apoliitilise ülepolitiseerimine – reljeefselt ilmsiks. Naljakal kombel on aga hoopis nõnda, et praeguses süsteemis sekundeerib arbitraarse ülepolitiseerimisele olulise depolitiseerumine. Olulise all pean silmas demokraatiat ennast ja depolitiseerumise all seda, et kehtivat süsteemi ei ole võimalik mõistlikke vahendeid kasutades muuta.

Toon näite. Küsisin kord ühelt parlamendiliikmelt, kas ta näeb kehtivas korras ka vigu või murekohti. Ta vastas: „Tead, tüdruk, meil siin riigis on õnneks selline tore asi nagu demokraatia, mis tähendab, et asjad lihtsalt käivad nii ja kõik." Pillas mulle sellise lause, nagu see mõttetera oleks taeva kingitus ja elu olulisim õppetund. Minul aga jäi halb maik suhu.

Loomulikult ei saanud ma pärast nii ebakriitilist repliiki seda teemat hüljata. Ilmselgelt on olukord ideaalist kaugel. Mida rohkem sellele mõtlesin, seda selgemaks sai, et tegemist pole minu subjektiivse kapriisiga, vaid demokraatia kui oluline institutsionaalne infrastruktuur vajab põhimõttelist nüüdisajastamist.

DEMOKRAATIA VAJAB MOODSAT TARISTUT

Ühiskonna toimimise tagavad laias laastus „kõva" ja „pehme" taristu. Esimene neist hõlmab näiteks transpordi- ja energiavõrku ning on vajalik selleks, et majandus õitseks. „Pehme" taristu on aga vajalik selleks, et inimene õitseks, ning see koosneb asutustest ja institutsioonidest, mis tagavad ühiskonnas teatud standardid, võimaldamaks elada koosmeeles ja kaitstuna. Sinna kuuluvad näiteks haridus- ja tervishoiusüsteem.

Hästi toimivas ühiskonnas on nii „kõva" kui ka „pehme" taristu omavahel loogiliselt seostatud – asutused ja institutsioonid tagavad nii materiaalse, juriidilise kui ka kultuurilise keskkonna, mis on võimeline iseennast ajas ja ruumis pidevalt uuendama, et tagada eeldused stabiilseks arenguks. Demokraatlik riigikord on samuti osa „pehmest" taristust.

Millegipärast pole seda aga viimase kahesaja aasta jooksul nüüdisajastatud ning sellisena on see muutumas arengut pidurdavaks teguriks. Ülejäänud taristu käib ajaga kaasas – internetikiirused tõusevad, luuakse uusi lennuühendusi ja ehitatakse raudteid, koolides on moodsad õppekavad jm –, aga demokraatia võrdub endiselt perioodiliste valimistega. Tsiteerides Argentina kodanikuaktivisti **Pia Mancinit**: „Me oleme 21. sajandi kodanikud, kes püüavad suhelda 19. sajandi institutsioonidega, mis on rajatud 15. sajandi tehnoloogiale."

Esmalt tehkem endile selgeks üks väga oluline nüanss: see, et meil on e-valimised, ei tähenda, et elame moodsas demokraatias. Meil võib olla ka e-õpe, aga kui sellega ei kaasne õpimetoodikate nüüdisajastamine vastavalt uusimatele tõenduspõhistele pedagoogilistele paradigmadele, on endiselt tegu sisuliselt ajast maha jäänud praktikaga. Nii on ka demokraatiaga. Tõendeid praeguse süsteemi ebaefektiivsusest, nii normatiivsel kui ka empiirilisel tasandil, on kogunenud eiramatul hulgal. Nii valimisaktiivsus, erakondadesse kuuluvus kui ka usaldus institutsioonide vastu on kõik juba aastakümneid tagasipöördumatus langustrendis, olles praeguseks rekordmadalal tasemel. Midagi lihtsalt tuleb ette võtta, kui soovime ka lähitulevikus demokraatias elada.

Usun, et kõige suuremaks takistuseks on siinkohal kinnihoidmine aegunud paradigmast, mis võrdsustab demokraatia erakondadevahelise konkurentsi ja perioodiliste valimistega. Mõlema jaoks võib säilida demokraatias oluline koht, kuid tänapäevane lähenemine demokraatiale peab olema märksa fantaasiaküllasem. Demokraatia tähendab praegu palju enamat kui valimisi ning selle realiseerumiseks peavad olema tagatud nii juriidilised garantiid kui ka tehnoloogilised lahendused. Lisaks e-valimistele tuleks pöörata senisest märksa rohkem tähelepanu digitaalsete võimaluste kasutamisele kodanike sisuliseks kaasamiseks seoses poliitikaloome ja elukeskkonna kujundamisega, aga selleks et tehnilistest lahendustest maksimaalselt kasu lõigata, tuleb vaadata kriitiliselt üle ka võimusuhete formaalsed aspektid ning tegeleda sihikindlalt kaasamispraktikate ja avatud valitsemise põhimõtete järkjärgulise institutsionaliseerimisega, et juba sõnastatud heade tavade rakendamine ja puuduolevate lisamine ei sõltuks üksnes valitsuse koosseisu meelevallast.

TARISTU NÜÜDISAJASTAMINE VAJAB MUUDATUSI MÄNGUREEGLITES

Mängureeglite muutmine on demokraatia taristu nüüdisajastamise kõige kriitilisem punkt, kuna poliitikas on pea võimatu teha eksperimente, ent ilma nendeta tegelikku mõju omavaid muutusi ei toimu.

Peatugem taas hetkeks, et selgitada üht järjekordset nüansivahet: eksperimentaalne poliitikakujundamine ning poliitiline eksperiment on täiesti erinevad asjad. Esimene neist tähendab seda, et ministeeriumidel ja ametkondadel on laiemad volitused katsetada uuenduslikke poliitikaid kontrollgrupi peal, enne kui need laiemalt kasutusele võetakse. Kodanikupalga eksperiment on hea näide. Samuti võib eksperimentaalse poliitikakujundamise all mõista uuenduslikke taktikaid, mis ilma suurema juriidilise sekkumiseta võimaldavad suunata kodanike käitumist soovitud tulemuste suunas. Seda nimetatakse „nügimiseks". Näiteks kasutatakse peeneid psühholoogilisi nippe, et mõjutada inimesi õigeaegselt makse deklareerima.

Ehkki eksperimentaalne poliitikakujundamine võiks olla loomulik osa nüüdisaegsest valitsemisest, tuleb meeles pidada, et poliitilistel eksperimentidel on kordades olulisemad ja sügavamale ulatuvad tagajärjed. Poliitiline eksperiment tähendab seda, et muudetakse mängureegleid, mis määravad võimusuhete tasakaalu institutsionaalsel tasemel ehk teisisõnu selle, kellel on millistel tingimustel ja millises ulatuses võimalik osaleda otsuste tegemise protsessis. See, kui suurt rolli mängib kas või üksnes valimisprotseduuride muutmine, tuleb valusalt ilmsiks näiteks Ühendriikide puhul, kus on räägitud aastakümneid elektoraalkolledži kaotamisest ja gerrymanderluse reformimisest. Eestiski lõi poliitilise maastiku täiesti segi erakonna registreerimiseks vajalike liikmete miinimumarvu langetamine. Just selliseid eksperimente vajab elujõuline demokraatia, et olla kohanemisvõimeline ning lähtuda ühiskonna tugevustest ja vajadustest.

Demokraatia tähendab praegu palju enamat kui valimisi ning selle realiseerumiseks peavad olema tagatud nii juriidilised garantiid kui ka tehnoloogilised lahendused.

Demokraatia kui nähtuse taaspolitiseerimine tähendabki seda, et nende mängureeglite üle on võimalik konstruktiivselt arutleda ning näha argumenteeritud arutelu tulemusena muutusi nii juriidikas kui ka praktikas. Riiklikul tasandil võiks see tähendada näiteks seda, et arengukavade ja suurt avalikku huvi tingivate eelnõude koostamisel rakendatakse formaalsemaid ning ausamaid reegleid huvigruppide kaasamisel, arvestades äri- ja mittetulundussektori ebavõrdseid võimalusi oma huvide esindamisel. Kohalikul tasandil võiks see aga tähendada kodanike vahetut, pidevat ja juriidiliselt siduvat kaasamist nende kodukohaga seonduvate küsimuste üle otsustamisel või näiteks asumiseltside esindajate õigust osaleda halduskogude töös. Tehnoloogilised vahendid nende eesmärkide saavutamiseks on olemas. Inimeste tahe ühise reaalsuse loomises rohkem osaleda on kõrge nagu haritud ühiskonnale kohane. Nüüd on vaja, et institutsioonid järele jõuaksid.

Demokraatia ei ole doktriin, vaid elav eksperiment, ning just see teebki selle huvitavaks.

KOSMOS *VERSUS* KODUKOHT

Demokraatia taaspolitiseerimine on eriliselt oluline ajastul, mil senised mängureeglid on viinud mitmel pool eliidi konsolideerumise ning avalikkuse groteskse polariseerumiseni ning usk demokraatiasse, eriti noorte seas, on viimase saja aasta madalaim. Sisulise diskussiooni avamine ühiskonna toimimise alustalade üle võib innustada paljusid noori, kes nutavad taga aega, mil maailmas oli veel midagi avastada. Selle asemel et pöörata pilk kosmose koloniseerimise poole, võiks anda võimaluse panustada kodumaa eluolu uueks loomisesse. Demokraatia ei ole doktriin, vaid elav eksperiment, ning just see teebki selle huvitavaks. Ent miks peakski tahtma osaleda eksperimendis labase laborihiirena. „No experimentation without representation."

Ühiskondliku elu korraldamisest rääkides tuleb meeles pidada seda, et kõik peale põhiseaduse preambuli on suuremal või vähemal määral arbitraarne – piisab sellest, kui võrrelda kahe demokraatliku riigi toimemehhanisme, et mõista, kuivõrd erinevad võivad olla demokraatlikud mängureeglid. See tähendab, et õigeid vastuseid ei ole, ning seega on põhjust jätkata ühiseid otsinguid õiglasema ja mõistlikuma ühiskonnakorralduse loomise teel, lähtudes olukorra võimalustest ja vajadustest. Usun, et demokraatia taaspolitiseerimine ehk mängureeglite strateegiline muutmine võib pikas perspektiivis viia kõige selle depolitiseerumiseni, mis ei tohiks algusest peale poliitiline olla – elamisväärne linnaruum, väärikas sissetulek, vabadus elada elu oma südametunnistuse kohaselt. See on miski, mille poolt võin olla küll.

Kadi Maria Vooglaid töötab Ragnar Nurkse innovatsiooni ja valitsemise instituudis nooremteadurina, teeb avalikus halduses doktorikraadi ning tegeleb e-demokraatia edendamisega Citizen OSi nime kandvas *start-up*'is. Vabal ajal õpetab oma kunagises keskkoolis majandusajalugu ning loob muusikat.

#DEMOKRAATIANIMEL

Demokraatia võib kergelt puruneda, kui võtta seda iseenesestmõistetavana. Heidame valimiste eel kinda sulle, valija, et sa pühenduksid demokraatia kaitsmisele. Jah, see on väljakutse.

Triin Toomesaar

Maailmas on liiga palju sellist, millele me ei mõtle suurt enne, kui tekib oht, et võime sellest ilma jääda. Õhk, vesi, hea tervis, puhas loodus ja lumised talved, ema-isa toetav sõna ja kallima soojad kaisutused pärast pikka tööpäeva… Igaüks oskab seda loetelu ise jätkata, aga mina lisan siia praegu *demokraatia*.

Jah, demokraatia. Mulle tundub, et kuigi sõnades saame aru, et demokraatia on üks kõige kallimaid ja samal ajal õrnemaid väärtusi üldse, oleme hakanud suhtuma sellesse nagu kõigesse muusse heasse, mida on meie ümber piisavalt – iseenesestmõistetavalt.

Aeg-ajalt võime endalt isegi küsida, kas see justkui „kõigi vähegi normaalsete" riikide ja kodanike (ühis) unistus, (ühis)pürgimus – demokraatia – siis tõesti ikka on nii hea, kui oleme lootnud. Demokraatlikus argielus on ju igaühel omajagu just demokraatia enda nõrkustest lähtuvaid muresid, pettumusigi.

DEMOKRAATIA ON RASKE

Esimene demokraatias pettumine kipub toimuma juba lapsepõlves. Meist igaühel on kujutelm klassiruumist, huvialaringist või muust paljude erinevate eelistustega (laste)grupist, mille ees seisev täiskasvanu proovib selgust saada, millist filmi vaadata, millisele ekskursioonile minna või mis päeval kõige rohkem lapsi klassiõhtule tuleks, ning palub hääletada. Need lapsed, kes jäävad ühel või teisel põhjusel alati või sageli sellesse vähemusse, kelle pakutud variant piisavalt hääli ei saa, pettuvad ning kaotavad aegamisi usu, et nende käetõstmisest kunagi midagi sõltub.

Nii nagu paarisuhtes teeb las-ta-kõigepealt-muutub-ise-suhtumine kahju suuremakski, ei aita see ka riigi ja kodaniku suhte parendamisele kuidagi kaasa.

Vanemaks saades ja koolisüsteemi vähese argidemokraatiaga ära harjudes kujuneb arusaam, et poliitika on väheste tähtsate täiskasvanute mängumaa, kuhu õpilasi kutsutakse kaasa mõtlema vaid pooleldi nalja ja hooajalise kohustuse pärast, ning noorte pärismuresid nad tõsiselt võtta ei soovi või oskagi. Eriti karjuvhäälsete täiskasvanute poliitilised sõnavõtud on aga hakanud mõne „teistsuguse" välimuse või olemusega lapse koolipäeva hoopis täiendavat kiusamist kaasa tooma.

Ja täiskasvanunagi, olgem ausad, tundub poliitika suure osa ajast kui mitte igav, siis ikka üsna kuiv. Sest nüüdisaegse demokraatia masinavärk on valdavalt aeglane, tüütu, kõigi teistega arvestada püüdev, kaasav(am kui varem), muudkui kompromissi või konsensust otsiv, kulukas. Selle protsessi käigus ei väsi ainult kodanikud-valijad, vaid ka poliitikud ise: sa tuled oma suurepäraste ideedega, sul on isegi toetajaid, aga mingil põhjusel jäävad ettepanekud parlamendis või valitsuses, kohalikus volikogus, ministeeriumis või järjekordses töörühmas lihtsalt toppama või muutuvad tundmatuseni ja keegi on niikuinii kogu aeg vastu. Alla võivad anda nii valijad kui ka poliitikud – ning elu on meile neid käegalööjaid ka tutvustanud.

Pealegi, mis kasu on sellest demokraatiast, kui poliitikud – need demokraatlikult ja heas usus valitavad – on niikuinii räpased ja valelikud. See on küll stamp, mida ajakirjanikud oma teemavalikutega tihti üle võimendavad, aga millele nii mõnigi funktsionäär kahjuks hagu alla lubab panna.

Ilm on hukas, kliimamuutused on kujunenud pea pöördumatuks ja kui kütuse- või alkoholiaktsiisi tõus meile saatuslikuks ei saa, siis maailmamere tõusev tase või tuumasõda hävitab meid lõpuks niikuinii.

Triin Toomesaar on politoloog, kiusuennetaja ja haridusaktivist, kes on oma elust (seni) kolm aastat õpilaste ees(t) ka õpetajana seisnud. Jalgrattur ja jalakäija. Seto. Võrdõiguslikkuse saadik. Loeb raamatuid ja käib kultuuriüritustel. Iseloomult mahub sinna kuhugi Hermione Grangeri ja Luna Lovegoodi vahele.

ÕNNELIK PAARISUHE RIIGIGA

Head kaaskodanikud-kaaskannatajad, mõelgem aga sellele, et meil on demokraatiale väga kõrged ootused, mis sellest, et demokraatia kui rahvaenamuse võim oma põhiolemuselt neid ootusi tingimata täitma ei peagi.

Me lihtsalt oleme harjunud ja tahame, et 21. sajandi demokraatlik suhe riigiga kindlustaks ka väga palju õigusi ja vabadusi: vabadus tulla ja vabadus minna, vabadus mõelda ja vabadus öelda, vabadus luua ja vabadus loodut arvustada, vabadus valida ja vabadus saada valituks, vabadus armastada ja olla armastatud, vabadus saada harituks, vabadus uskuda ja vabadus olla uskmatu, vabadus oma vabas kodus vabalt vaba olla. Ja selliste vabadustega keskkonnas ongi demokraatial suurim võimalus püsida, jätkuda – koos kõigi oma võlude ja valudega.

Teistsuguse võimukeskmega valitsemisvormid, nagu oligarhia või autokraatia või isegi idanaabri valitud hübriid „suveräänne demokraatia", hakkavad varem või hiljem neid vabadusi märkimisväärselt piirama. Riikides, kus sõna- või loome-, usu- või liikumisvabadus on piiratud, on demokraatial raskem ka (uuesti) esile pääseda, sest valitavad esinduskogud ei peegelda enam tegelikku rahvast, kui hirmu või keeldude tõttu on ideede ja inimeste võimulesaamine pärsitud.

Kordan, et meil on demokraatiale – ja riigile üleüldse – väga kõrged ootused. Nii nagu enamikul meist on kõrged ootused ning ilusad unistused ka abi- või kooselule, millesse oma kalli kaaslasega astuda kaalume.

Aga, õed-vennad, meie unistuste demokraatias, mõeldes meie suhtele riigiga, kui kõrged on meie ootused *meile endile*? Milline partner me riigile oleme, kui palju sellesse demokraatiasse ise kaasa toome, et see kokkuleppeline koosolu jätkuvalt õitseda võiks?

Demokraatia on poolte ühine vastutus ja nii nagu ühe paarisuhte tervise hoidmise nimel pole võimalik käituda kaua puldiga diivanil lösutava ja nõudliku kaaslasena, ilma et see suhtele laastavalt mõjuma hakkaks, pole see võimalik ka demokraatia puhul. Meil on vastutus ka kodanikudiivanilt regulaarselt püsti tõusta ja oma panus anda: pesta nõud, sest täna on meie kord, tunnustada oma partnerit selle eest, et ta olemas on, väljendada rõõmu, et ebakõladest hoolimata te siiski tahate just sellises kooseluvormis jätkata, sest see on võimalikest vormidest parim ja ainumõeldav. Ja nii nagu paarisuhtes teeb las-ta-kõigepealt-muutub-ise-suhtumine kahju suuremakski, ei aita see ka riigi ja kodaniku suhte parendamisele kuidagi kaasa.

VÄLJAKUTSE

„Mida ma siis VEEL tegema pean?!" kargab pähe küsimus.

Mind on lummanud üks viimastel aastatel populaarseks saanud ja kaasahaarav viis (isiklike) muutuste

Kodanikud 2016. aasta detsembris metsaseaduse vastu piketeerimas. Foto: Priit Mürk

samm-sammult käivitamiseks. Kui mõni väljakutse näib liiga suur või mure liiga painav, tuleb see teha väiksemateks tükkideks, leida juurde sobiv häštäg ehk teemaviide, anda sotsiaalmeedias kõva häälega hoog sisse ja hakata iseenda või maailma parandamisega pihta.

Head sõbrad, nüüd on demokraatia kord!

Pühendugem ühele meie argielu alustalale ja võtkem vastu väljakutse teha järgneva 10, 100 või miks mitte 365 päeva jooksul midagi pisikest sellesama demokraatia nimel, mis meile nii oluline ja kallis on.

Nii nagu on võimalik taastada oma jooksuvorm ja muutuda diivanil lösutajast edukalt viis kilomeetrit läbinud lippajaks, tehes iga päev regulaarselt arendavaid sammukesi (vt ka #fromcouchto5k), nii nagu on võimalik iga päev natukenegi kirjutades ja sama väljakutse vastu võtnud kaaskannatajatelt tuge nõutades olla kuu lõpuks valmis saanud terve romaani (vt ka #nanowrimo), nii nagu on võimalik iga järgmise kodaniku karjatusega jääkülma vee kaelasaamisel parandada teadlikkust muidu vähe tuntud, ent paljusid inimesi mõjutavast lihashaigusest (vt ka #icebucketchallenge), on võimalik pisikeste ja regulaarsete pisutki avalike sammudega parandada nii enda kui ka teiste usku demokraatiasse ja hoida tugevana seda, milleta me elu tegelikult ette kujutada ei soovi, kogemisest rääkimata.

Iseenda (sise)maailma ja suutlikkuse parandamise kõrval on aeg pühenduda laiemale heaolule ja regulaarsele teadlikule demokraatiaharrastusele, et sellest võiks kujuneda kõigi aastaringne harjumus.

Head lugejad, demokraatia on *pagana* raske! See tähendab konflikte ja hõõrumisi; seda, et kord tunneb üks grupp, et teda ei kuulata, kord teine; seda, et meeleavalduste käigus proovitakse oma seisukohti ka häälekamalt kuuldavaks teha; seda, et mõni grupp ei oska väga hästi vaielda ja kipub isiklikuks, isegi ähvardavalt vastikuks muutuma; ning seda, et ülejäänud grupid meie ühises perekonnas ei löö käega, vaid ütlevad julgelt välja, et eriarvamused on küll aktsepteeritavad, aga kellegi tema arvamuse või olemuse pärast sulgemise, väljasaatmise või vaikima surumisega ähvardamine *ei ole* aktsepteeritav.

Head lugejad, demokraatia lihtsalt kaasalohisemist pikalt ei salli! Kui oleme ükskõiksed ja laseme saabuda päeval, mil demokraatiale meie riigis enam võimalust ei anta, on tunduvalt raskem midagi muuta ja tagasi pöörata. Just seepärast on vaja, et me kõik iga päev (või vähemalt kord nädalaski, kui tõesti sagedamini ei jaksa!) kaasa mõtleksime ja tegutseksime, sest demokraatia käekäik ei sõltu ainult sellest, millega tegelevad n-ö pärispoliitikud. Kui me otsustame osaleda mõne vabaühenduse töös, kui anname allkirja, seismaks loomade heaolu eest, kui kasutame kilekottide asemel edaspidi ainult riidest kotte, kui tellime ühiskonnas toimuvaga paremini kursis olemiseks e- või paberlehe – ka need kõik on olulised sammud demokraatliku kultuuri ja kokkulepete säilimise teel!

Kui oleme ükskõiksed ja laseme saabuda päeval, mil demokraatiale meie riigis enam võimalust ei anta, on tunduvalt raskem midagi muuta ja tagasi pöörata.

Mida teed *sina* juba täna? #demokraatianimel

10+1 IDEED DEMOKRAATIA HARRASTAMISEKS

1. Loe (uuesti) läbi Eesti põhiseadus. Kui tervet ei jõua, loe täna pool ja homme ülejäänu – saadki kaks väljakutsepäeva kirja. Nii on hea juhtida tähelepanu sellele, et mõni viimasel ajal tehtud üleskutse teatud vabaduste piiramiseks ei klapi meie põhiseadusega.
2. Loe argumenteerimisvõtete ja -oskuste kohta. Jäta või tuleta meelde vähemalt kolm nippi, mida päeva jooksul ka aruteludes kasutada.
3. Kuula täna ära selle inimese mõtted ja seisukohad, keda sa enamasti kuulata ei soovi, sest oled veendunud, et ta sinuga niikuinii ei nõustu.
4. Vähemalt ühe otsuse tegemisel kaasa täna osapooli, kelle käest sa üldiselt arvamust ei küsi.
5. Loe täna läbi vähemalt üks sinu meelest oluline poliitiline uudis ja kirjuta selle juurde kommentaar, milles püüad mõista ja avada ka vastaspoole seisukohti.
6. Räägi kaasa ja esita oma vaatenurki koosolekul või kohtumisel, kus sa tavaliselt vaikid.
7. Suhtle täna kellegagi, kes on teisest rahvusest või sinust erineva usutunnistusega.
8. Leia poliitik, kelle tegevusega oled rahul. Tunnusta teda – kirjuta talle kas või kolm lauset, andmaks teada, et oled tema tegevust märganud!
9. Mine teatrisse. Tunne rõõmu kunstivabadusest ning sellest, et sul on võimalus lavastuse kohta hiljem arvamust avaldada, olgu siis kiitvat või laitvat.
10. Mine valima! Saad lisapunkti, kui ärgitad ka sõpru ja sugulasi valima minema. Aga jäta nende otsustada, kelle poolt nad hääletavad.
11. Kutsu ka sõber demokraatiale pühenduma ja mõelge välja veel kümme viisi, mis demokraatiale kasuks ja rõõmuks võiks tulla.

SHABAZZ PALACES
12. OKTOOBRIL / SINILINNUS

FUTURE ISLANDS
27. OKTOOBRIL / ROCK CAFES

OH WONDER
9. DETSEMBRIL / CLUB HOLLYWOODIS

MILKY CHANCE
13. VEEBRUARIL / TALLINNA KULTUURIKATLAS

LISAINFO: WWW.FBI.EE

LIVE NATION

PILETID PILETILEVIST

USALDUSKRIIS VÕI DEMOKRAATIA PROOVIKIVI

Erinevalt totalitarismist on demokraatliku riigi kodanikul õigus oma valitsuses kahelda ning seada küsimärgi alla väljakujunenud võimuhierarhiad ja -struktuurid. Nii on demokraatlik ühiskond alati konfliktne ühiskond.

Daniele Monticelli

Paistab, et elame jälle kriisiajastul. „Kriis" on vähemalt sõna, mida on parempopulismi tõusu tõttu ja eriti pärast Brexitit ja **Trumpi** valimist kõige rohkem kasutatud, et kirjeldada Euroopa ja kogu Lääne poliitika olukorda. Kriisina ei mõisteta kusjuures järjekordse valitsuse kukkumist, vaid seda tajutakse sügavama madalseisuna, millega seostatakse kahte peaaegu võrdsustatud nähtust – „demokraatiat" ja „usaldust". Valimistel hääletamine tähendab oma hääle usaldamist kellelegi teisele ja demokraatia olevat sama mis vabad valimised – demokraatia kriis on järelikult usalduse kriis. Kui taastame kodanike usalduse, saab ka demokraatia terveks. Selge pilt. Rohkem polegi vaja.

Sooviksin näidata, et seos usalduse ja demokraatia vahel pole kaugeltki nii olemuslik ning et selline lihtsustatud arusaam tuleneb demokraatia olemuse taandamisest esindusdemokraatia formaalsetele protseduuridele. Teistsugust arusaama demokraatiast on aga vaja selleks, et mõista ülalmainitud „kriise" ning osutada võimalikele väljapääsuteedele.

DEMOKRAATIA PARADOKSID

Alustaks aga paradoksidest, mis tekivad meie poliitilise oleviku mõtestamisel mainitud kriiside terminites. Esiteks, Lääne usalduskriisist ja demokraatia kriisist on räägitud juba neli kümnendit, mille sisse mahuvad muu hulgas 1960–1970ndate ühiskondlik aktiivsus, kommunistliku bloki lagunemine, terrorismilaine ning viimane ülemaailmne majanduskriis. Sedavõrd eripalgelisele perioodile venitatuna kaotavad aga nii „usalduskriis" kui ka „demokraatia kriis" oma selgitava jõu.

Teine paradoks seisneb selles, et demokraatia kriisist räägitakse Läänes alates hetkest, mil demokraatia hakkas maailmas jõuliste lainetega laienema, haarates palju Lõuna-Ameerika, Aasia, Aafrika ning Ida-Euroopa riike. Maailma ajaloos pole olnud kunagi nii palju demokraatlikke riike kui praegu.[1] Milles seisneb siis demokraatia kriis? Vastus sõltub sellest, kuidas me otsustame demokraatia olemust mõtestada. Enne veel on aga vaja osutada „usalduskriisi" ja „demokraatia kriisi" mõistete võrdsustamisest tingitud probleemidele.

EKSS defineerib sõna „usaldama" järgmiselt: 1. kelleski kindel olema, mitte kahtlema /…/; 2. millegi peale kindel olema, midagi püsivaks, tugevaks, heaks vms pidama /…/. Kui me hakkame mõistet poliitiliselt käsitlema, tekib esimesena küsimus, „kes" (1) või „mis" (2) on poliitilise usalduse objekt. Avastame ühtäkki, et uuringutes mõõdetakse eri tüüpi poliitilist usaldust erinevate tulemustega. Usaldus abstraktsete demokraatlike väärtuste vastu püsib näiteks kõrgel, samas kui usaldus seoses konkreetsete demokraatlike institutsioonide ja poliitikutega on märksa madalam. Seejuures ei näita viimane ainult langustrendi, vaid siingi ilmnevad tõusud ja mõõnad.[2] Empiirilisel vaatlusel osutub seega usalduskriis samasuguseks sügavamat uurimist vajavaks mõisteks nagu „demokraatia kriis".

Jõuamegi nüüd kõige olulisema küsimuse juurde: kas demokraatia tervist saab üldse mõõta usalduse terminites? Kui me lähtume usaldusuuringute tulemustest, komistame nimelt veel ühe paradoksi otsa: poliitiline usaldus on kõrgem riikides, mida ei peeta demokraatlikuks, nagu Hiina, Venemaa, Aserbaidžaan, Katar, Singapur. Suuremate traditsioonidega demokraatiates on usaldus madalam – sageli ei usalda enamik rahvast parlamenti ega valitsust – ning veel madalam on see postsotsialistlikes Ida-Euroopa demokraatiates. Kuidas seda selgitada?

Vaatame uuesti definitsiooni. „Kelleski kindel olema, mitte kahtlema" ja „millegi peale kindel olema, midagi püsivaks, tugevaks, heaks vms pidama" – see arusaam on tõesti sobilikum autoritaarse režiimi alamale, mitte demokraatliku riigi kodanikule. Demokraatia eeldab kodanikelt kriitilisust ja skeptitsismi oma esindajate ja nende juhitud institutsioonide suhtes – „ära usalda, kui pole enne kontrollinud". Poliitilist usaldust ei saa seega pidada demokraatliku suhte aluseks, vaid pigem selle (võimalikuks) tulemuseks.

Võrdsuse eeldamine toob endaga kaasa umbusu seoses ideega, et mõnel on „loomulik" õigus valitseda ja teistel „loomulik" kohustus kuuletuda.

Niisiis tundub, et „demokraatia kriisi" ei saa mõista (üksnes) „usalduskriisi" terminites. Seda teha tähendab taandada demokraatia olemus ainuüksi esindusdemokraatia kesksele protseduurile ehk valimistele ning mõista kodaniku hääle andmist oma esindajale notariaalse volitusena, millega loovutatakse teatud ajaks kellelegi teisele oma võime tegutseda ja otsustada. See eeldabki valija usalduse ja passiivsuse püsimist nii kaua, kuni volitus kehtib, st järgmiste valimisteni. Demokraatlik kodanik on aga, vastupidi, alati valvas, ta ei piirdu pealtvaatamisega, vaid sekkub poliitilisse protsessi valimisteni ootamata. Niisiis on vaja teistsugust arusaama demokraatia olemusest, milles kriitilisuse demokraatlik jõud võiks toimida ka teistsuguse usaldussuhte tekkimise alusena. Üritan seda arusaama visandada, toetudes prantsuse filosoofi **Jacques Rancière'i** ideedele ning lühirännakule demokraatia ajaloos.

DEMOKRAATIA KUI EMANTSIPEERIV JÕUD

Kui Vana-Kreeka filosoofid hakkasid tegelema demokraatia mõtestamisega, oli nende jaoks oluline võrrelda seda teiste poliitiliste režiimidega. Ehkki mitmed Kreeka linnad praktiseerisid tol ajal demokraatiat, siis mõtlejate, nagu **Platon** ja **Aristoteles**, jaoks oli tegemist pigem taunitava režiimiga, millele tuli eelistada monarhiat või aristokraatiat. Rancière on selgitanud seda sajandeid väldanud ja mingil määral tänapäevani kestvat umbusku demokraatia suhtes nimetatud valitsemisvormi anarhilise alusega.[3] Kui monarhias ja aristokraatias baseerub võimu legitiimsus (ehk usaldus) kindlal allikal – olgu selleks siis päritolu, perekondlik või sotsiaalne seisund, jõukus, traditsioon –, siis demokraatia põhineb pigem kõikide nende erinevate legitiimsuse allikate eitusel. „Rahvavõim" tähendab seda, et kellelgi pole iseenesest teistest rohkem õigus valitseda.

Demokraatliku emantsipeerumisjõu põhjustatud ühiskondlikud konfliktid tekitavad soovi taastada vana harmoonilist ja konfliktidest vaba ühiskondlikku tervikut.

„Kelle tahes võrdsus kellega tahes" on formuleering, mida Rancière kasutab, et iseloomustada demokraatia anarhilist alust. Oluline on siin mõista, et tegemist pole ellu viidud võrdsuse, vaid pigem „võrdsuse eeldamisega", st usaldusega enda ja oma kaaskodanike õiguse ja võimaluse vastu ise otsustada ning määrata oma individuaalset ja kollektiivset saatust.

Niimoodi tõlgendatud demokraatia põhimõtet võib pidada moodsa Euroopa kujunemise aluseks. Tegemist on emantsipeeriva jõuga, mille toel on inimvaim öelnud sajandite vältel lahti autoriteetidest, mis takistavad tema vaba enesemääramist ning iseolemist nii mõttes kui ka usus, nii era- kui ka ühiskondlikus elus. Võrdsuse eeldamine toob seega endaga kaasa umbusu seoses traditsioonide, hierarhiate ja võimustruktuuridega, mis põhinevad pigem „ebavõrdsuse eeldamisel" ehk ideel, et mõnel on „loomulik" õigus valitseda ja teistel „loomulik" kohustus kuuletuda.

Demokraatia emantsipeeriv jõud avaldub nii uusaja alguses kujunenud humanistlikus maailmavaates ja teaduslikus revolutsioonis kui ka 17. sajandi (Inglismaa) ja 18. sajandi (Prantsuse ja Ameerika) revolutsioonides, mille käigus poliitikast eemale hoitud rahva õigus enesemääramisele ning osalemisele valitsemises tõusis poliitikas kesksele kohale. Järgneva kahe sajandi jooksul laieneb demokraatlik võrdsuse eeldamine järjest uutele ühiskonnagruppidele ja tervetele rahvastele, kes taotlevad emantsipeerumist. Toon siinkohal ainult kolm näidet: 18. sajandi töölisliikumine, 20. sajandi naisliikumine ning 1960ndate noorteliikumine. Neid liikumisi ühendab püüd pääseda sõltuvuse seisundist, tuginedes demokraatlikule võrdsuse eeldamisele. Emantsipeerumine tähendab siin soovi olla teistsugune kui see, mida päritolu, perekondlik või sotsiaalne staatus, traditsioonid ja teised ebavõrdsuse legitimeerimise alused meist eeldavad. Tegemist on „oma liistude juurde" jäämisest keeldumisega, sest „jääge oma liistude juurde" on olnud alati valitsejate käsk oma alamatele. Tööline soovib siis puhata, teha kunsti ja õppida, naine töötada ja valimistel osaleda, noor kujundada ise oma õpinguid ja elu. Selleks umbusaldavad nad vanu hierarhilisi suhteid – tööline-peremees, naine-mees, noor-vanem – ning loovad uusi omavahelisi ehk „võrdsete" usaldussuhteid.

DEMOKRAATIA KUI TAANDAMATU KONFLIKT

Sellisele arusaamale demokraatia olemusest järgneb, et demokraatlik ühiskond on alati konfliktne ühiskond. Ühelt poolt tekib konflikt emantsipeeruvate sotsiaalsete gruppide ja nende võrdsuse eitajate vahel, teisalt on emantsipeerumispüüdlused alati pluraalsed ning nende vahel võib tekkida samuti konflikt, näiteks küsimuses, kelle võrdsus on n-ö prioriteetne. Demokraatlik ühiskond ei saa seetõttu olla läbinisti harmooniline ja stabiilne ühiskond. See on põhjus, miks antiikfilosoofid suhtusid demokraatiasse negatiivselt ning demokraatliku emantsipeerumisjõu põhjustatud ideelised, usulised ja ühiskondlikud konfliktid tekitasid ajapikku ka soovi luua uut või taastada vana harmoonilist ja konfliktidest vaba ühiskondlikku tervikut. Tulevikule orienteeritud harmoonilise ühiskonna loomise soov seostub uuel ajal sündinud utoopilise mõttevooluga. Minevikule orienteeritud har-

moonilise ühiskonna taastamise soov seostub aga reaktsioonilise mõttevooluga, mis sünnib pärast Prantsuse revolutsiooni.

Sellest vaatepunktist on võimalik eristada 20. sajandi kahte peamist ebademokraatlikku ideoloogiat – kommunismi ja fašismi –, et seejärel mõista, miks mõlemad võtsid praktikas totalitaarse režiimi kuju. Kommunism arendas utoopilist suunda, viies äärmuseni demokraatia emantsipeeriva jõu: marksismi põhiidee seisnes selles, et proletariaadi kui kogu ühiskonna ebavõrdsust kehastava klassi emantsipeerumine viib paratamatult terve ühiskonna lõpliku emantsipeerumiseni, luues õnneliku terviku, milles võrdsus pole enam eeldatud, vaid täielikult realiseeritud. Fašism arendas reaktsioonilist suunda, mis soovib minetada konflikte ning taastada ühiskondlikku harmooniat, loobudes demokraatliku emantsipatsiooni põhimõttest ning luues traditsioonilistele väärtustele tuginevat ranget ühiskondlikku hierarhiat – õnnelik ühiskondlik tervik eeldab siin, et kõik võtavad sisse oma „loomuliku" koha ja funktsiooni selles hierarhias.

Ehkki kommunism soovib realiseerida täiuslikku demokraatiat terve ühiskonna emantsipeerumise kujul, sellal kui fašism soovib kaotada demokraatiat autoritaarse ühiskonna loomisega, jõuavad mõlemad ideoloogiad võimule saades samadele järeldustele: ainus viis pühkida ühiskonnast kõik konfliktid, on hävitada oma vaenlasi ja terroriseerida oma pooldajaid. Tulemus on totalitaarne režiim kui ainus harmoonilise ühiskondliku terviklikkuse tekitamise vahend. Vastupidi demokraatlikule horisontaalse usalduse / vertikaalse umbusalduse kombinatsioonile püsib totalitaarne võim vertikaalsel usaldusel – kõik seltsimehed usaldavad parteid ja selle Juhti – ning horisontaalsel umbusul, st seltsimees ei saa kunagi teist seltsimeest lõpuni usaldada.

TEHNOKRAATIDE OLIGARHIA JÄRELMID

Lääne sõjajärgne liberaaldemokraatia ning selle raames aastatel 1950–1970 välja kujunenud heaoluriik on paljude meelest kordumatu ime. Võrdsuse eeldamine ja sellest ajendatud emantsipeerumispüüdlused laienesid sel ajal enneolematule hulgale sotsiaalsetele gruppidele. Eriti 60–70ndatel avaldus kodanikuaktiivsuse võimas pealetung elavas katsetamises kõikide võimalike iseolemise vormidega – praktiliselt igas eluvaldkonnas seati kahtluse alla väljakujunenud hierarhiad ning üritati juurutada võrdsemaid suhteid ja praktikaid. Kogu ühiskonda haaranud demokratiseerimislaine ei toonud aga suuremat ühiskondlikku harmooniat. Vastupidi, selle aja Lääne ühiskondi läbisid väga põhimõttelised ideoloogilised erimeelsused ja sotsiaalsed konfliktid, mis võtsid mitmes riigis vägivaldse kuju. Ühtlasi käis demokraatliku aktiivsuse kasv käsikäes usalduse langusega valitsejate ja institutsioonide vastu. Kuid demokraatia pidas seekord sisemisele survele vastu ning eespool mainitud riikide demokratiseerumislained 80–90ndatel tundusid osutavat selle peatumatule võidukäigule.

Milles seisneb siis tänapäeval „demokraatia kriis"? Paradoksi, mille tunnistajateks oleme alates 90ndatest olnud, võib formuleerida järgmiselt: demokraatia võidukäik tundub seekord langevat kokku suurte ideeliste konfliktide lõpuga. Alguses mõtestati seda positiivselt „ajaloo lõpu" terminites – oleme jõudnud olukorda, kus me tunduvalt paremini teha ei saa, anname sellest endale aru ning elame rahulikult edasi, kasvatades koos oma heaolu. Heaoluühiskond taltsutab lõpuks ise demokraatiat, nõrgestades selle radikaalsemat alget ehk seda emantsipeeruvat jõudu, mis toidab ühiskondlikke konflikte.

Vaja on taastada meie usaldus mitte niivõrd valitsejate ja institutsioonide, kuivõrd üksteise ning meie ühise demokraatliku potentsiaali vastu.

Selle arusaama kriitikud on juhtinud tähelepanu asjaolule, et meie ühiskondade puhul on tegemist järjest formaalsema ja protseduurilisema demokraatiaga, milles otsuste tegemine kandub suurte ideeliste alternatiivide puudumise ning kodanike passiivsuse tõttu igas valdkonnas järjest rohkem elukutseliste tehnokraatide kätte – olgu need poliitikud või ametnikud. Tegemist on uute oligarhidega, keda kodanikud oleks justkui kohustatud usaldama, kuid mitte enam nende päritolu või staatuse, vaid „ekspertsuse" tõttu. **Michel Foucault'** töödest lähtudes on sellist valitsemispraktikat seostatud üleüldise neoliberaalse pöördega Lääne poliitikas. Euroopa võlakriisi „lahendamine" on selle protsessi üks eredaimaid näiteid, kus tervetele valitsustele, parlamentidele, rahvastele on põhimõtteliselt öeldud, et te pole pädevad ise arutama, alternatiive vaagima ega otsustama – vaja on viia lihtsalt ellu troika „ekspertide" otsused ehk „ainsad võimalikud" kasinusmeetmed. *There is No Alternative*, nagu **Margaret Thatcher** armastas väita.

Globaalne majanduskriis ja sellest väljumiseks kasutatud neoliberaalsed meetmed andsid viimase hoobi liberaaldemokraatia kui ajaloo õnneliku lõpu ideele – sellest said tiivustust kaks omavahel seotud nähtust, milles väljenduvad kõige selgemini tänapäeva „demokraatia kriisi" eripärad. Esimene neist on ideoloogiline: 90ndate liberaalne vaimustus on asendunud uue reaktsioonilise lainega, mis käsitleb ühe ja sama asjana demokraatlikku võrdsuse eeldamist ning realiseeritud sotsialismi õuduseid. „Iga emantsipeerumispüüdlus, mis põhineb võrdsuse eeldamisel, viib varem või hiljem terrori ja GULAGini," kõlab uusreaktsionääride argument. Tuleb minna tagasi oma liistude ehk traditsioonist, päritolust, staatusest, materiaalsetest võimalustest, soost jne paika pandud ühiskondliku funktsiooni juurde. Teine nähtus on päevapoliitiline: parempopulism pakub heaolu vähenemise tõttu ühiskonna äärealadele lükatud ning esindamata gruppidele tuntud *Ersatz*-lahendust ehk poliitilisest võimetusest tulev frustratsioon kanaliseeritakse ühiskondliku harmoonia „lõhestajate" vastu (vähemused, immigrandid) ning lahendust oodatakse karmist käest, mis taastaks korra.

Daniele Monticelli on itaalia uuringute ja semiootika professor Tallinna Ülikoolis. Ta on paljude eri keeltes avaldatud kirjandusteaduse, keele- ja poliitilise filosoofia ning tõlketeooria publikatsioonide autor. Ta on tõlkinud arvukalt eesti proosat ja luulet itaalia keelde ning osaleb aktiivselt aktuaalsete teemade arutlemisel kultuuriajakirjanduses ja meedias. Ta on noorest saadik olnud kodanikuaktivist ja mõistnud poliitikat alati otseosalusena.

LAHENDUSED ALGAVAD MIKROTASANDILT

Tänapäeva demokraatia kriisi tuleb mõista kompleksselt, lähtudes kolmest ülalmainitud nähtusest ja nendevahelistest seostest. Neoliberaalne valitsemine kurnab demokraatia jõudu, tehes sellest formaalse ja sisutühja protseduuri. Neoreaktsiooniline mõte loob sellele ideoloogilise aluse, kujutades igasugust emantsipeerumispüüdlust kui ühiskonnale kahjulikku. Parempopulism kasutab küüniliselt ära neoliberaalse valitsemise tekitatud lõhet valitseva eliidi ja rahva vahel ning neoreaktsioonilise mõtte kriitikat seoses demokraatia olemusega, et oma toetust suurendada.

Selline arusaam demokraatia kriisist pakub mõned niidiotsad ka meile, kes me soovime puhuda demokraatiasse uuesti sisse sisu ning jõudu. Sellised niidiotsad seostuvad ainult kaudselt poliitilise süsteemiga. Need puudutavad pigem ühiskondlikku mikrotasandit, sest see on alati koht, millest peaks alustama, kui me soovime midagi tõesti muuta. Vaja on taastada meie usaldus mitte niivõrd valitsejate ja institutsioonide, kuivõrd üksteise ning meie ühise demokraatliku potentsiaali vastu. See tähendab uuesti katsetamist meie iseolemise, enesemääramise ning iseorganiseerimise eri vormidega igapäevaelus – peres, koolis, töökohal, sõpruskonnas jne. Millised kollektiivse organiseerumise ja tegutsemise vormid soodustavad kõikide võrdsemat osalemist meie ühise saatuse kujundamisel? Kuidas me saame olla koos nii, et igaüks oleks selles olemises vabam, otsustades ise, kuidas ennast teostada, ja panustades seeläbi meie ühisesse heaolusse?

Veidi laiemal ühiskondlikul tasandil on suureks küsimuseks, kuidas käivitada uuesti demokraatia emantsipeerumispotentsiaal marginaliseeritud ühiskondlike gruppide kasuks? Kuidas võimendada poliitilisest protsessist välja jäetud vähekindlustatud ja vähem haritud inimesi? Kuidas nad saaksid nähtavaks ja kuuldavaks, laiendades oma õigusi ja võimalusi? Millise sisuga emantsipeerimispüüdlused võiksid pakkuda neile demokraatlikku alternatiivi parempopulismi ahvatlustele? Kas need võiksid haakuda uute marginaalide (immigrandid) ning uuesti löögi alla sattunud ühiskondlike gruppide (vähemused, naised) emantsipeerumispüüdlustega?

Need on küsimused, millest võiks lähtuda, kui me soovime reageerida „demokraatia kriisile" mitte valitsemistehnoloogia, vaid demokraatia enda vaatepunktist, juhul kui me mõistame demokraatia olemust võrdsuse eeldamise emantsipeeruva jõu terminites. Vastuseid pole aga võimalik abstraktselt pakkuda – neid tuleb elus endas leida ja katsetada.

[1] *Vt nt* ourworldindata.org/democracy.
[2] *Vt nt* ourworldindata.org/trust.
[3] *Vt nt Jacques Rancière „Disagreement. Politics and Philosophy" ja „Hatred of Democracy".*

KUVANDIEHITAMINE KUI MOODSA INFOSÕJA TUUMARELV

Mis on ühist poliitikal ja Hollywoodi filmil? Mõlemad on suunatud samale tarbijaskonnale, keda on võimalik vastandumiste kaudu edukalt manipuleerida, keda kõnetavad ideede asemel kangelased ning kes ei adu kompleksseid narratiive. Selline inimene on ka infosõja ideaalne objekt.

Holger Mölder

George Orwell kirjeldas düstoopias „1984" permanentses infosõjas eksisteerivat maailma, kus edastatakse pidevalt rindeteateid: „Tähelepanu! Palun tähelepanu! Just praegu saabus välkuudis Malabari rindelt. Meie väed on Lõuna-Indias hiilgava võidu saavutanud! Mind on volitatud teatama, et see sündmus, millest me kohe teatame, võib sõja lõpu käegakatsutavasse lähedusse tuua!" Tegelikult sõda ei toimunudki ja seetõttu nihkus ka selle lõpp määramatusesse edasi, kuid sõjateateid müüdi selleks, et vaenlase kuju aktiivselt pildil hoida ning rahva tähelepanu tegelikelt probleemidelt eemale tõrjuda.

Tulevikusõda võib näida imaginaarse sõjana, kus võitlevad kuvandid, mis on justkui astunud välja **Robert Sheckley** ulmenovellist „Tont nr 5"[1], kus tegelased peavad võitlema suletud ruumis tontidega, mille nad on ise endale lapsepõlves tekitanud. Kõigepealt ehitatakse massikommunikatsioonivahenditega mõjus kuvand vaenlasest, mis vastab masside ootustele, seda levitatakse sihtgrupis ning seejärel koondutakse loodud kuvandi vastu võitlema.

ÜHEMÕÕTMELINE TARBIJASKOND

Frankfurdi koolkonda kuulunud uusvasakpoolne filosoof **Herbert Marcuse** väitis, et kaasaegne ühiskond toodab ühemõõtmelisi inimesi, kes tajuvad maailma staatilisena, ei ole võimelised muutustega kohanema ja on seetõttu võimude jaoks kergesti manipuleeritavad. Marcuse näeb moodsate massikommunikatsiooni ja propaganda eesmärgil kasutatavate mõjutusvahendite (televisioon, raadio, trükimeedia, kino, tänapäeval lisanduvad neile internet ja sotsiaalmeedia) toimet taolise arhetüübi loomisele.[2] Massikultuuriajastul tajubki suur osa meediaruumi tarbijaskonnast maailma ühemõõtmeliselt või siis meedia on tekitanud sellise illusiooni, mistõttu on taolist auditooriumi võimalik vastanduvate kuvandite propageerimise kaudu kergesti mõjutada ja provotseerida.

Meediamaailma kangelased ja antikangelased, jumalad ja deemonid ehitatakse ühemõõtmelisele tarbijaskonnale suunatud Hollywoodi kassahittide tootmise metoodikat silmas pidades. Kangelase kuju kõrvale tuleb tekitada ka antikangelane – vahet pole, kas **Vladimir Putin** või **Osama bin Laden** või hoopis **Angela Merkel** või **Barack Obama** –, kõik vastavalt potentsiaalse tarbija ootustele, sest nii tõusevad kangelase positiivsed omadused tugevamini esile. Teatud segmendile sootsiumist, kes on mingil põhjusel valitseva ideoloogiaga rahulolematu, võib antikangelane kujuneda aga kangelaseks.

Nii külvatakse ühiskond üle kunstlikult loodud pseudoprobleemidega, mida tegelikke probleeme ignoreerides võidukalt lahendama hakatakse. Eriti kerge on häälestada ühemõõtmelist auditooriumi millegi vastu, sest staatilist ühiskonda väärtustav sihtgrupp kohaneb muutustega valuliselt. Nüüdisaegse ühiskonnaga rahulolematutena soovivad nad pöörduda ebakindlana näiva tuleviku asemel tagasi turvalisse minevikku. Visuaalse sümboli kohale saab ehitada alati sobiva narratiivi, mida on võimalik ärevusse aetud massidele neile sobivas kastmes maha müüa ning seeläbi soovitud eesmärke sihtgrupini viia. Miks võideldakse sageli just monumentide, pilapiltide ja muude sümbolväärtust omavate asjadega, selle asemel et katsuda jõudu ideede võitluses? Miks rünnati satiiriajakirja Charlie Hebdo toimetust Pariisis? Miks pälvisid prohvet Muhamedi kujutavad pilapildid Taani päevalehes Jyllands-Posten laiaulatusliku rahvusvahelise tähelepanu? Kuvandi oskuslik visualiseerimine annab sellele tuumarelva purustusjõuga võrreldava masside mobiliseerimise võime.[3]

Miks võideldakse sageli just monumentide, pilapiltide ja muude sümbolväärtust omavate asjadega, selle asemel et katsuda jõudu ideede võitluses?

MONUMENDIKONFLIKTI ARHITEKTID

Viimastel aastakümnetel on ka naaberriik Venemaa rahvusvahelise infosõja võitlustandritel silma paistnud. Suur osa selle meetoditest on võetud üle nõukogude propagandamasinalt, mis oli oma aja kohta eesrindlik, sest tugevalt ideoloogilise režiimina pidid nad oma sõnumit massidele levitama. Külma sõja ajal etendas nõukogude ühiskonnas vaenlase kuvandit edukalt Lääs eesotsas Ameerika Ühendriikidega. Seda niivõrd edukalt müünud kuvandit on üritatud Venemaal pärast külma sõja lõppugi elus hoida. Loomulikult ei soovita enam kommunistlikku ideoloogiat levitada, vaid mehhanismid on rakendatud suurriiklike ambitsioonide käsutusse. See oleks aga tunduvalt raskem, kui sarnase demoniseeritud kuvandi müügiga Venemaast ei tegeleks mitmed Lääne poliitilised ringkonnad, kes on kasumi nimel huvitatud pingete alalhoidmisest ning võidurelvastusest, üritades pseudoprobleemide tõstatamisega inimeste tähelepanu põletavatelt demograafia-, majandus-, keskkonna- ja sotsiaalprobleemidelt eemale juhtida. Külma sõja tagasituleku taga on väga paljude erinevate ja sageli ka vastanduvate huvigruppide eksistentsiaalsed huvid.

Oma palju poleemikat tekitanud Sirbi artiklis[4] väidab **Mikk Pärnits**, et Eesti identiteet on olemas tänu Venemaale. Mina püstitan hüpoteesi, et Eestis valitsevaid poliitilisi hoiakuid kujundatakse vastanduvatele kuvanditele ja narratiividele rajatud poliittehnoloogiliste mõjutuskampaaniate abiga Moskvas. Eesti-Vene monumendisõda on hea näide kuvandiehitamise protsessi visualiseerimisest, alustades sellest, kui Eesti kunstnike **Enn Roosi** ja **Arnold Alase** 1947. aastal loodud pronkssõduri monument kujunes nõukogude võimu sümboliks, mida üks osa sootsiumist vihkas, teine aga jumaldas. Monumendisõja eellugu sai alguse siiski Saksa mundris sõjamehe kujust[5], mis oli ühtäkki kangesti vaja püsti panna, esialgu Pärnus, siis Lihulas. Taasiseseisvumise järel pikalt vindunud Eesti ja Venemaa vaheline konflikt sai sellega võimsa tõuke, mis kulmineerus 2007. aasta aprillirahutuste ning ühiskonna lõhestatust sümboliseeriva vabadussõja võidusamba kiirkorras püstitamisega.

EESTI KUI ETTUR INFOSÕJAS

Monumendisõjaga asetus teise maailmasõja kuvand Eesti ja Venemaa suhetes keskses rolli ning see vastab rohkem Venemaa huvidele, kes ilmse rahuloluga eestlaste kui natsirahva kuvandit ekspluateerib. Ma loodan, et Müürilehe lugeja käib tavapärasest tihedamini raamatupoes. Minge ajalooriiulite juurde ja vaadake, missugune teema on seal ülekaalukalt kõige tugevamini esindatud. Kõik see, mis käsitleb ühe või teise nurga alt Natsi-Saksamaad! Ei oska nüüd hinnata, kas see on kirjandus, mis leiab massiliselt tarbijaid, nii et sinna on vaja pidevalt hagu juurde panna, või peab keegi vajalikuks teema pildil hoidmiseks seda aktiivselt rahastada. Kui sulle päevast päeva ja ööst öösse raudse järjekindlusega pähe taotakse, et Natsi-Saksamaa oli teises maailmasõjas eesti rahva parim sõber ja **Adolf Hitler** võitles isiklikult, relv käes, idarindel Eesti iseseisvuse nimel, sest, näete, tema abiliste hulka kuulus **Alfred Rosenberg**[6], Tallinna poiss, siis leiab Wehrmachti mundris sõdurkangelase kuvand tänuliku tarbija. Isegi kui tegemist on ülipopulaarse teemaga, näitab see ikkagi, et ühiskonnas toimivate protsessidega on midagi lahti.

Alustame Venemaa eesmärkide identifitseerimisest rahvusvahelises infosõja pidamises. Kas need on seotud sõbralike suhete kehtestamise sooviga, millele meie peame, relv käes, sirgeselgselt vastu seisma, või on need ikkagi suunatud vaenu õhutamisele, kus Eesti võib muutuda mugavaks etturiks infosõjas Lääne liberaalse ühiskonna, NATO, Euroopa Liidu ja nende levitatavate väärtuste vastu? Eestis on Venemaa mõju täheldatav mitmete ühiskonda tabanud paanikahoogude tekitamisel.[7] Nagu paljud Lääne ühiskonna kriisid, nii on ka Euroopa migratsioonikriis muutunud osaks Venemaa ristikäigust Lääne vastu, mida toetavad tarbija ootustele vastavad tugevad visuaalsed kuvandid paadipõgenikust kui potentsiaalsest islamiterroristist. Pole siis imestada, et pagulasküsimused on kujunenud keskseks teemaks Eesti meediaruumis, kuigi erinevalt sellistest riikidest nagu Itaalia või Kreeka, kes seisavad põgenikelainega reaalselt silmitsi, saame Eesti näite puhul rääkida taas pseudoproblee-

mist, parimal juhul sadadest pagulastest, kes siinset ühiskonda ja selle korraldust mitte kuidagi ei mõjuta. Kõik see näitab, kui tugevalt on Eesti Venemaast mõjutatav ja kinni viimase loodud infoväljas.[8]

PROVOKATSIOONIDELE ALLUMINE

Infosõjas on Eesti olnud tänulik objekt, kes peab alati vajalikuks reageerida kõikvõimalikele Venemaalt lähtuvatele provokatsioonidele. Arvestades, kui vaevaliselt ning tõrgetega arenes kas või venekeelse riikliku telekanali avamine, siis tundub, et Eesti asetumine Venemaa infovälja näib kellegi jaoks soovitud eesmärgina. Kui Venemaa üritab ehitada kuvandit eestlastest kui natsirahvast, siis meie püstitame monumendi Saksa mundris sõdurile! Kui Venemaa korraldab naabruses sõjalisi õppuseid, siis võime lugeda Eesti ja Lääne meediast artikleid, kus spekuleeritakse Balti riikide kui Venemaa tõenäolise järgmise sõjalise sihtmärgi üle pärast Ukrainat! Ühemõõtmeline meediatarbija ei hakka ju analüüsima Ukraina sisemisi probleeme, mis aitasid kaasa konflikti puhkemisele, vaid tema vajab massidele suunatud tugevat emotsionaalset kuvandit, mille taha koonduda. Sellised kuvandid aitavad populistlikel ja demagoogiakunsti hästi valdavatel poliitikutel aga valijate tähelepanu päriselulistelt probleemidelt kõrvale juhtida. Ajaloolisele mälule püstitatud emotsionaalsed kuvandid müüvad hästi, sest nende taga on visuaalselt selgesti tajutavad sündmused.

Visuaalkultuur pakub infosõja pidamise tarvis silmaga nähtavaid ja käega katsutavaid lihtsaid lahendusi, millega on massikultuuriajastul kerge rahvahulki ühe või teise poliitika toeks mobiliseerida. Tõejärgses maailmas tekitab Orwelli aastaid tagasi maalitud visioon mitmeid äratundmishetki. Masse ei huvita, kas propageeritav sündmus ka tegelikult toimus – kui see vastab tema maailmapildile, kiidab ta pakutava kuvandi ühemõtteliselt heaks ning on valmis selle nimel hukkuma. Seetõttu võib ühel ilusal päeval puhkeda rahva tungival soovil ja poliitikute tahtel meid postapokalüptilisse maailma juhatav kolmas maailmasõda, kas siis reaalsel või imaginaarsel kujul.

Ajaloolisele mälule püstitatud emotsionaalsed kuvandid müüvad hästi, sest nende taga on visuaalselt selgesti tajutavad sündmused.

[1] *Ameerika kirjaniku Robert Sheckley lühijutt aastast 1954, mis avaldati eesti keeles esimest korda kogumikus „Lilled Algernonile" (1976).*

[2] *Marcuse, H. 1964. One-Dimensional Man. Boston: Beacon.*

[3] *Näiteks Vietnami sõja kuvandit Läänes mõjutas märgatavalt Associated Pressi ajakirjaniku Eddie Adamsi foto, millel kunagine Lõuna-Vietnami salapolitsei ülem kindral Nguyen Ngoc Loan hukkab püstolilasuga Việt Cộngi mässulise.*

[4] *Pärnits, M. 2017. Lühike ülevaade Eestist kui apartheidiriigist. – Sirp, 14.07. Seegi artikkel on üles ehitatud massikultuuriajastu reeglitele vastavalt, kus auditooriumi tähelepanu tõmmatakse tugevate emotsionaalsete sümbolitega: apartheid, Venemaa, laulupidu.*

[5] *Saksa mundris sõduri skulptuur (autor Rait Pärg) püstitati aastal 2002 Pärnus ja 2004 Lihulas, kuid võeti mõlemal korral maha. Alates 2005. aastast asub see Eesti Vabadusvõitluse Muuseumis Lagedil.*

[6] *Baltisaksa päritolu Saksamaa natsionaalsotsialistliku partei juhtiv ideoloog Alfred Rosenberg (1893–1946) sündis ja kasvas üles Tallinnas. 1918. aastal asus ta elama Saksamaale. Tema esimene abikaasa oli rahvuselt eestlane.*

[7] *Mölder, H. 2016. Rohkem julgeolekut ≠ julge olek. – Müürileht, 21.11.*

[8] *Vt näiteks Zilhaveri, C. L. 2017. Beating America at its Own Game: How Russia Can Use Democracy to Influence Estonia and Undermine the NATO Alliance. – Small Wars Journal, 18.07. Autor soovitab Ameerika Ühendriikidel katkestada Eestiga kahepoolsed sõjalised suhted, kuna suur osa elanikkonnast on tema väitel Venemaa infoväljas.*

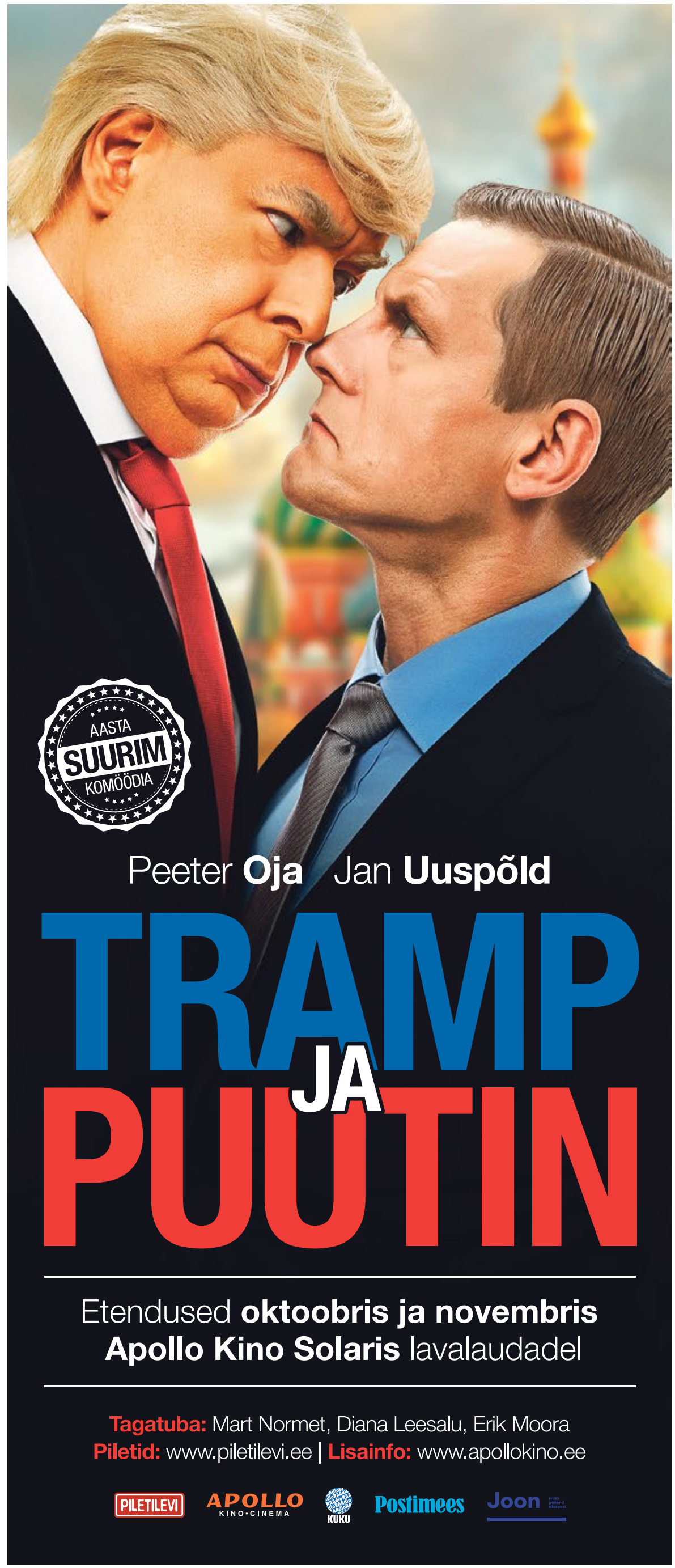

KUIDAS PÄÄSTA EESTIVENELANE POLIITILISEST PANTVANGIST?

Eestivenelased võivad tunda sümpaatiat oma emakeele ja Venemaa vastu, kuid see ei tähenda automaatselt Venemaa poliitiliste ambitsioonide toetamist.

Kristina Kallas

Mul on olnud kahel aastal järjest au juua augustikuus hommikukohvi ühega Saksa riigi tähtsatest inimestest – eelmisel aastal liidukantsleri **Angela Merkeliga** ja tänavu presidendi **Frank-Walter Steinmeieriga**. Mõlemat huvitas minuga vesteldes vaid üks teema: mis toimub eestivenelaste peades? Keda nad rohkem armastavad, kas Venemaad või Euroopat? Nende pilkudest peegeldus kerge umbusaldus vene keelt emakeelena kõnelevate Euroopa Liidu kodanike suhtes. Sama pilku olen ma näinud kahe aasta jooksul, mil olen Narvas töötanud, sadu kordi Narvat väisavate välisajakirjanike silmis. Mõni optimist on ka nende hulka sattunud, kes loodavad saada minult kinnitust, et eestivenelane on tegelikult Euroopaga ühes rütmis hingav olevus. Eesti riigijuhid otse ei uuri, kuid ka nende küsimuste alltekstid kubisevad hirmust narvakate meelsuse pärast. Kõik justkui kardavad venelast.

Eestivenelane ise on väsinud nii välisilma kui ka eestlaste umbusaldusest enda vastu. Kui iga päev peab tõestama oma lojaalsust kodumaale, siis enamik resigneerub vaikides Eesti ühiskondlikust elust oma telekatuppa vene televisiooni estraadisaadete ja teleseriaalide maailma, mõni nõrgema närviga inimene hakkabki aga ebalojaalsete sõnavõttudega esinema, et üldisele ootusele järele anda. See omakorda suurendab veelgi eestlaste umbusaldust ja nõiaring jätkub.

ÜHISKONDA LÕHESTAVAD KAEVIKUD

Eestis endas on aga olukord veelgi nukram. Eestivenelased on juba 26 aastat erakonnapoliitika pantvangis olnud. Kõik sai alguse pikka aega tagasi, kui Rahvarinde ja Eesti Komitee arvamused eestivenelaste tulevase saatuse teemal läksid kardinaalselt lahku. Rahvarinne leidis, et kõigile Eesti NSVs elanud inimestele tuleb anda taastatud vabariigi kodakondsus, Eesti Komitee nõudis, et nõukogude ajal sisserännanud peavad enne siiski oma lojaalsust tõestama. Sealt kasvas pikkamööda välja Keskerakonna ja Reformierakonna vastasseis seoses kodakondsuse, venekeelse hariduse ja suhetega Venemaaga. Erakondade konflikt jõudis kõrgpunkti 2007. aasta pronkssõdurikriisi ajal ja sellest hetkest alates on Reformierakond rakendanud oma valimisvankri ette Venemaa-vastast retoorikat ja Venemaa ning Keskerakonna koostööga hirmutamise taktikat. See on ennast kõigil valimistel õigustanud, sest hirmutatud eestlased on koondunud Reformierakonna selja taha ja **Edgar Savisaart** on suudetud Toompealt eemale hoida. Kuid sellise taktika hind on rahvuslikult sügavalt lõhestunud Eesti ühiskond, kus on suur vastastikune umbusaldus ja kus lõhesid tekitavaid teemasid ei saagi enam avalikult arutada ega lahendusi otsida.

Vastastikune usaldamatus eestlaste ja eestivenelaste vahel jookseb mööda Reformierakonna ja Keskerakonna kaklusvälja. Reformierakond kinnitab oma valijatele, et Keskerakonda ei saa usaldada, kuna nood soovivad alistada Eesti Venemaa tahtele ja nende taga on suurem osa eestivenelastest (seega on eestivenelaste eesmärk suruda Eestile peale Venemaa huvisid). Keskerakond aga korjab eestivenelased oma kaitsva tiiva alla, hirmutades neid reformierakondliku võimuga, millega püütakse võtta neilt ära viimanegi õigus Eestis olemas olla (järelikult on ainuke valik Keskerakond, sest keegi teine ei suuda neid Reformierakonna eest kaitsta). Ja nii on see olnud 2000ndate keskpaigast alates. Kui IRL on soovinud mõnikord samuti Venemaaga hirmutada või sotsiaaldemokraadid tahtnud kodakondsusetuse probleemi lahendustest rääkida, on mõlemad pooled nad valimidebatis jõuliselt pingile vait surunud, sest sel teemal kakelda oskavad ikkagi ju vaid õiged mehed. Valijad reastuvad kõigil valimistel jälle kahele poole kaevikuid ja keskel olevad jõud peavad alistuma.

Kui iga päev peab tõestama oma lojaalsust kodumaale, siis enamik resigneerub Eesti ühiskondlikust elust oma telekatuppa vene estraadisaadete maailma.

Eestis ei ole võimalik enam kolmel teemal – eestivenelaste õigused, vene keele kasutamine ning suhted Venemaaga – avalikult esineda, ilma et kohe kakluse ühelt või teiselt poolelt vastu lõugu ei saaks. Kui **Jevgeni Ossinovski** tuli välja avaldusega, et 60/40 keelekorralduslik süsteem endistes venekeelsetes gümnaasiumites tuleks numbritest vabaks lasta ja koolil endal otsustada lubada, kuidas nad eesti keele oskuse tasemed saavutavad, siis ei huvitanud kedagi poolt- ja vastuargumendid või analüüs, mis selle ettepaneku taga oli. Reformierakond kleepis jõulise meediarünnakuga Ossinovskile venestaja sildi, samastades teda **Elsa Gretškinaga**. Igasugune arutelu sel teemal tapeti ära ja Ossinovskist tehti rahvavaenlane. Ta alistus ja jäi vait.

Eestivenelaste õigused, vene keele roll ja suhted Venemaaga tuleks tõsta erakonnapoliitikast välja ning otsida lahendust kodanike omavahelises dialoogis.

Umbes sarnane lugu juhtus **Viktoria Ladõnskajaga**, kes julges 2015. aastal riigikogu valimiste kampaanias, olles veel Eesti poliitikas algaja, iitsatada, et on üsna aktsepteeritav, kui Venemaa rahastab venekeelset gümnaasiumiharidust, ja Eesti riik võiks Venemaaga sel teemal läbi rääkida. Rohkem Ladõnskaja eestivenelaste hariduse teemat ilmselt puudutada ei julge, mitu korda järjest vastu lõugu ei taha ju enam keegi saada. Sunniti jälle vaikima.

Kummagi juhtumi puhul ei aidanud ka see, et mõlemad poliitikud on eestivenelased. Eestivenelased ei tohi Eesti ühiskonna valuteemadel üldse sõna võtta. **Yana Toomi** ristilöömisega selle eest, et ta julges eesti keele elujõulisuse kahtluse alla seada, viidi ka järgmine sõnum eestivenelastele jõuliselt kohale: eestivenelane ei tohi ometigi kritiseerida Eesti valitsust (sest siis on ta järelikult **Putini** käsilane), ta ei tohi iitsatadagi sellest, et tema emakeelel võiks Eesti territooriumil mingi eksisteerimisõigus olla (sest siis on ta venestaja), ja parem oleks, kui ta ka Eesti riigi nimel sõna ei võtaks. Integratsiooni monitooring näitas, et 57% eestlastest arvab, et see oleks Eestile üsna halb, kui järgmiseks peaministriks saab eestivenelane. Eestlasi on suudetud veenda kahe kümnendi jooksul selles, et eestivenelast ei tohi usaldada. Ükskõik kui mitu avalikku avaldust eestivenelased ka ei teeks (üks katse toimus 2014. aastal), et nende kodumaa on Eesti ja nad hoolivad sellest riigist ega taha, et neid seostatakse Venemaa poliitikaga, ei lõppe ära kaevikusõda Keskerakonna ja Reformierakonna vahel, sest küsimus on valijate häältes ja võimu saamises või selle hoidmises. See, mida peaks Eestis tegelikult nii venekeelse hariduse, Venemaaga suhete kui ka vene keelega tegema, jääb arutamata.

VENEMAA SÜMBOOLNE OLULISUS

Venemaa on eestivenelastele tähtis. Aga mitte selles võtmes, millest lähtuvalt eestlased on võib-olla endale peas kujutluse loonud. Venemaa on sümboolselt ja tähenduslikult oluline. Selles riigis toimub kultuuri- ja teaduselu eestivenelaste emakeeles, selle keeleruumiga ühenduses olles areneb eestivenelaste keeleline teadvus. Sellel maal on paljude eestivenelaste juured ja võib-olla veidi idealiseerivalt romantiseeritakse Venemaa külaelu ja mäletatakse helgeid lapsepõlvesuvesid vanaema või sugulaste juures. Venemaale tahetakse reisida, selle riigi külastamine on eestivenelase identiteedile oluline. Kuid palju vähem tähtis on see, kes on Venemaal parajasti võimul ja kuidas toimib riigikorraldus. Loomulikult tahab eestivenelane, et Venemaal läheks hästi, kuid ta ei leia, et tema peab vastutama Venemaa poliitika eest või üldse kuidagi selle üle aktiivselt arutlema. Venemaa ei ole tema kodumaa. Tema kodumaa on Eesti. Kui ma vestlesin ühe uuringu käigus kolledžitudengitega teemal, mida tähendab nende jaoks Venemaa, siis avastasin, et nad ei oska ega tahagi väga Venemaa-teemadel rääkida, ning ikka ja jälle liikus jutt sellele, mis toimub Eestis ja kuidas on korraldatud siinne elu. Eesti on eestivenelase kodu, igapäevane tegutsemisruum, harjumuste ja kommete loomise koht. See, kui eestivenelasele heidetakse ette sümpaatiat Venemaa suunal, võib tunduda talle ebaõiglane, sest eestivenelase arvates on see sümpaatia süütu, sellel ei ole mingit poliitilist eesmärki. Eestivenelane ei taha kolida Venemaale, ei taha enda ja oma laste elu seal üles ehitada, ei taha

Kristina Kallas on Tartu Ülikooli Narva Kolledži direktor ning elanud kogu oma teadliku elu keelte ja kultuuride piiril, olles kord eestlane, kord eestivenelane sõltuvalt sellest, kes ta vestluspartner parajasti on. Oma teaduskarjääri on ta pühendanud Eesti ühiskonna mitmekeelsuse ja identiteetide uurimisele, olles rääkinud samal ajal kaasa ka Eesti lõimimispoliitikate kujundamises. Alates 2015. aastast on Kristina Kallas ka Integratsiooni Sihtasutuse nõukogu juht.

Illustratsioon: Jevgenia Nazarova

võidelda surmani Venemaa eest. Ta tahab teha seda Eestis ja Eesti eest, kuid ta soovib, et tal lubataks kanda südames Venemaad, sellist, nagu tema selle enda südamesse loonud on. Ja ta tahab, et Eesti poliitikud ei paneks pahaks, kui ta poes vene keeles räägib.

LAHENDUSED INIMESTEVAHELISES DIALOOGIS

Mida siis nüüd teha? Välismaalastele tuleb rahulikult seletada, et eestivenelaste lojaalsuse pärast ei pea muretsema. Eestivenelastele ei tohi panna pahaks, et nad kannavad südames sümpaatiat Venemaa vastu, selle ühiskonna ajaloo, kultuuri ja keele vastu. See on osa nende maailmapildist ja enesemääratlusest. Kui suur see osa on, on iga eestivenelase puhul individuaalne, kuid Eestil on kõigi jaoks väga suur ja tähtis roll. Eestivenelase identiteet koosnebki Eesti ja Venemaa sõbralikust kokkusobitamisest oma hinges. Eestlased peavad püüdma seda mõista, mitte tõmbama automaatseid lineaarseid seoseid Venemaa-sümpaatia ja Venemaa poliitiliste ambitsioonide toetamise vahele.

Mis puutub aga erakondade kaevikusõjas rahu saavutamisse ja eestivenelaste pantvangikriisist päästmisesse, siis seal aitab vaid see, kui tõsta kolm Eesti ühiskonna sisemise hingerahu jaoks olulist teemat – eestivenelaste õigused (sh kodakondsusetus), vene keele roll ja positsioon (sh venekeelne haridus) ja suhted Venemaaga – erakonnapoliitikast välja ja otsida lahendust kodanike omavahelises dialoogis kas siis uue rahvakogu vormis või mõnel muul sobival viisil.

Siim Nurklik lõpetas kirjutamise, kui kirjanikuks sai. Arvab, et kui tahad midagi tõeliselt muuta, pead mõistma, kui sügavale probleem läheb.

VENELASED

Kes on „venelane"?

Kui ma olen terve elu eestis elanud, räägin eesti keelt, olen eesti kodanik ja pean eestimaad oma koduks, kas ma olen siis venelane?

Kui ma leian, et mu välismaal elavad rahvuskaaslased peaksid ka asukohamaal hoidma sidet oma sünnipärase kultuuriga, kas ma olen siis venelane?

Kui ma kahtlustan, et kui kellelgi läheb midagi halvasti, oli ta selle arvatavasti ära teeninud, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma ei soovi rääkida sellest, mida ma nõukogude ajal tegin, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma joon, et tunda end korrakski enesekindla, väärtusliku, vabana, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma arvan, et eestit kirjeldavad viimasel ajal kõige paremini vene filmid, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Eestimeelne või venemeelne?

Kui ma lisan tegelasele vene aktsendi, sest see garanteerib publiku naeru, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma tahan kaasamise märgina viia Ida-Virumaale vangla ja politseikooli, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma arvan, et pronkssõduri teisaldamine toimus rumalalt ja jõhkralt, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma tunnen muret eesti iibe pärast, aga ei reageeri kuuldes, et enamik vene koolide gümnaasiumiõpilasi tahab riigist lahkuda, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma räägin rahvusvahelistest seadustest ainult siis, kui on endale kasulik, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma pean euroopat nõrgaks ja venemaad tugevaks, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma ei tohiks eesti spordi pettusi avalikustada, sest need kahjustaksid meie mainet, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Kui ma sarjan venemaa režiimi, aga toetan autoritaarset juhtimist, sõjalist retoorikat ja vähemuste tõrjumist, kas ma olen siis eesti- või venemeelne?

Eestlane või venelane?

Kui ma võtan agressiivse hoiaku, et inimesed ei oleks mu enda vastu agressiivsed, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma usun, et mina käitun nii keskkonna survel, aga teised oma olemusest lähtuvalt, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma hindan üleolekut ja võimu, hoolimata viisist, kuidas see saavutatakse, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma ei suuda kujutleda ühiseid ideaale, mis ei pärineks minevikust, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma hääletan 20 aastat ühe rahvusgrupi poolt või vastu, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui mu suhtumine teistesse rahvustesse peegeldab ka seda, kuidas ma käitun oma rahvuskaaslastega, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Kui ma pean keskenduma välisvaenlasele, sest muidu jääksin silmitsi iseendaga, kas ma olen siis eestlane või venelane?

Teksti autor **Siim Nurklik**

Esialgne versioon tekstist ilmus 2014. aastal iseseisvumise taastamise aastapäeva eel Eesti Ekspressis. Müürilehe toimetus arvestas toimetamisel autori seisukohta, et tekst on reeglitest tähtsam.

LOOMUS
LOOMADE EESTKOSTE
Tulevik
on sinu teha
Aita meil aidata:
MTÜ Loomus
SEB EE551010220110693012
Swedbank EE092200221057445617

KASULIKKE TEADMISI HILISTEISMELISE VALIJAGA TOIMETULEKUKS

Kohalike omavalitsuste tulevased liikmed peavad püüdma sel aastal ka alaealiste hääli, kes lähevad valimiskastide juurde soojendusdressis, süda pakatamas maailmaparandamise tungist, kulm kriitiliselt kipras. See on nõudlik publik.

Helena Juht

Ausalt öeldes meenusid mulle oktoobrikuised kohalikud valimised alles siis, kui Müürileht pakkus mulle võimalust kirjutada see lugu. Kohalikud valimised on alanud sel aastal tuliselt. Keegi viib ellu pöörde, keegi annab tuld ja keegi vilistatakse linnast välja. Seejuures saan minagi äkitselt valida, kes kodukohas kõmmutama hakkab. Esimest korda saavad hääletada 16–17-aastased ja kõiki meie riigis huvitab, kuidas noored (ja poliitikud) uues olukorras käituvad. Mõtlesin, kas teisi noori üllatab samamoodi see ootamatult sülle kukkunud valimisõigus.

Keegi viib ellu pöörde, keegi annab tuld ja keegi vilistatakse linnast välja. Seejuures saan minagi äkitselt valida, kes kodukohas kõmmutama hakkab.

Koostasin 16–19-aastastele anonüümse küsitluse poliitika ja valimiste teemal. Vastuseid laekus 165 noorelt nii linnadest kui ka valdadest Harjumaalt Valgamaani. Sõna võtsid kodus nii eesti kui ka vene keele kõnelejad. Suur tänu kõikidele inimestele ja asutustele, kes aitasid küsitlust jagada. Aitäh, hilisteismeline valija, et võtsid vaevaks arvamust avaldada. Ankeeti kirjutatud vastus „Mdea" (lühend väljendist „ma ei tea") on ikka parem kui mitte midagi.

HALLO, KES SIIT VALIMA LÄHEB?

Peamised põhjused, miks üle poole vastanutest hääletada kavatseb, on soov näha muutust ja panustada ühiskonda või nagu üks noor ilusti ütles: „Sest ma saan, duh." Tuleb arvestada sellega, et küsitlusele vastanud noored on keskmisest aktiivsemad, sest kes ikka viitsib suvevaheaja lõpus ükskõik millisele küsitlusele vastata. „Olenemata minu valikust saab etteotsa ikka mingi jorss ja mitte midagi ei muutu peale tema sissetuleku," tõdes üks paljudest pessimistlikumatest noortest, kes ei lähe valima.

Soovitus poliitikutele: noortepärasuse asemel tuleks rõhutada asjalikkust ja olla oma sõnadega ettevaatlik.

Kõhklejad-kahtlejad ei saa aru, mis ülepea toimub. Suisa pooled vastanud noortest tunnistasid, et ei ole valimiste korralduse ja teoreetilise poolega piisavalt kursis. Kusjuures, kõik noored ei teagi, mis on valimisplatvormid. E-hääletus oli samuti mõne jaoks uudis. Takistused jällegi ei tähenda, et nad ei märka probleeme või ei taha valida. Seoses valimisea langetamisega peavad koolid ja ka lapsevanemad rohkem vaeva nägema, et noor oleks piisavalt kursis sellega, kuidas meie riik üldse töötab. Lisaks on just koolil parim võimalus ja isegi kohustus pakkuda valimisealisele õpilasele objektiivset ülevaadet poliitikas toimuvast.

OLULINE ON TURVALISUS

Keskkooliõpilased ei ela kivi all, isegi kui nad veel valima ei kipu, vaid oskavad hinnata head ja märgata halba nii kodukohas kui ka kogu riigis. Võiks ju arvata, et noored on seiklushimulised, aga nemad tahavad hoopis turvalisust. Selle all peeti silmas nii läbimõeldud välispoliitikat, sotsiaalset ja majanduslikku kindlustatust, keskkonna turvalisust, kultuuri ja keele säilitamist, üksteisest hoolimist kui ka riigi vabadust sõna otseses mõttes. Öelge veel, et noorus on hukas.

Siiski-siiski, selgus, et mõned noored on lihtsalt hukule määratud, kuigi ka nemad väärivad turvalisust. Esiteks, integratsioonipoliitika, eeskätt probleemne vene ja eesti keele õpe, jätab kakskeelsed noored siiamaani totakalt keelebarjääri taha passima. Teiseks, maakohtades elavad noored jäävad ilma poodidest, huviringidest, transpordivõimalusest või pannakse kool suisa kinni. Eesti väike pindala soodustab igati pendelrännet, kuid nagu nooredki märkisid, on meie taristu imeline vaid kiire interneti mõttes.

Helena Juht on värskelt gümnaasiumist pääsenud Tartu Ülikooli psühholoogiaeriala esmakursuslane. Üritab elada nagu filmis. Kultuurisõber ja kirjutaja, kes miskipärast satub ikka ehituspoodi tööle.

ROHELINE MÕJUTATAV MAAILMAPARANDAJA

Palusin kirjeldada, mille poolest eristub hilisteismeline valija teistest. Esiteks on noored kergesti mõjutatavad, kuna varasem valimiskogemus puudub ja teadmised poliitikast on kehvemad. Tõepoolest, noored kipuvad olema naiivsed: sõltuvad veel oma vanemate arvamusest ja rahast, ei ole veel saatusega leppinud, pensioni pärast esialgu ei muretse, seisavad optimistlikuna iseseisva elu lävepakul. Ühesõnaga, manipuleeritavust kompenseerib julgus võtta riske, unistada ja tegutseda. Seega tasub õhutada noori aktiivselt ühiskonnas kaasa rääkima, sest nende lahenduste vaatevälja ei varja eluteel kohatud takistuste tõttu tekkinud resignatsioon. Kogemus ja teadmised tulevadki ju tegutsedes.

Noored võiksid rohkem ühiskonnas kaasa rääkida, sest nende lahenduste vaatevälja ei varja eluteel kohatud takistuste tõttu tekkinud resignatsioon.

Noored viivad tervise ja looduse väärtustamise uuele tasemele. Tahetakse rohkem prügikaste, taaskasutust, kergliiklusteid, haljasalasid, vähem autosid ja karusnahka. Küsitlusest selgus ühtlasi, et 16–19-aastased hoolivad rohkem tervisest. Mullegi on jäänud mulje, et võrreldes varasemaga on noored keskkonnateemadest tunduvalt teadlikumad. Kui paljudele täiskasvanutele on depressioon ja ärevushäire moodsad haigused, siis 16–19-aastastele on see karm igapäevane reaalsus. Mitmeid kõnetab alkoholipoliitika karmistamine, alkovabad kuud, isegi karskus. Eks probleemid vaimse tervisega ja alkohol käivad ka käsikäes.

Vaadetelt kipuvad noored küll äärmustesse kalduma ja seda enam mängivad nad maailmaparandaja rolli. Nad kisuvad üles tabuteemad ja seiskunud arutelud. Jätkuvalt kommenteeriti tuliselt Eesti-Vene piiri, kooseluseadust, pagulasi ja võrdõiguslikkust. Samas rõhutas suurem osa vastanutest siiski riigi ühtsuse, omavahelise koostöö ja üksteisemõistmise olulisust. Võib-olla uus põlvkond ei vaidlegi puhtalt põhimõtte pärast, vaid pigistab aeg-ajalt silma kinni ja loob kompromisse, et elu riigis sujuks.

Tõsi, see lootus on habras, kuid mine tea, äkki veab esimese eksistentsiaalse kriisini välja.

NOORTE SUHTUMINE POLIITIKASSE

Levinuimad märksõnad poliitika kohta on „korruptsioon", „tühjad lubadused", „rahvast kaugenenud", „vanad näod", „ühtsuse puudumine" ja „raha kulutamine ebaolulisele". „Tundub, nagu nad oleks oma utoopilises 2000-eurose palgaga fantaasias juba liiga kaua olnud," kirjutas üks noor. Ega valitsuse sagedane vahetumine, tülid ja laimamine parteides ja parteide vahel, pooleli jäänud projektid või eelnõud ja muidugi luksusautod ei saagi paremat muljet jätta. Mis kõige hullem, see näitab halba eeskuju. Õpilasesindustes, noortekogudes ja muudes huviringides puutuvad noored esimest korda kokku n-ö koosolekukultuuriga, kus tehakse tähtsat nägu ja arutatakse, aga suurem osa projektidest jääb erinevatel põhjustel (raha, aeg või laiskus) soiku. Kõlab nagu riigikogu halb stereotüüp. Naiivselt ikka loodan, et suudame paremat.

„Hästi on, et meil on mingigi sõnavabadus," kirjutas üks noor. Tõesti, midagi hullu ju lahti ei ole. Demokraatia masinavärk töötab. Poliitmaastik on mitmekesine ega kaldu üldpildis ühte äärmusesse, kuna on palju erinevaid erakondi. Iga kloun või tarkpea saab osaleda poliitikas, kui vaid soovib ise aktiivne olla. Valimisea langetamine saatis noortele sõnumi, et nad võetakse samuti kampa. Meil on e-riik. Usun, et väga paljud noored jätaksid valimata, kui e-hääletamise asemel peaks valimisjaoskonda minema. Tõsisem huvi poliitika vastu eksisteerib: 11% noortest lubas ise kunagi kohalikel valimistel kandideerida ja 40% mõtleb selle peale.

KUIDAS SUHELDA OMA HILISTEISMELISE VALIJAGA?

Kui lugeja on juhuslikult ise poliitik, siis nüüd alles algab põnev osa. Esiteks, „popp ja noortepärane" ei tähenda midagi. Noored võivad ju rumalavõitu tunduda, aga meiega ei pea rääkima nagu lolliga. Valimislubadust ei ole vaja serveerida slängis, kasutada teemaviiteid või edastada seda muusikavideoga. Nende taktis tehakse paar tantsusammu või kaotatakse kohe huvi. Viimane juhatab sisse valimiste teise aspekti, mis küsitlusele vastanud noortele ei sümpatiseerinud – valimisreklaamid. Tõepoolest, niiviisi jäävad poliitikute näod ja loosungid meelde, kuid linnapilt muutub plakatite sõjatandriks ja raha lendab jälle tuulde.

Noored hoiavad end poliitikaga kursis siis, kui midagi suurt jääb meedias silma. Nad on harjunud töötlema iga päev läbi metsikut infohulka, seega kõik meedias kajastatu mängib hääle langetamisel suurt rolli. Poliitikul tuleb hea maine nimel topelt pingutada. Mõned noored pakkusid välja, et rohkem reklaami võiks teha sotsiaalmeedias. Klassikaline valimisreklaam ei tööta. Palju parem idee on luua Facebooki konto ja kajastada oma tegemisi. Noortepärasuse asemel tuleb rõhutada asjalikkust ja olla oma sõnadega ettevaatlik.

Noorte pärusmaa on haridus ja vaba aeg. Ka valimiskampaanias tasuks sellele rõhku pöörata. Pakuti välja, et poliitikud võiks tõesti koolis valimisplatvorme tutvustada, kuid see on ohtlik tee, kujutage vaid ette seda tormijooksu koolidele. Meil kujuneks välja uus eetiliste kriminaalide seltskond – poliitkommionud. Hea meelega kuulataks näiteks debatte, kuid ikkagi võivad noored hundi juttu uskuma jääda. Suhtlus noorte ja poliitikute vahel peab toimuma, kuid piirid tuleb enne paika panna. Üks võimalus oleks näiteks õpilasesinduste, poliitikaga seotud huviringide, noortekogude, kooli juhtkonna ja riigi vahelise koostöö parandamine, et noorte konkreetsed soovid ja ettepanekud teostuksid.

Oktoobris lähen oma eakaaslastega valima veel soojendusdressis. Suur osa vaatab alles pingilt, sest ei teata, kuidas mäng käib või kelle poolel võistelda. Poliitikud, suhelge värskete valijatega ja hoidke oma mainet hellalt! Vaatame, mis juhtub, ja peagi saame juba tagantjärele targutada.

EESTI HIPILIIKUMISE UNUSTATUD AVANGARD

Olgugi et pea pool sajandit tagasi tegutsenud hipide unustushõlmast tagasitoomine on kiiduväärt asi, ei anna kevadel linastunud dokfilm „Nõukogude hipid" siinkirjutajate arvates kaugeltki täit ülevaadet Eesti hipiliikumisest nõukogude ajal.

Marju Meidla, Gennadi Skromnov

Mis on dokumentaalfilmi „Nõukogude hipid" sõnum? Järele mõeldes ilmneb, et kui seda üldse leidub, oleks see väljaurgitsetuna järgmine: niisugune mõtte- ja eluviis on määratud läbi kukkuma. Tegelikult sõnum puudub. Kui seda filmi vaatab hipikogemuseta tänapäeva nooruk, jääb talle paratamatult mulje, et Eesti hipindus seisnes peamiselt juuste kasvatamises, lillekirevates kostüümides, seksuaalses lodevuses ja ohtras alkoholi- või kanepipruukimises. Ei püüagi väita, et seda polnud, oli küll, kuid mitte ainult ja kohe alguses. Pigem oli see iseloomulik hilisemale hipiliikumisele ehk nn teisele lainele – massipsühhoosi nakatunud posthipindusele.

UNUSTATUD HIPID

Kuhu on jäänud Eesti hipiliikumise „esimene laine" koos selle rajanud vanade „hipipeerudega", esimeste kartmatute uljaspeadest teisitimõtlejatega ehk hipipastori **Pärja Jürkaga** (Jüri Bärg, 1940–1999), nõukogude vanglast „vabaks" lastud kirjaniku **Johnny B. Isotammega** (Jaan Isotamm, 1939–2014), muusiku, näitleja ja kirjaniku **Mülleri Sassiga** (Aleksander Müller, 1947–2013), maapoisist EPA tudengi **Toominga Jussiga** (Juhan Tomingas (sünni- ja surma-aasta teadmata)), kunstikoguja **Matti Miliusega** (1945–2015), eikellegi ja muidu maruda **Tommiga** (Toomas Arumeel, 1949–2003), fotograafi **Mürraga** (Jüri Müürisepp, 1945–1995), ajakirjaniku ja kirjaniku **Paju Jussiga** (Juhan Paju, 1939–2003) ja veel paljude teistega, kes on nüüdseks hipiparadiisi läinud.

Niisiis, kas teadlikult või mitte, on filmist täielikult puudu Eesti esimeste hipide ajajärk alates aastatest 1965/66, s.o periood, mil näiteks filmikangelane **Aksel** (Aksander Lampmann, snd 1955) oli alles 10–11-aastane õpilasmalevlane, kelle hipiks saamise ajaks oli kogu see liikumine kahjuks juba languses. Ka pildimaterjali on kuuekümnendatest kasinalt. Vaid paar fotograafiaharrastajast sõpra – Mürra ja Jürka – käisid meid vahetevahel klõpsutamas. Kuid see ei vabanda ajaloost täielikku kustutamist.

Täpsustaks kõigepealt, mida hipindus ja hipiks olemine tollal tähendas, millal, miks ja kus see tekkis ning kas „taassünd" on võimalik.

HIPILIIKUMISE ALGUPÄRA

Hipiliikumine oli noorsooliikumine, mis sai alguse 1960ndatel Ameerika Ühendriikides (San Franciscos) ning on säilinud kohati tänini. Hipid olid peamiselt kodanliku tarbimisühiskonna ideaalides pettunud stiihilisest noorsoo protestiliikumisest osavõtjad, pärit peamiselt kodanlikest või väikekodanlikest perekondadest. Väidetavalt on hipide tähtsaimaks eelkäijaks 50ndate nn biitnike põlvkond, kellele iseloomulik mässulisus ja aktiivne protest asendusid hipidel konflikttituse, vägivallatuse ja armastuse kultusega (loosung „Make love, not war"). Eeskujusid otsiti idamaisest (budism, hinduism, taoism) ja varakristlikust müstikast, sukelduti oma sisemaailma ja narkootikumidega püüti saavutada erilist õndsusseisundit.

Mis põhjustas sellise liikumise just noorsoo hulgas? Pettumust kodanlikus tarbimisühiskonnas esikohale siiski ei seaks, ent ei jätaks seda ka välja. Meenutaks pigem, millised olulised sündmused leidsid aset kuuekümnendatel ja neile eelnenud aastatel hipiliikumise sünnimaal Ameerikas. Üldise külma sõja (1947–1985) kui NSV Liidu ja Lääne poliitilise ja majandusliku konflikti taustal näeks see kronoloogilises järjestuses välja järgmine: Korea sõda (1950–1953), tuumakatastroofile väga lähedal olnud Kuuba kriis (1962), seejärel Vietnami sõda (1964–1975) ning **Martin Luther Kingi** tapmine (1968). Ameerika sõdis ja sõdis, paisates üha rohkem noorsõdureid võõrsile fabritseeritud võltsaadete nimel mõttetult surema. Teiseks põhjuseks oli soov rabeleda välja turumajanduse hammasrataste vahelt, finantsorjuse lõputust laena-osta-laena-osta-ahelast, ja kolmandaks tahtmine vabaneda rangetest kristlikest seksuaalnormidest.

Rokk oli nii väge täis ja universaalne, et suutis puudutada kõiki, kaasa arvatud neid, kes võõrkeeli ei vallanud.

Miks ei piirdunud hipiliikumine selle tekkemaaga, vaid laienes kulutulena globaalseks? Sest selle eneseväljendusvahend – helitehnika arenguga tohutu väe omandanud muusika (rokk ja folk) – oli muutunud enneolematult kõiki kõnetavaks. Taolisele kõnetamisele oli eriti aldis just noorsugu, sest erinevalt poliitilisest ja kommertslikust helireostusest kurdistunud vanematest polnud nende kõrvad veel lukus. Rokk oli nii väge täis ja universaalne, et suutis puudutada kõiki, kaasa arvatud neid, kes võõrkeeli ei vallanud.

Euroopas said hipiliikumise peamisteks keskusteks London ja teised Inglismaa linnad, kus pikki juukseid ja boheemlust soosinud roki- ja bluusikultuur olid selleks juba paar aastat teed sillutanud. Erinevalt Jugoslaaviast, kus hipidele sõda kuulutati, ja Kreekast, kus hipivälimusega turistidel üldse maale siseneda keelati, sai Hollandis kiiresti hipikeskuseks Amsterdam. Prantsusmaal jäi lillekultuur samas vaid üksikute boheemlaste ilminguks.

Nähes oma ideede lahjenemise märke, otsustas San Francisco hipikommuun korraldada 1967. aasta sügisel hipiliikumise matused, mille peale kuulutas kärmelt ka nõukogude meedia, et „hipid on (välja) surnud / хиппи вымерли". (K(o)g(e)bistide vastureaktsioon sotsideoloogiat ohustavale nähtusele oli professionaalselt välkkiire.) Nii siiski ei läinud, vaid 1968. aastaks saavutas liikumine hoopis oma kõige suurema ulatuse ja 0,2% ameeriklastest pidas end sel ajal tehtud uuringu põhjal hipiks. Hipikultuuri kõrgpunktiks peetakse neli päeva kestnud üle 400 000 kuulajaga Woodstocki kontserti Ameerikas 1969. aastal, mille järel algas hipiliikumise langus.

Nähes uut tulusat kasumiallikat, paiskas turumajandus hipikommuunide asupaikadesse narkomüüjad ja sutenöörid. Tänavapilti ilmusid turismibussid täis uudishimulikke turiste, kes soovisid näha pikajuukselisi teisitimõtlejaid. Kommerts mõjutas ka muusikat ja muusikuid. Algsed hipiideed hakkasid asenduma kuulsuse, raha ja üha suuremate kuulajahulkade jahtimisega. Hipiriietus muutus moeröögatuseks ja kodanlanegi tahtis kanda pikki juukseid. Hipiliikumisest sai meelelahutuslik tarbekaup. Algselt kerged narkootikumid asendusid nüüd kangematega ning muutusid hipiidentiteedi üha lahutamatumaks osaks. Esmalt läks käiku marihuaana – leebe psühhodeelikum –, seejärel juba LSD, mis paisati Los Angelese ja San Francisco tänavatele, kus sellest sai kiirelt hipide lemmikaine. Aine keelamine osutus kasutuks, sest selle tootmine siirdus maa-alustesse kodulaboritesse, mille toodangut jaotati esialgu näidispakkidena ja turustati hiljem popkontsertidel ja teistel kokkutulekutel. Kuigi hipide suhtumine kõvematesse narkootikumidesse oli esmalt tõrjuv, hakkasid nii mõnedki neid hiljem pruukima, mis tõi hipiliikumisse mandumise ja vägivalla. Reisimisvõimaluste avardumine ning TV ja raadio mõju info levikule viis noortekultuuri globaliseerumiseni ning soodustas hipinduse ja narkokultuuri võimsat levikut üle kogu maailma, kus see omandas juba igas kultuuriruumis oma varjundid ja värvid.

Nõnda jõudis hipindus ka Soome, ent jäi seal tagasihoidlikuks ega suutnud kunagi muutuda noorsookultuuri märkimisväärseks osaks. Soomega seotud sündmused mõjutasid otseselt ka Eestit: 1964. a külastas Soome president U. K. Kekkonen Eestit, 1965. a avati Helsingi ja Tallinna vahel laevaliin ning alates 1971. aastast ulatus Soome TV leviala ka Eestisse.

Olemegi jõudnud Eestini. Kui seni oli rokk meile kättesaadav peamiselt raadio vahendusel ja väliseestlaste või sõprade hõlma all sissesmugeldatud heliplaatide ja -lintide kaudu, siis nüüd lisandus neile kaks uut ja käepärast allikat, algul laevaühenduse ning hiljem Soome TV kujul. Esimene tõi kaasa välisturistide hulga järsu kasvu ning rangest keelust hoolimata ka võimaluse nendega kohapeal suhelda, samuti riigitruumatel endil reisida. Televisioon aga laiendas tunduvalt infovälja. Rokk tuli uksest ja aknast ning erinevalt Soomest olime meie nagu ootel avatud anumad igati valmid seda vastu võtma. Tallinnast levis hipindus edasi lõuna ja ida suunas üle kogu suure NSV Liidu, juurdudes sinna, kus seda veel polnud, ja tugevnedes seal, kus see oli juba võrsumas.

EESTI HIPILIIKUMISE ESIMENE LAINE

Miks olime meie nii valmis ja altid, kuigi siin polnud turumajandust ega õiget kodanlust ollagi? Nagu tolleaegsed kooliõpikud selgitasid, elasime ju tööliste ja talupoegade, teenistujate ja haritlaste sõbralikus ning klassivaenuta ühisperes. Kui turumajandus ja kodanlus puudusid, mis oli see muu, mis võis olla põhjuseks. See muu oli ühiskonnas valitsev topeltmoraal ja kahepalgelisus.

Meie põlvkonna vanavanemad olid religioossed inimesed, kellele oli kodus ja kirikukoolis maast madalast kristlikku kõlbelist käitumist õpetatud. Samas vaimus olid nad kasvatanud oma lapsi ja kasvatasid kuni kooliminekuni ka meid, teise ilmasõja järgset põlvkonda – lapselapsi, kes olid sõja lõppedes vanavanemate juurde maatoidule kosuma saadetud. Nii me sirgusime lüpsikust lehmapiima juues, piiblitsitaate kuulates ja issameiet korrates. Siiani, läbi mitmete põlvkondade, igatseme ikka veel nende järele oma luules ja lauludes: „Kauges külas, vanaema juures, elasin kord kogu suve…"[1] Vanavanemad püüdsid kasvatada meist religioosseid kõlbelisi inimesi, aga nõukogude kooli eesmärk oli teine. Selleks oli hoopis teadusliku kommunismi vaimus tublide pioneeride ja kommnoorte, sotsialismi rajajate, parteikuulekate ateistide tootmine. Öeldi küll, et ära tapa ega valeta, ära varasta ega liiderda, ära joo ega suitseta, kuid reaalses ühiskonnas eirati neid juhiseid varjamatult. Tegelikult saadeti relvi ja „rahuvõitlejaid" nii Korea kui ka Vietnami sõtta, nii Ungarisse (1956) kui ka

Marju Meidla on omandanud alghariduse Tartu ja Turu Ülikooli arstiteaduskondades hambaravi erialal. Põhiharidus on pärit Budismi Instituudist ja kõrgharidus TÜ orientalistika seminaridelt. Praeguseks orientalistika vallas tegutsev pensionär. **Gennadi Skromnov** peab veebipõhist loodusportaali *looduskalender.ee*.

Üks suvine hipikogukond Taevaskojas aastal 1970. Foto: Jüri Müürisepp

Tšehhoslovakkiasse (1968), hiljem (1979) ka Afganistani, kus rahu pole siiani saabunud. Igapäevaseks eluks vajaliku tarbekauba puudus pani meid näppama sealt, kust sai, enamik meist suitsetas ja jõi. Ainus sfäär, kus mingil määral soovituslikke käitumisjuhiseid järgiti, puudutas seksuaalset vaoshoitust, aga seda pigem tõhusate kaitsevahendite puudumise kui kõlbluse tõttu.

Kuna ühiskond oli kahepalgeline ja kõlblusnormide rikkumine tavapärane, oli elukogemusteta noortel väga raske eristada piiri, mida ja millal võis ning mida ja millal ei tohtinud teha. Kõigele lisaks meenutati kodudes pidevalt „endise vabariigi" vanu häid aegu, mida kooli ajalootundides samas eitati või häbistati. Just kõikjal valitsev topeltmoraal oli see, mille vastu Eesti „esimese laine" hipid protestisid.

Kuigi hipiideed kattusid vanavanemate õpetatud kõlblusmudeliga vaid osaliselt, olid need siiski küllaltki sobivad asendama religioonist vabaks jäänud tühimikku. Tegelikult sai hipindusest endast meie religioon, meie uus usk ja tõde, mis tõi rangelt normeeritud mustvalgesse ühiskonda värvi- ja varjundirikkust. Ela ise ja lase teistel elada. ,,Make love, not war" puudutas sügavalt ka meid, kuid mitte niivõrd kitsas seksuaalses tähenduses, vaid pigem armastuse ja kaastundena ligimese ja kõige elava vastu. Teistest eristumiseks ja üldpildis üksteise äratundmiseks kasvatati pikad juuksed, sotshallusele vastandumiseks kanti kirevaid lillelisi rõivaid ning oma rahumeelsuse demonstreerimiseks patsifismimärki. Need olid tunnused, mis asendasid teistele kultuuridele omaseid sümboleid, näiteks kristlaste risti, hindude kolmharki ja svastikat, juutide pentagrammi ja peas kantavat *kippa*'t. Venemaal tegid vastutulevad mutikesed meie pikajuukselistele ja habemes hipipoistele kummardusi, lõid ette risti ja sosistasid ,,святые люди / pühad inimesed", sest pidasid neid ortodoksseteks vaimulikeks.

KULDSED KUUEKÜMNENDAD

Lugesime kõike tollal kättesaadavat, nii ühiskonnakriitilist väliskirjandust (J. Kerouaci „Teel", W. Burroughsi „Alasti lõunasöök" ja A. Ginsbergi „Ameerika", K. Kesey „Lendas üle käopesa", K. Vonneguti „Tapamaja, korpus viis", „Õnne sünnipäevaks, Wanda June" ja „Tšempionide eine ehk Hüvasti, sinine esmaspäev!", S. Bellow' „Püüa päeva" ja „Herzog", J. D. Salingeri „Franny ja Zooey", „Kuristik rukkis" jne, samuti E. Albee näidend „Kes kardab Virginia Woolfi?") kui ka kultuuriliselt lähemat (M. Bulgakovi „Meister ja Margarita", Ilfi ja Petrovi „12 tooli" ja „Kuldvasikas", J. Hašeki „Vahva sõduri Švejki juhtumised" jne). Sealt pärinevad väljendid muutusid käibefraasideks, mille tähendust mõistsid tollal kõik, sest raamatuid lugesid tollal kõik. Eesti autoritest lugesime Masingut, Alliksaart, Kaalepit, Vahingut, Kaplinskit, Runnelit, Ehinit, Valtonit, Rummot, Unti, Üdi, nn kassetipõlvkonda. Kaunite kunstide esindajatest jälgisime Toltsi, Lapinit, Künnaput, Keskküla, Arrakut, Maranit, K. Põllu rühmitust Visarid. Teatriuuenduse laines hoidsime silma peal Toomingal, Hermakülal, Ulfsakil, Tepandil. Lisaks loendamatu hulk muusikuid ja bände, kellest paljude looming kujunes just hipiliikumise tõusuvees. Meie õpetajateks olid V. Ernits, U. Masing, P. Ariste, J. Lotman, Ü. Vooglaid ja L. Mäll. Ega seda aega asjata „kuldseteks kuuekümnendateks" ei nimetata.. Paralleelselt lugemisega avaldati ka omakirjastuslikke almanahhe, Tartus „Marm" ja Tallinnas „Hees". Need, kes ise ei kirjutanud, aitasid teistel trükkida ja finantseerida.

Hannes Varblane ütleb oma artiklis „Hipid & hipitsemine"[2] 1967.–1975. aasta hipiliikumise põlvkonda portreteerides: ,,Meie hipitsemine Nõukogude Eestis oli põhiliselt jäljendamine. Me võtsime omaks välise, aga eriti ei süvenenud." Vastaksin sellele aga, et jutt või asi! Kohe kuidagi ei saa nõustuda. Nii magedad me küll ei olnud. Alustan veidi varasemast ja jagan Hannese pakutud ajavahemiku kaheks: 1965/66–1969/70 ja al 1971.

MÜLLERI SASSI VARJUPAIK

Äsja nõukaaegsest koolisüsteemist vabanenuna mõtlesin, et lõpuks ometi saab teha, mida meile meeldib. Meile meeldis lugeda, kohvikuis kokku saada ja maailma asju arutada, hääletades ringi sõita ning kuni hommikuni Müllu juures muusikat kuulata – ja ei jätaks siit välja ka tantsimist. Väge täis rokk tõmbas magnetina, raputas läbi, puhastas võltsaadetest – see oli puhastustuli. Muusika oli kaif, sellest sai laksu, vaimse orgasmi. Kuid mitte ainult muusika. Laksuallikad võisid olla ka kirjandus ja kunst. Kellele istus muusika, see kaifis loo või lauluga; kes eelistas kirjandust, see luule või proosaga; kes kunstinäitust, see maali või graafikaga; ja kes ihkas sõna(dest)vabadust, see tantsuga.

Need olid meie laksuallikad, meie psühhodeelsed ained. Kõike seda pakkus Mülleri Sass ehk hellitavalt Müllu, kellel olid klaver, makk ja lindid, plaadimängija ja plaadid. Tal jätkus ruumi ja külalislahkust kõigile karvastele ja sulelistele, seal sai heli põhja keerata ja kogu väe endasse ahmida. Seal oli meie varjupaik ja kodu, kuhu põgeneda topeltmoraali, argi- ja eksistentsiaalsete probleemide eest, Sassi laulud teeviitadeks. Päevad läksid, kel ametlikes töökohtades ülalpidamist teenides, kel (kõrg)koolis teadmisi omandades, vahel „turuvarblastena" põllumajanduses juhuslikke tööotsi tehes või Kesk-Aasiasse loomi vedades, sest see

Just kõikjal valitsev topeltmoraal oli see, mille vastu Eesti „esimese laine" hipid protestisid.

jätkub >

< eelneb

andis mingigi majandusliku sõltumatuse, aga õhtud veetsime kas kirjanike liidu majas kirjandust või luulet lugedes, kohvikuis kuuldu üle muljeid vahetades või ülikooli klubi keldris õlut juues ja lauldes. Kuid uste sulgudes viisid sammud pea alati ühte ja samasse kohta – Müllu juurde „müllerdama".

MEELEMÜRGID

Igale nõudlusele kiirpakkumisega reageeriv turumajanduslik kasumiahnus oli nõukaaegses ühiskonnas tundmatu, seepärast võttis narkotsi kohalejõudmine välismaaga võrreldes tunduvalt rohkem aega. Selle kohta täitis hipiliikumises ammustest aegadest kõigile käepärane alkohol. Kärakat sai tollal üle terve NSV Liidu kätte ilma suurema vaevata ja 24/7, sest odava, tõhusa ja universaalse vahendina oli sel sotsialismi ülesehitamisel täita tähtis ülesanne – ülearu iseteadvaks muutuva vaimsuse kontrolli all hoidmine ja lamandamine.

Nii lihtsalt see käiski. Peagi oli paljudel hammas verel ja õppisime vahendeid valimata alkoholi hankima. Nakatusime ise ja nakatasime teisi, tehes mõistmatusest katki nii ennast kui ka teisi, muutes inetuks selle, mis oli olnud ilus ja õilis. Kui algul alkohol vabastas kammitsatest ja innustas, siis annuste kasvades ja igapäevaseks muutudes hakkas kogu värk kiiva kiskuma. Riiust, valetamisest ja varastamisest said joobe pahelised kaaslased. Sassi raamatukogust kaduma läinud raamatud ilmusid antikvariaatide riiulitele ja laenuks kuulata antud plaadid haihtusid. Usaldus ja sõprus tuhmusid ning vaimsus asendus labase prassimisega. Sõnavarasse ilmusid kurjad sõnad ja pidutsemine võttis üha sagedamini vägivaldseid jooni, kuni ükskord sõitis võmmiauto ette ning viis terve kamba kongi. Järgmisel päeval algas ülekuulamine, hurjutamine ja eksmatiga ähvardamine.

Olime jõudnud ristmikule, kus igaühel tuli valida, kuhu ja kuidas edasi minna. Kuid otsus teele asuda ja teele asumine on kaks erinevat asja, mille vahel võib laiuda kuristik. Ühed põrutasid tagasi oma pottidepannide ja nurgas seisva kummipuu juurde, neist ühest sai isegi partorg (*parteiorganisaator* – toim.). Teised jätkasid sama teed kas ennast surnuks juues või alkoholist tõhusama kraamiga tappes, mida võiks parafraseerida värsirida „Nii totralt lillelapsed surid, päev päikest täis ja lahel üksik puri"[3]. Kolmandad aga ei suutnud otsustada, klammerdusid vaid välisesse ja jäid paigale tammuma – jalgu nii enesele kui ka teistele.

HIPILIIKUMISE TEINE LAINE

Ja aasta siis oli alles 1971, nii et võiks küsida, kelleks olid Eesti hipid nii kiirelt muutunud. Alanud oli Eesti hipiliikumise „teine laine", kuhu kuulusid need, keda kutsuti tollal „poolpeeretajateks", ja nõustun Hannese sõnadega – nende teod jäid tõepoolest kesisteks ja järgimist mitteväärivateks.

Kuid lisaks nimetatutele oli sellesse lainesse jäänud veel neid, kes keeldusid massikultuuri sulandumast, eristasid olulist ebaolulisest, loobusid sisu minetanud väliste hipitunnustega liputamisest ja tõmbusid oma sisemaailma eraklusse. Need „täispeerud" jäid hipiideedele truuks neid argielus ja ametis edasi rakendades – kes nende religioossete juurte juurde naastes, kes iidsetesse õpetussõnadesse süüvides. Nende teod olid teadlikult läbimõeldud ning tegude viljad sellele vastavalt tõsiseltvõetavad ja järgimist väärivad. Neist said ühiskonnas hinnatud kirjanikud, kunstnikud, heliloojad, keeleteadlased, arstid, kelle nimesid kuuleb siiani aeg-ajalt meedias mainitavat. Pool sajandit on nad oma asja tasa ja targu ajanud, näpuga näitamata oma vagusid ühiskonna arengupõllule tõmmanud, võib-olla enese teadmatagi hipiseemet külvanud. Nad olid siis ja on siiani ikka veel olemas. On aeg neist rääkida, sest vastasel korral jäävad ühiskondlikku mällu ja tärkavale neohipindusele eeskujuks narkotsi popsutavad, seksuaallodevust propageerivad muhedad „kepivennad", kelle kohta Mülleri Sass on öelnud, et vaakumis on pussuhaiski hapnik.

Niisiis, seitsmekümnendate alguses algupärane hipiliikumine hääbus. Kuuekümnendate protestivaim ja poliitiline aktiivsus nõrgenesid ning noorsookultuuri tulid uued tuuled, mood ja ideed. „Make love, not war" jäi, kuid nüüd oli see kibestunud, pettunud armastus, mille juurde sobib Hannese lisandus „My love is hate". Pole ka ime, elame püsitus ja duaalses maailmas, kus vastandid – armastus ja vihkamine – on teineteise truud partnerid. Kui üks kuhtub, tuleb kärmelt asemele teine. Kuid sõna „hipi" on säilinud siiani. Seda kasutatakse tavaliselt inimeste kohta, keda seostatakse välimuse, muusikalise maitse ja põhimõtete poolest kuuekümnendate hipidega. Algupärase hipiliikumise pärandit võib leida paljudes hilisemates nähtustes, näiteks pungis, kaheksakümnendate rahuliikumises ja tänapäeva looduskaitse põhimõtetes, roheliste liikumises ja feminismis. Osa hipide taotletud uuendustest on teatud viisil ja määral teostunud, näiteks seksuaalvabadus, vabaabielu või kooselu, isikuvabaduste suurenemine ning keskkonnakaitsjatega arvestamine ühiskondlike otsuste vastuvõtmisel.

Venemaal tegid vastutulevad mutikesed meie pikajuukselistele ja habemes hipipoistele kummardusi, lõid ette risti ja sosistasid „святые люди / pühad inimesed", sest pidasid neid ortodoksseteks vaimulikeks.

Mõned hipiliikumisega seotud nähtused, nagu rokkmuusika, on muutunud massikultuuri osaks. Kuuekümnendate keskel sündinud psühhodeelne rokk, kus taotleti teadlikult meeletaju avardavat tulemust, langes kokku hipiliikumisega, mille ämmaemandateks võib pidada The Beatlesit, The Doorsi, The Byrdsi, The Yardbirdsi, Pink Floydi ja The Mothers of Inventionit. Inglismaal ja Ameerikas hakkasid arvukad uuemad bändid tegema psühhodeelset muusikat. Siiani on Indias uushipide kogunemiskohaks Goa osariik ja alates seitsmekümnendatest kuni siiani on hipikultuuri tallel pidanud Rainbow Gatheringi nimelised laagrid, mis on nüüdseks kogu Euroopas vabad alkoholist ja muudest joovastavatest ainetest.

KAS AJASPIRAAL ON TOOMAS EESTISSE UUT HIPILIIKUMIST?

Paljud tingimused uue hipiliikumise tekkeks Eestis on täitumas. Kui varem turumajandus ja kodanlus puudusid, siis nüüd on nad kohal ja oma tõelist palet näidanud. Jah, oleme kodanlikus tarbimisühiskonnas pettunud, unistused ei täitunud, vabanemist ei tulnud, üks orjus on vaid teisega asendunud. Kuigi oleme oma kodumaal esimene sõjatu põlvkond, on sõda alati meie läheduses hiilinud, selle kirbe lõhn on pidevalt õhus olnud. Sõda pole kuhugi kadunud, on vaid oma palet muutnud.

Kui varem oli globaliseerumise vahendiks muusika, siis nüüd on selleks palju võimsam, ent samas palju ohtlikum digimeedia, mille mõistmatu kasutamise kohutavad tagajärjed on juba igapäevaselt nähtavad pagulustsunami ja terrorismina. Mõtteviis „My love is hate" on üha jõulisemaks paisumas ja lõppu ei paista. Hipimuusika, -kirjandus ja -kunst on jälle populaarsed ning annavad märku, et midagi on tulemas. Kuid kas sellisena nagu pool sajandit tagasi, on kaheldav. Võib-olla on see vaid pinnavirvendus või rannaliivale uhutud vaht. Maailm on pidevas muutumises. Ühiskonna haigusi parandavat väge saab omada vaid selline liikumine, kus vahendi oskuslik kasutamine on seotud mõistmise ja arukusega. Mõistmise puudumisel jookseb liiva iga taotlus, ükskõik kui õilis see ka pole. Tuleb õppida vahendit õigesti kasutama ja viia see kooskõlla mõistmisega. Tõde on tegelikult lihtne: kõik tahavad parandada teisi ja maailma, aga kui igaüks parandaks ennast, muutuks maailm tõeliselt paremaks.

Algupärase hipiliikumise pärandit võib leida paljudes hilisemates nähtustes, näiteks pungis, kaheksakümnendate rahuliikumises ja tänapäeva looduskaitse põhimõtetes, roheliste liikumises ja feminismis.

[1] *Ehin, K. 2015. Kauges külas.*
[2] *Varblane, H. 2013. Hipid & hipitsemine. – Sirp, 10.05.*
[3] *Vt A. Vanapa luuletus „Tallinna pildike": „Nii totralt tsiklisõitja suri, päev päikest täis ja lahel üksik puri…"*

ÜKS KÜSIMUS –

Mis on tänapäeva punk?

Berk Vaher
TÜ subkultuuriuuringute õppejõud

„Mis on tänapäeva punk?" on õieti ennasttühistav küsimus. Punk on üks subkultuurne suundumus – ükspaljune, kuid mitte kõikehõlmav. Küll mitmenäolisem ja -kõlalisem, kui võhikule paista võib, vaieldava algusega ja seni veel paistab, et igilõppematu – ent selle pateetiline üldistamine mässava subkultuursuse kui sellise sünonüümiks lööb ette silmaklapid nii subkultuuriloo kui ka pungi enese mõtestamisele.

Foto: Madis Katz

Punki ei pea kohustama mingiks jäigaks ja igikestvaks vabadussambaks; punk ei ole laulupidu, punk ei ole kultuuriministeerium. Paljugi selle kirkaimaist hetkedest – ka Eestis – oli lihtsalt loll nali, ekstaasis lõõp ja lärm, kild ja kepp, joove ja joovastus mineviku ja tulevikuta, kultuurilise suuruse ja vastutuseta, poliitika ja õõnestuseta. Miks just see nii mõjus, miks sellest mõndagi meeltesse ja meenutada jäi – ehk just ergavast elulustist, olemise enese igavestele ängidele vastu naermisest ja röökimisest, mis ei vaja parteiprogramme ega teadusetemplite pühitsusi, kuivõrd needki pikapeale kaubanduslikest kohandamistest erinevad.

Mis muu siis saab olla tänapäeva punk kui… punk tänapäeval? Las pealekasvav igaüks ise avastab, kuidas ta sellega haakub või mitte, sellel ei pea ees olema mingit kohustuslikku kultuuriloolist või päevapoliitilist õppekava. Siis on ta kõige elusam, kõige üllatavam ja ehk veel kõige mõjusamgi. See ei tähenda, et need, kes ei hakka olema äratuntavalt „pungid", ei suuda olla elusad, üllatavad, mõjusad ja omal kombel poliitilised. Mõni on hoopis vaiksem, mõni värvilisem; mõni lollim või targutavam – taibakem näha ja vaadelda oma ühiskonda kui etnograafid kunagi maailma kaugeimais soppides, surumata peale sisseõpitud raame. Siis saame ehk näha, mis on *brony* või *tulpamancer*'i või veel nimetamata teises enese otsija kaugem siht ja kaja.

Kes üldse suudab olla tänapäeval mässuline, poliitiline ja seejuures midagi jäävalt muutev? Ehk me veel ei teagi neid inimesi, ei näegi neid mustreid, otsime valest kohast ja valime ummikteid. Kas mässulisem on läänelinna kodanikuliikumine, mis pärast paari meeleavaldust kaasamise ja avalikustamise loosungite all omavahel puntrasse pöörab ja lahku paiskub, või lauajagu lipsustatud äritarikaid, kes ka pärast protesti kell kaheksa hommikul raekotta koosolekule jõuavad, veidi kukalt kratsivad ja elukorralduses mõned vaevu, aga ikkagi märgatavad muutused teevad? Kas üllam on kampaanialist, mis ilmavalu uudistoote kombel promob ja üheklikiprotestiga indulgentse jagab, või megakorp, mille paleepöörete järel listilised üksteisele, mitte tolle keskastme juhtidele, virtuaalseid ordeneid profiilirinda riputavad? Kas pühak on meediakirikus kummardatud avalik vilepuhuja või vaikselt ja märkamatult salajasi andmebaase teisendav näotu-nimetu? Kas tänava hääl on hipsterilinnaku laadaaftekal poosetav plödada-lödada-püksepoldjalas-räppar või taigakeskuse samakaputka vilus lõõtsa tõmbav taat, kes eal ühtki trenditeadlikku senti ei teeni?

Kas subkultuure on mõtet otsida trotsiski kändude varju kukkuvate käbide põrkamisest või peaks pigem aimama, kuidas seal sügavamal puutuvad kokku kändude juured? Mis nende vahelt üldse veel võrsub ja võrsumata jääb? Subkultuure jahtides märkmiku ja diktofoniga noorte sabas jõlkumine võib olla see kõige silmaklapistatum tee. Või ka mitte – kes teab.

Patsutagem riiulitel oma tarku ja ilusaid raamatuid, subkultuuride suuri kangelaseeposi – aga siin ja täna nähkem ja kuulgem inimesi. Seal teisel pool ea-, soo-, veendumuspiire. Siinsamas, lähedal – vaid meie eluajaks.

MIS ON TÄNAPÄEVA PUNK – NOORSOO-KULTUURIDEST JA POLIITILISUSEST

Kuigi tänapäevased noorte subkultuurid ei pruugi olla niivõrd valitsevaid ideoloogiaid õõnestava olemusega kui varasem pungiliikumine, võib aktivismina käsitleda klubikultuuri, festivale, tänavakunsti jms, mis panustavad samuti isiklike seisukohtade kujunemisse ja ühiskonna muutmisse.

Airi-Alina Allaste

Kuigi noorte aktiivsus poliitikas alates valimistest kuni osaluseni poliitilise suunitlusega organisatsioonides on vähenenud, oleks vale väita, et noored nii Eestis kui ka mujal ei ole ühiskonnas toimuvast huvitatud. Juba mõnda aega on ühiskonnauurijate seas teoretiseeritud, et konventsionaalne osalus on asendumas isikliku vastutuse võtmise ning rohujuuretasandil tegutsemisega. Piirid isikliku ja avaliku ning poliitilise ja mittepoliitilise vahel on hägustumas ning noored on aktiivsed vägagi erinevates valdkondades. See ei tundu võib-olla alati „poliitiline" olevat, aga seda võib lähemal vaatlusel sel moel interpreteerida.

Juba mõnda aega on ühiskonnauurijate seas teoretiseeritud, et konventsionaalne osalus on asendumas isikliku vastutuse võtmise ning rohujuuretasandil tegutsemisega.

Kuigi noorte subkultuure seostatakse peamiselt meelelahutuse, muusikakuulamise ja trendide järgimisega, võib neid käsitleda ka ühiskondliku osalusena. Näiteks punkarid on olnud ülemaailmselt seotud anarhismi, antiglobalismi ning ka keskkonnateemadega. Eestis peetakse punkarite subkultuuri hiilgeajaks 1980ndate lõppu ja 1990ndate algust, mil see võttis mujalt üle protestivaimu ja vastandumise valitsevale poliitikale. Kuivõrd aga Eesti kuulus tollal Nõukogude Liitu, vastanduti vasakpoolsele kommunistlikule režiimile erinevalt Lääne punkaritest, kes just toetasid vasakpoolset ideoloogiat. Tõsi küll, üldine põhimõte kritiseerida olemasolevat korda selle vastu sümboolselt või otseselt protestides oli sama. Ei saa küll öelda, et keegi oleks korraldanud mingeid protestiaktsioone, ja vaevalt punkarid ennast ka kuigivõrd poliitilisena tajusid. Vastandumine väljendus pigem nende välimuses ja elustiilis. Kaaskodanike šokeerimine oma välimusega on olnud punkaritel kõikjal kavatsuslik, et raputada ühetaolist halli massi. Pungikultuuri teoreetiku **Dick Hebdige'i**[1] teeside põhjal saab seda tõlgendada kogu nõukogude ühiskonna alustalade õõnestamisena, ehkki punkarid ise oma tegevust ilmselt nii suurejoonelisena ei tajunud. Hebdige käsitleb stiili mässuna ja stiilielemente sümboolse vastuseisuna ühiskonnale. See tähendab, et harjassoengu ning haaknõeltega noore punkari puhul polnud välimus mitte signaaliks võimalikust ühiskonnaohtlikust käitumisest, vaid asi iseeneses, mis rääkis „avangardse kunstiteosena" vastu „nõukogude inimese" moraalile ja tõekspidamistele. 1980. aastate lõpul teisenes koos ühiskonna muutumisega ka pungikultuuri roll – nüüd polnud see tagakiusatud vastukultuur, vaid ärkamisaja avangard. Tuntud punkbändi J.M.K.E. laulust „Tere perestroika" sai omalaadne hümn eesseisvatele arengutele. Punkaritest said ühiskondliku muutuse hääletorud ja subkultuuriga läks pealiskaudselt kaasa rohkelt inimesi, kes ei tajunud end mitte pungikultuuri liikmete, vaid tärkava omariikluse pooldajatena. Mõningane seisukohavõtt ühiskondlikel teemadel ei ole praeguseni pungikultuurist kadunud ja ka nüüdsed punkarid soovivad hallist massist eristuda, ent varasemate aegadega võrreldes pole see nii silmatorkav. Punkarid on korraldanud proteste ja tegelenud loomade õigustega, punkar **Streeti** mälestusüritus, mille sõnumiks oli kriitika politseivägivalla vastu, oli ehk üks rahvarohkeimaid ettevõtmisi, aga enamasti pole need üritused piisavalt tähelepanu pälvinud.

Ühiskonna mõjutamist üheksakümnendate punkaritega sarnase suurejoonelisusega on olnud edaspidi vähem, aga ei saa öelda, et hilisemad subkultuurid ühiskonnas kaasarääkimisega ei tegeleks. Räpp oli alguses nii-öelda „musta mehe CNN". 1970. aastatel Ameerika Ühendriikide getodes ilmavalgust näinud räppmuusika keskmes oli samuti ühiskonnakriitika. Sama peab paika ka eesti räpi puhul: räpparid[2] on vastandunud nii etableerunud ühiskonnale kui ka kommertslikule peavoolumuusikale, pidades neid pealiskaudseks ja silmakirjalikuks ning väärtustades ehtsust ja ausust, mis on kesksel kohal nende muusikas ning elustiilis üldiselt. Eesti räpi laulusõnades on olnud oluline irooniline suhtumine eduühiskonda. Seda illustreerib näiteks varasemast Rakvere räpist tuntud väljend „succiety". Sõnadest „success" ja „society" kokku pandud mõiste kritiseerib Eesti ühiskonda, kus edu on muutunud peamiseks väärtuseks ning normiks, mida suur osa inimestest vastuvaidlematult ja alandlikult kohustusliku ettekirjutusena täidab. Räpparid üritasid sellele nii oma muusikas kui ka alternatiivses elustiilis (vähemalt osaliselt) selga pöörata.

Praegu ei ole enam päris adekvaatne rääkida vastanduvatest subkultuuridest, samuti ei ole noorsookultuuride puhul sageli ehk tegemist eespool esitatuga võrreldava ühiskonnakriitikaga. Samas interpreteeritakse nüüdisaegsete noorsoouurijate analüüsides väga erinevaid eneseväljendusi poliitilise aktiivsusena. Näiteks „naudingukodanik" (*pleasure citizen*)[3] viitab noortekollektiividele, mis põhinevad hedonismil ja sotsiaalsuse väärtustamisel, ning tugineb arusaamale, et vaba aeg võib olla mõne noore jaoks olulisem kui töö või elukutse. Nii saab ka näiteks klubikultuuri, parkuuri ning ka paljude teiste koosluste puhul rääkida oma keskkonna loomisest, kus noortel on võimalik ise reegleid määrata ning tekkivat solidaarsust ja entusiasmi aktivismina käsitleda. Kodanikuaktiivsusena interpreteeritakse näiteks nii tänavakunsti kui ka festivale ning ehk keskseimal kohal on erinevad eneseväljendused sotsiaalmeedias. Siinjuures on oluline, et noored kujundavad meelelahutuslikus keskkonnas oma hoiakuid ja arvamusi sageli ka päevapoliitilistel teemadel, olles valmis aktiivsemaks tegutsemiseks. Sellist käitumisviisi on rootsi sotsiaalteadlane **Erik Amnå**[4] tähistanud mõistega „valvekodanik". Viimane tahab ja suudab vajaduse korral kaasa rääkida ning aktiveerub, kui peab teemat tähtsaks või tegevusega kaasneb tunne, et see toetab enesearengut ja on ühtlasi ühiskonna huvides. Ning aktiveerumine ei tähenda alati poliitilise partei liikmeks astumist või barrikaadidele jooksmist, oma seisukohti või poolehoidu võib väljendada paljudel viisidel, muu hulgas ka muusika, erinevate ürituste korraldamise või seisukohavõttudega sotsiaalmeedias.

Kuigi eespool on toodud pigem positiivseid näiteid noorsookultuuride mõjust ühiskondlikele hoiakutele, ei saa muidugi kõrvale jätta võimalust, et mõnel puhul ei soodusta teatud stiili, muusika või hobi armastus mitte tolerantsust, vaid võib, vastupidi, õhutada viha erinevate ühiskonnarühmade vastu.

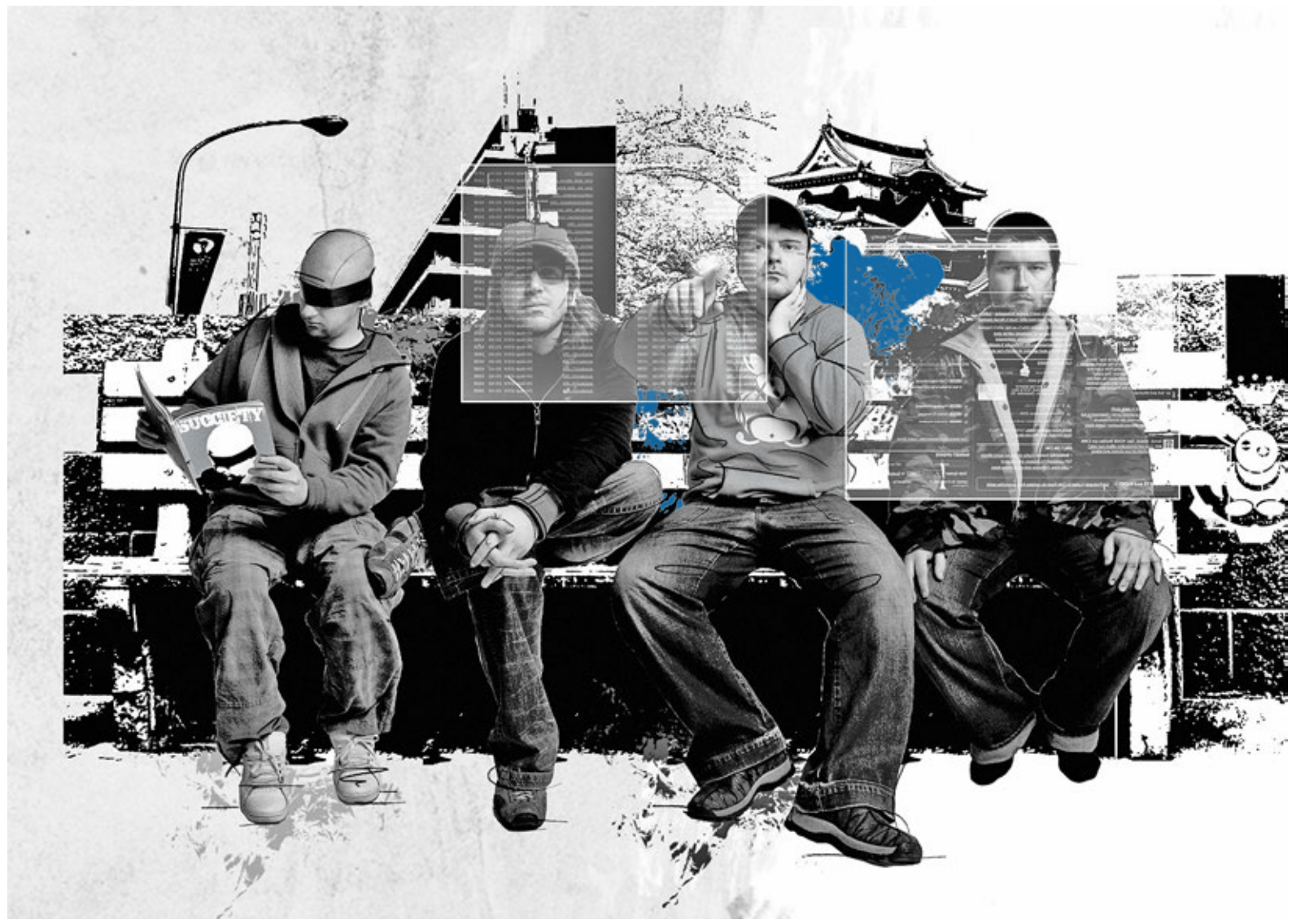

Def Räädu ja J.O.C., kes tõid eesti räppi edumeelsust kritiseeriva termini „succiety". Foto: Tanel Tepper, stilistika Ester Kannelmäe ja Liina Paakspuu, kujundus Ed Labetski

Airi-Alina Allaste on Tallinna Ülikooli professor, kelle uurimistegevus on seondunud kahekümne aasta vältel noortega. Subkultuuride, elustiilide ja aktivismi analüüsid on keskendunud noorte staatusele ja osalusele ühiskonnas, püüdes seletada seda nende endi antud tähenduste kaudu.

[1] *Hebdige, D. 1979. Subculture: The Meaning of Style. London ja New York: Routledge.*

[2] *Kobin, M.; Allaste, A.-A. 2009. Hip-Hop in Rakvere: The Importance of the Local in Global Subculture. – Subcultures and New Religious Movements in Russia and Central-East Europe. Peter Lang Publishers House, lk 87–110.*

[3] *Riley, S.; Morey, Y; Griffin, C. 2010. The 'pleasure citizen': Analysing partying as a form of social and political participation. – Young 18(1), lk 33–54.*

[4] *Amnå, E. 2013. Active, passive and standby citizens. – The EWC Statement Series. Oslo: The European Wergeland Centre, lk 17–21.*

PROTEST *CATWALK*'IL

Ühiskond keeb poliitilisest rahulolematusest ja lahkarvamustest, mida peegeldavad riided nii poodiumitel kui ka protestiaktsioonidel.

Mariliis Mõttus

18. sajandi Pariisis kerkis pärast Prantsuse revolutsiooni esile peamiselt rojalistlike vaadetega grupp noori, kellele anti nende välimuse järgi nimi *Incroyables* ehk Imelised ning kelle puhul oli tegemist revolutsioonist õgitud aristokraatide lastega. Nad kandsid riideid, mis muutsid nende keha ebaproportsionaalseks, rääkisid veidral häälel ning eirasid oma riietusega reegleid, mis keelasid kanda kuningavõimule viitavaid värve, nagu valge ja roheline. Lisaks ei peljanud Imelised ka võllahuumorit: mehed ajasid oma kukla niimoodi paljaks, nagu nad läheksid kohe giljotiini alla, naised kandsid kaela ümber punast paela, mis viitas maharaiutud peale[1].

Pärast Trumpi ametissevannutamist kandsid naised roosasid kassikõrvadega mütse ehk pussy hat'e, *näitamaks, et naisi ei saa poliitilisest diskussioonist kustutada.*

19. sajandil, mil suuremas osas maailmast keelustati orjapidamine, tundsid äsja ikke alt vabanenud mustanahalised survet ühiskonda paremini sisse sulanduda. Seetõttu prooviti muuta oma juuste välimust ja tekstuuri ning soovitud tulemus saavutati, kastes juuksed kuuma keemilisse mikstuuri – see tegi need siidisemaks ning andis euroopalikuma välimuse. Kodanikuõiguste liikumise sünniga 1960ndatel antud trend kadus ning revolutsiooni hakkas tegema hoopis afro, millest sai võimas poliitiline sümbol, kujutades mässu, vabadust ja enesekindluse taastumist[2].

Nagu ajalugu näitab, on mood ja välimus olnud läbi aegade semiootilised tööriistad oma arvamuse ning vaadete väljendamiseks, omamoodi ühiskonna lakmuspaber, mis on viimase aja poliitilise triangli ja muude mõrade vaimus eriti suurt kõlapinda saanud.

TÄNA MU DEEMONID VÕITSID

Kerby Jean-Raymond, noor haiti-ameerika päritolu disainer ja rõivabrändi Pyer Moss looja, on üks kõnekaimaid näiteid sellest, kuidas riided olulistel teemadel kõnelema panna. Ta teeb seda enamasti sõnumitega, mille keskmes on toetusavaldused mustanahaliste õiguste kaitseks asutatud liikumisele Black Lives Matter. Nii on mees pannud moe-*show*'de taustaks jooksma videod politseivägivallast mustanahaliste kodanike vastu. Üheks neist oli 2014. aasta ülesvõte **Eric Garneri** kinnipidamisest, mille tagajärjel Garner tema kallal rakendatud kägistamisvõtte ja tervisehäirete koosmõjul hiljem suri. Videos kuuleb ohvrit korrutamas lauset „Ma ei saa hingata. Ma ei saa hingata" (*I can't breathe*), mille moelooja ka kollektsiooni riietele ja jalanõudele talletas. Kuid Jean-Raymond, keda politsei on väidetavalt samuti pidanud kinni pelgalt seetõttu, et ta on must[3], on osutanud oma töödes veel majanduslikule ebavõrdsusele, immigratsioonile[4] ning vaimsetele häiretele. Tema disainis on olnud võimalik kohata valgeid kitleid meenutavaid rõivaid ja rahustitele viitavaid sõnu ning ta on toonud etenduse käigus lavale sildi „Mul on kahju, täna mu deemonid võitsid" (*MY DEMONS WON TODAY IM SORRY*), mis viitas endalt 2016. aastal elu võtnud BLMi aktivisti **MarShawn McCarreli** viimasele sotsiaalmeediapostitusele[5].

Kiirmoekettide ja kõrgmoe puhul ei saa unustada, et need võivad sõnumeid sama edukalt devalveerida ja kaubastada kui neid õilsal eesmärgil tööle panna.

Pyer Mossi kollektsioon, mis pöörab tähelepanu mustanahaliste õigustele. Foto: YouTube'i kuvatõmmis (AJ+)

Balenciaga „Berncore" ja Bernie Sandersi reaktsioon küsimusele, kas ta oskas arvata, et temast saab kunagi moeikoon. Foto: YouTube'i kuvatõmmis (CNN)

Elizabeth II kübar Briti parlamendi avaistungil väljendas paljude arvates kuninganna meelsust Brexiti suhtes. Foto: YouTube'i kuvatõmmis (CNN)

Diori särk „We Should All Be Feminists". Foto: YouTube'i kuvatõmmis

PUSSY HAT JA „BERNCORE"

Tõeline visuaalne analüüs ja protestilaine läksid aga lahti enne ja pärast USA 2016. aasta presidendivalimisi. Rääkimata **Clintoni** või **Trumpi** sõnavõttudest, hakiti üksipulgi lahti ka nende välimus ja riietus. Neist esimese kantud valgele pükskostüümile omistasid vaatlejad viiteid nii sufražettide liikumisele kui ka USA lippu ehtivale valgele värvile, Trump pälvis aga enamasti tähelepanu oma liigse päevituse ja soenguga. Courtauldi instituudi lektor **Rebecca Arnold** on põhjendanud seda digitaalse meedia visuaalikesksuse ning ühiskonna üha suureneva kinnisideega seoses sellega, milline keegi välja näeb. Samas märgib ta, et olulist rolli mängib nii poliitikute kui ka tavakodanike väljanägemise kritiseerimise puhul endiselt sugu, sest naised on selles kontekstis alati põhjalikuma uurimise objektid olnud[6]. Trumpi ja Clintoni puhul ei saa siin muidugi üle ega ümber kummagi kandidaadi vastuolulisest isiksusest, mis meediale, meemimeistritele ja rõivatööstusele rohkelt materdamismaterjali on pakkunud.

Trumpi poliitika vastu võitlevad sõnumid vallutasid pärast tema võitu kõrgmoodi eksponeerivad poodiumid, kust käisid läbi sellised loosungid nagu „We Are All Human Beings", „I am an Immigrant", „Make America New York", „Fuck Your Wall", „The Future is Female", „Feminist AF" jne.

Üheks huvitavaimaks näiteks, kuidas poliitikat moelaval ära kasutada, kujunes Prantsuse moemaja Balenciaga 2017. aasta sügiskollektsioon. Rõivatootja, mille loovjuhiks on ka teise, tarbimiskultuuri ja ühiskonda oma äranägemise järgi peegeldava ning selle üle ironiseeriva moebrändi Vetements looja **Demna Gvasalia**, saatis seekord lavale kollektsiooni pealkirjaga „Berncore", millesse kuuluvaid T-särke, pusasid, vihmakeepe jms ehtis Trumpi ja Clintoni kõrval presidendiks kandideerinud **Bernie Sandersi** kampaanialogo imiteeriv „Balenciaga". Ja mitte ainult, Sandersi „kapist" olid otse moelavale jõudnud ka tuhmid XL-suurusesse paisunud ülikonnad, ruudulised triiksärgid ja kardiganid ehk kontoristiili alused oma täies hiilguses. Kuigi Gvasalia ise pole kollektsiooni kohta suurt sõna võtnud, oli see selge peanoogutus korporatiivsete huvide ja majandusliku ebavõrdsusega võitleva ning sotsiaaldemokraatlike vaadetega Sandersi suunal. Kuigi moelooja on varem öelnud, et tema loomingust puudub igasugune viide poliitilisusele, siis popkultuurist ning õhus olevatest teemadest Gvasalia juba mööda ei vaata ning igasuguse Trumpi-vastase nänni pealt rahateenimise kõrval mõjus Sandersi pildiletoomine igatahes värske lähenemisena.

Kodanikualgatusena ning vastulauseks USA presidendi kurikuulsale väljaütlemisele kandsid tuhanded naised päev pärast Trumpi ametissevannutamist toimunud protestimarsil roosasid kassikõrvadega mütse ehk *pussy hat*'e, mille eesmärk oli väljendada protestijate üksmeelt ning näidata, et naisi ei saa poliitilisest diskussioonist kustutada[7]. Täitsa tasuta kraam, mille kudumis- või õmblemisõpetuse sai igaüks internetist alla laadida. Oli vaja vaid nobedaid näppe või vanaema appi võtta, et müts ka lõpuks reaalse kuju saaks.

VASTUSEIS VABADUSE VAENLASTELE

Millegi vastu protestida oli eelmisel aastal muidugi küll ja veel, sest mäletatavasti võtsid britid vastu otsuse Euroopa Liidust välja astuda, rääkimata teisteski riikides hõljuvatest euroskeptilistest meeleoludest. Enne eesootavat Brexiti-pohmakat tehtud uuringutest selgus, et 90% Suurbritannia moedisaineritest on liidust väljaastumise vastu. British Fashion Council demonstreeris oma meelsust fotograafi **Wolfgang Tillmansi** disainitud kampaania „Remain" plakatitega, mis protestisid „vabaduse vaenlaste" vastu[8]. Samuti silkas *catwalk*'ilt läbi erinevaid riideesemeid, millel oli kirjas avaldus „In". Omamoodi kurioosumiks kujunes ka Briti parlamendi avaistung selle aasta juunis, kuhu kuninganna **Elizabeth II** saabus kõnet pidama siniste lilledega ehitud sinise kübaraga, mille õite keskel pärlendasid kollased südamikud. Internet asus muidugi kohe tõlgendusi looma, nähes kübaras viidet Euroopa Liidu lipule ning riigipea meelsust Brexiti suhtes.

Kiirmoekettide ja kõrgmoe puhul ei saa samas siiski unustada, et need kannavad lisaks eneseväljenduslikule aspektile ka tarbekauba väärtust ning saavad endasse kirjutatud sõnumeid sama edukalt devalveerida ja kaubastada kui neid õilsal eesmärgil tööle panna. Kuigi paljude kallite särkide tulu on moemajad annetanud heategevusele ning võib loota, et *catwalk*'i vahendusel jõuab sõnum suuremate massideni, võib artikleid *à la* „18 Feminist T-Shirts That Are Perfect For Fighting The Patriarchy" ning enamikku „maailmaparanduslikke" ja poliitilist identiteeti müüvaid veebisaite nähes arvata, et inimõiguste edendamise hoiupõrsast kukuvad need kupüürid küll mööda.

[1] *Fury, A. 2016. When Fashion Becomes a Form of Protest. – The New York Times Style Magazine, 17.08.*
[2] *Jahangir, R. 2015. How does black hair reflect black history? – BBC News, 31.05.*
[3] *Bain, M. 2015. A powerful show brought „Black Lives Matter" to the runway at New York Fashion Week. – Quartz, 12.09.*
[4] *Safronova, V. 2017. A Designer, and a Collection, Inspired by an Immigrant Father. – The New York Times, 08.02.*
[5] *Gardenhire, J. 2016. Fashion Label Pyer Moss Brings Black Lives Matter Back to the Runway. – Vice, 18.02.*
[6] *Banks, L. 2016. What Clinton and Trump's clothes tell us about them. – BBC Culture, 26.09.*
[7] *Garfield, L. 2017. Thousands of women will wear pink „pussy hats" the day after Trumps inauguration. – Business Insider, 18.01.*
[8] *Cochrane, L.; Priya, E. 2016. So In right now. Fashion enters the Brexit debate. – The Guardian, 15.06.*

RIIDEKAPP

„Riidekapp" on retrorubriik. Kunagi Müürilehe ja Trash to Trendi koostööst sündinud ja nüüd lugejate soovidele vastu tulles taas ellu ärratatud. Miks inimesed panevad oma kappi just selliseid asju, nagu nad panevad? Kui tihti uusi asukaid kappi – ja kapist välja – kolib? Kuidas asjad kapis aja jooksul oma nägu ja tegu muudavad? Ning mis teeb mõne kapiisendi vahel nii eriliseks, et kui kõik teised lahkuvad, siis tema jääb? Riidekapi ust paotab Martin Luiga.

MARTIN LUIGA

Kohaliku inimese peamine nahk on tema talvenahk, sest külm aastaaeg moodustab endiselt suurema osa aastast. Minu põhiliseks talvenahaks on juba üle kümne aasta üks Paavli kaltsupoest saadud Rootsi lahingumeediku hall sinel 1980ndatest, *unisex*-disainiga ehk nööbid on mõlemat pidi nööbitavad. Kusjuures, neid on aja jooksul mõned korrad nihutatud, et keha ajas paisuvatele mõõtmetele vastu tulla. Eriti külmadel külmaperioodidel kannan selle all oma isa lese käest saadud lambanahast vesti, mille villata külje ma läinud talvel Tartus naivistlikku mustrit täis kriipseldasin. Kunagi oli mul ta külge must karakullist krae ka õmmeldud, aga siis tüdisin sellest. Kaenla all ootab üks auk kinniõmblemist. Pean seda ausaks traditsiooniliseks rõivaesemeks, erilisi kulumise märke ei näita, võib vabalt veel oma kümmekond aastat pidada.

Kuidas leiavad riided oma tee sinu riidekappi?
On variant, et ma ostan need või keegi annab, mõne kohta ei teagi, kust need tulnud on, osa on ka jäetud. Viimastel aegadel pole olnud väga mahti katetega tegeleda, aga varu ja loomulik juurdevool on piisavalt suur, ükski kehaosa pole paljaks jäänud. Moodne ühiskond tundub olevat tootnud sellisel hulgal rõivakraami, et ilmselt võiks vastavad tootmisliinid muretult paarikümneks aastaks sulgeda. Läinud aasta alguses tegi ema Mudlum aktiivset agitatsiooni, et ma omale uued saapad muretseksin, talle olid ameeriklase tanksaapad närvide peale käima hakanud, saigi kodumaisest oksjoniportaalist mingid kauboisaapalaadsed, narri mainega kuulsa firma omad, ma ei kurda nende üle.

Kui kaua sa oma riideid tavaliselt kannad?
Võib juhtuda, et ma kannan nad ära. Siis võib jälle juhtuda, et ma kaotan nad ära, kõige kergemad kadujad on sallid, mütsid ning kindad, kuid kaduda võib mis iganes. Siis võib jälle juhtuda, et ma annan nad ära. Läbi kuluvad eelkõige jalanõud ja püksid. Pakun, et praegu

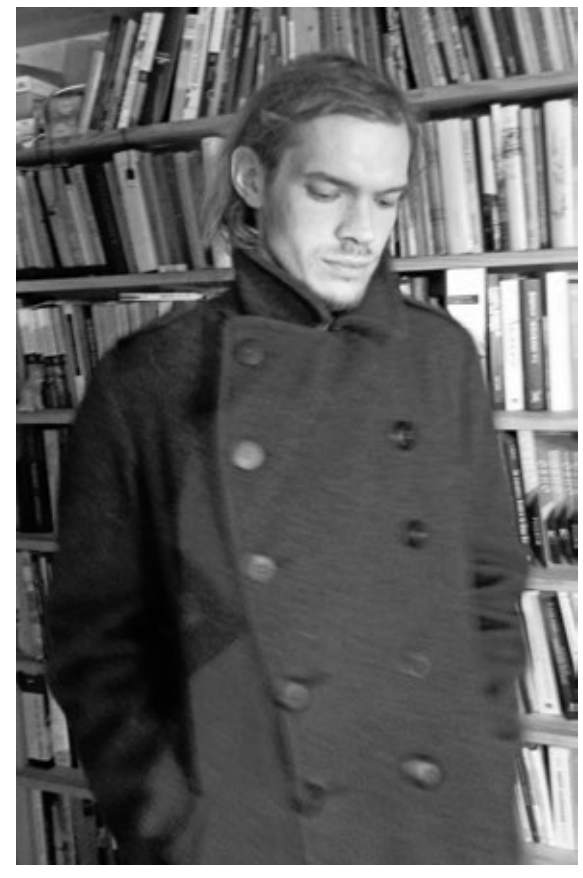

Foto: Linda-Mari Väli

tuleb rõivaeseme keskmiseks kandmiseaks neli kuni viis aastat.

Kui suur on sinu riidekapp? Kas siis riidekapp füüsiliselt või selle sisu – esemete arv, suurusjärk…
Praegu mul füüsilist ning isiklikku riidekappi pole. Pole rõivaesemete puhul ka näpuga järge ajanud, kui palju neid on. Neid on pigem palju. Vahest viiekümne tiirus. Sinna hulka jääb muidugi ka kaheldavaid objekte, nagu sallid, mida ma õieti kunagi kandnud ei ole, kuid mis pole ka kellegi teise sallid, ja sokid. Evin antud päsma suhtes leebet nõukogulikku suhtumist, et jumal teab, millal midagi vaja võib minna. Eelmises korteris sai üleplaaniliste sallidega seinale sisesoojustust tehtud.

Foto: Greete Okas

LUUREL VARAS
UUS EESTI BIIT

Eesti muusika Robin Hood paneb tükikaupa pihta helisid, segab need oma biitide, mustrite ja meloodiatega, annab need vaestele ja rikastele ning sunnib kassettmaki tolmust puhtaks pühkima.

Küsis **Mariliis Mõttus**

Räägi lühidalt, kes on Luurel Varas?
Luurel Varga kasutajanime taga on sämplite luuramine, helide varastamine ning lõputu täiusliku gruuvi otsing.

Enamasti toimetad sa džässisema ja instrumentaalsema suunitlusega hiphopi kallal, kuid Endamisi Salamisiga kahasse tehtud kassetil laskud ka *house*'i ja *jungle*'i pärusmaale. Kus on Luurel Varga juured ning millistest põhimõtetest sa oma muusika loomisel lähtud?
Muusikat luues üritan mitte ette mõelda, mida ma täpselt tegema hakkan. Lähen vooluga kaasa. Endamisi Salamisiga *split*-kassetil olevate träkkidega oli sama värk. Ilmselt tahtsin Madlibi stiilis biiti teha (haha), aga läks kütteks ja mis seal ikka. Üks asi on teha muusikat, mida ma tahan, et ma teeksin. Teine jutt on aga see, mis minust tegelikult välja tuleb.

Alustala minu biiditegemisele panid kindlasti Los Angelese koolkonna biidimehed. Ei saa üle ega ümber Flying Lotusest. Praegu olen märganud, et mind mõjutavad rohkem saundid ja mustrid, mida leian väga erinevatest žanritest. Kõnetanud on näiteks Andy Shauf, The Knife, Jameszoo ja ringiga tagasi jõudes MF Doomi instrumentaalid. See on nagu rännak, tee peal näen igasugu tegelasi, aga lõpuks jõuan ikka hiphopi juurde tagasi.

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/luurelvaras

Sinu üheks oluliseks tööriistaks on kassett, millele lindistad oma lugusid marsruudil kassett-arvuti-kassett. Miks just selline meetod? Milliseid praktikaid sa enne katsetasid, kui kasseti juurde jõudsid?
Kassett on kuidagi loogiline formaat olnud, muu nagu ei sobikski veel. Eks mu produktsioon ongi praegu pigem räpasem ja *lo-fi* kui puhas ja *hi-fi*. Osati kindlasti oskamatusest, aga ma arenen. Kindlasti liigun varsti kassetist edasi. Kassett-arvuti-kassett ka seepärast, et kõik saaksid sama saundiga Luurel Varast kuulata.

Sinu jaoks on olulisel kohal ka sämpeldamine. Kust sa oma sämpleid korjad?
See on nagu Coca-Cola retsepti küsimine (:. Üldiselt netist (näiteks SP-foorum ja *online*-raadiod), aga palju mängin ka ise sisse (plaksud, nipsud, kõrinad, kitarr, bass jm) või lasen sõpradel mängida, vinüülidelt pigem vähe. Eriti meeldib sõprade sissemängitud asju kruttida ja keerata.

Kui tulla tagasi ühise kasseti juurde Endamisi Salamisiga ning viidates koos Hyrr IV-ga tehtud lugudele, siis kui olulisel kohal on sinu jaoks muusikategemisel just kollaboratsioonid? Kuidas need koostööd tavaliselt sünnivad?
Saan tegelikult üksi päris hästi hakkama. Biite on ilgelt mõnus teha! Proovin tunnetada, kus suunas lugu liigub, kas ja kui palju midagi juurde oleks vaja ning kui on vaja, siis kellelt see panus tulla võiks. Praegu on koostöö sujunud San Hani, Eiki ja Hyrriga. Hani ja Hyrr on ammu juba sõbrad, Eikiga tutvusime Music Weekil.

Mis sind inspireerib?
Sport, sõbrad ja kõik aastaajad.

Mida tulevik toob?
Veel biite, veel koostöid, veel kassette, plaanis on ka mõni muusikavideo teha ja Sveta Baaris hakkan pigem alternatiivsemaid hiphopiõhtuid korraldama.

Foto: Nele Tammeaid

ERKI PRUUL
DJ-ANKEET

Erki Pruul rabab mitmel kultuuririndel. Koos melomaanist sõbra Martin Jõelaga juhib ta 2013. aastast plaadifirmat Frotee, mis annab välja plaate, „mille olemasolust sa teadlik ei olnud" ehk enamasti Eesti lähiajaloos, eelkõige nõukogude ajal, sündinud, kuid avaldamata jäänud kvaliteetset popmuusikat. Lisaks veab Erki koos pärimusmuusiku Cätlin Mägiga folkdiskoprojekti Ju-Ju, asjatab netipõhise Kohviradioga ning kogub oma maitse-eelistusi miksteipidesse Heliremondi Katsetehase nimelises duos.

Debüüt: Suuremale seltskonnale või pidudel plaatide mängimise ambitsioon tuli suhteliselt hilja. Samas väiksemale sõpraderingile võisin tundide kaupa kassettide pealt lugusid ette kedrata. Meenub üks seik päris kaugest minevikust, kui tõstsin kõlari kodus teise korruse aknale, et alt möödunud naabripoisile isale kuulunud Peter Gabrieli „So" vinüüli ette mängida. Aga korrektne vastus küsimusele on, et aasta 2001 ja Jazz Lessons Illegaardis.

Muusikas oluline: Soojus. Absoluutselt igas muusikastiilis kohustuslik element minu jaoks.

Muusikas ebaoluline: Tihti laulusõnad ja üldse vokaali kaudu sõnumi edastamine. Laul on minu jaoks pigem üks instrument bändis, sõnum enamasti teisejärguline.

Mida mängin: Oleneb üritusest ja sellest, mis parasjagu päevakorral. Eriti meeldib kergem džäss, *easy listening*, *soft rock*, *balearic* ja muu taoline kraam, mida pidudel tegelikult eriti tihti võimalust mängida pole. Aga ka *house*, disko, *indie*, nn maailmamuusika jm.

Kuula meie veebiväljaandest ka Erki Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/froteerecords.

Eredaimad mängumälestused: Olen valinud üle kümne aasta muusikat Tartu Müürilille täikadele. Aastatega on nende pikkade päevaste settide ettevalmistamisest ja -mängimisest minu jaoks täiesti omaette meditatiivne rituaal välja kujunenud.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: F.R. David „Someone To Love".

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Mõnel Hispaaniale kuuluval Vahemere väikesaarel.

***Guilty pleasure*:** Taivo Sõts „Paradiis". Imeline eestikeelne *Italo disco*, mida üritasin kohe pärast Statoilist soetamist õhinaga ka pidudel mängida. Aga jah, üsna kiirelt loobusin sellest, inimesed said iga kord justkui pahaseks või solvusid, ei saanudki aru täpselt, mispärast…

Alt üles vaatan…: Pole eriti kunagi lugude kokkumiksimisele suurt tähelepanu omistanud, aga järjest rohkem DJdele, kes lisaks heale maitsele ka tehnilist poolt valdavad. Ja muidugi neile, kes oma settides erinevate stiilidega julgelt eksperimenteerivad.

Viis klassikut:
Manzel „Space Funk"
Northend „Tee's Happy"
Arthur Russell „Get Around To It"
Sueño Latino „Sueño Latino" (The Paradise Version)
Jorge Santana „Love The Way"

Viis hetkekummitajat:
Fra Lippo Lippi „Angel"
Haile M. Ghiorgis „A Happy Disco Song"
TA-HA „Lil Bit"
Poolside „Which Way To Paradise"
Tiit Paulus „Suvi ei jää"

Tehnilist: Mängin vinüüle, aga ka faile, nagu olukord parasjagu nõuab. Kuna ma suurem tantsulõvi ei ole, siis tihti sätin ennast pidudel kohta, kust saab jälgida, kuidas DJ mängib. Elu üks suurimaid elamusi oli näha Brüsseli ühes baaris Andy Voteli mitmetunnist setti tema pea kohalt, vaevalt kahe meetri kauguselt! Vana hea vinüülidega žongleerimise vastu ei saa ikka miski, arvuti DJ-laual tekitab tunde, et mängitakse miksteipe.

Future Islands. Foto: press

Pia Fraus – Field Ceremony
(Seksound, 2017)

Kuulas: Helo Liis Soodla

Ansambel Pia Fraus viljeleb maagilist realismi, vürtsitab halli ja igavat võõrapäraste nootidega, värvib mustvalge kirjuks ja väänab sirge kõveraks.

Bänd küsib oma muusikas eksistentsiaalseid küsimusi, mis puudutavad sügavaid soppe muganenud hingedes. Albumit ühendavad terviklik kõla ning uimastav ja sõltuvust tekitav mannavahukiht – nii magus, et ei saa kunagi küllalt. Ometi ei saa plaati süüdistada ükskluisuses, lugude korduvad elemendid loovad midagi head ja ühtset, ent säilitavad samas iga pala individuaalse eripära.

Nende eesmärk ei ole šokeerida või lüüa pahviks, vaid lasta end kanda helide jõust, kuulajat köita ja kõneleda muusika keeles. Pia Fraus vabastab paisu tagant sügistuule hinguse, mis puhub uue elamise neisse, kes on *shoegaze*'iga juba tutvust teinud, ent paelub ka esmakordset uudistajat. Igapäev on peapeale pööratud. Kuulaja vaatab kaht reaalsust, otsides erinevusi, ning avastab, et Pia Frausi normist kõrvalekaldumine on põnev ja igas mõttes õige. Hõbedaste vihmade möll uhub minema vana ja sunnib looma uusi mälestusi, märkama öös liikuvaid varje. Igale eluklipile sobiv *soundtrack*.

Misha Panfilov Sound Combo – En Route
(Funk Night Records, 2017)

Kuulas: Ants Siim

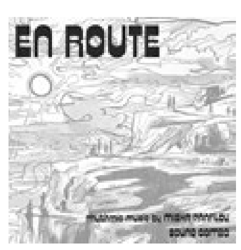

„En Route" on Misha Panfilov Sound Combo esimene täispikk album, ent instrumentaalse muusikaga singleid ja EPsid on ta üllitanud mitmeid juba alates 2015. aastast. Panfilovi looming on teatava kohaliku omapäraga ja sümpaatne. Hoolimata sellistest siltidest nagu „kosmoserokk" ja „süva-*funk*", mida mehe loomingule aeg-ajalt külge pannakse, pole „En Route" eriti raskesti ligipääsetav plaat. Kohati kõlab see nagu mõne ebakonventsionaalse lastesaate *soundtrack* (lood „Bystreet", „Flaming"), samas ähvardab helipilt vahepeal üldse kakofooniasse ära laskuda, aga ainult lühikeseks ajaks, et taas turvalisematele radadele naasta.

Estrada Orchestras kasvatatud enesekindlus on plaadil tuntav – erinevate motiivide sujuv vaheldumine lugudesiseselt ja julgus kõlada „tüüpilise siinuslaineid nautiva kõrva" jaoks kohati ebameeldivalt (nt loos „Way Higher") tulevad albumile kasuks. Turvalisemat kuulamiselamust pakuvad klassikalise vana kooli *funk*'i lainel „Bufo Bufo" (ld kärnkonn), sujuva kulgemisega „Reflections" ja „Get Well", millest viimased kaks võiks tavakuulaja jaoks siinkirjutaja hinnangul plaadi kõige nauditavamad lood olla.

Albumi pealkiri viitab teel olemisele. Loodetavasti avaneb Panfilovil tulevikus oma muusikuteel rohkelt võimalusi panna heliloomingu ja muusikaliste interpretatsioonidega õlg alla mõnele filmiprojektile või muule laia avalikkuseni jõudvale „kultuuriüritusele", mis aitaks tal nišiartisti staatusest pääseda, sest potentsiaali on tal selleks palju.

VIHJE

27. oktoobril saabub Maarjamaale esmakordselt *indie*-idülli ja süntpopi meisterdajate tippklassi kuuluv Future Islands USAst. Kuulda saab neid Rock Cafes ning enne kõike tuleb ettekandele bändi viimane stuudioalbum „The Far Field".

Get Your Gun – Doubt Is My Rope Back To You
(Empty Tape, 2017)

Kuulas: Mait Vesker

Get Your Guni „Doubt Is My Rope Back To You" toimib rituaalina, mida kuulates tekib tunne, nagu keegi manaks enda seest igavest kurbust välja. Bändi muusikas on ürgne viha, samas ka tugev hüpnootiline mõju. Jääb mulje, et tegu on mittetaotlusliku pärimusmuusikaga, otseselt folki ei harrastata, kuid miljöö viib justkui keskaega kajastavasse filmi. Silmad kinni kujutled end –20 kraadi kätte palki hööveldama ja hakkad siis laeva ehitama. Viikingid mereretkel, nälgivad ordurüütlid teekonnal. Kui esimesed kolm lugu on filmilikud, siis neljandast palast „Joy Of Recognition" alates on vaim pigem arvutimängulikum. Temaatika on muidugi sama: kolme peaga draakonid, müütilised olendid, maadeavastused, rännakud ja vallutused, ettekujutused lapikust maast.

Albumil olevad lood nagu läheksid käima, aga lõpuks ikkagi ei lähe. Teisalt toetab selline mittetraditsiooniline ülesehitus, kus palad on rajatatud pigem nivoo kui klassikalise salm-refrään-salm-süsteemi peale, hüpnoosi mõtet ja teeb asja omakorda põnevamaks, kuid tekib küsimus, kas kuulaja jaksab sellel rajal lõpuni vastu pidada.

Don Diisel – Uus Rikas
(2017)

Kuulas: Eik Tammemäe

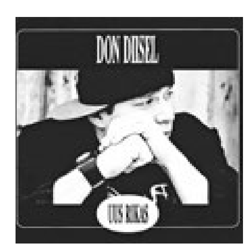

Plaat sõidab masinasse, esimene heli ja juba tean, mis siit tulema hakkab – see on eesti hiphop ja aasta on 1997. Ma olen segaduses. Mis toimub? Kontrollin kalendrit ja hingan kergendunult – siiski on aasta 2017 ja minuga on kõik korras. Suured muusikasõbrad ja -kriitikud võivad juba arvata, mis küsimus mind piinab. Nimelt kaua võib?

Diisli muusika on uinutavalt mesine, võiksin vabalt tarbida, aga miks peaksin just tema valima, kui mu plaadiriiulit kaunistab hiphopiklassika, mida ei saa jätta tolmu koguma, sest seda peab kuulama, sest see on nii hea, et mul pole isegi aega tööd teha.

Järjekordselt saame kasutada 90ndate hiphopibiidi kohta käivat mõistet „boom bap". Diisli jutt on rütmis ehk tunnetus on olemas, tämber on mõnus ehk hääl on olemas, kuid kõik see on monotoonne. Laused võiksid oma rõhuasetusega sõnumit toetada või anda sellele mingi varjundi.

Siin üritatakse maailmale midagi tõestada, tegeletakse klassikalise eneseanalüüsiga, mis on räpile omane – lahatakse komplekse, üritatakse neist üle olla. Need on tavapärased teemad, aga see tekitab küsimuse, kas sellest on vaja rääkida.

Tavaliselt olen arvustustes mõne loo ka esile tõstnud, kuid see album on ühtlane. Ei saa millegi kohta halb öelda ja ei saa midagi ka eriliseks nimetada. Maailmas on nii palju huvitavat muusikat ja kui on tahe ise olla tegija, siis tuleks kuulata, kuulata, kuulata! Kui see ei aita, siis minna täiesti teise seltskonda ja seal vastu pidada. Võib sõita ka Indiasse ja proovida tänavakauplemist. Ja vot siis võib kindel olla, et helid ja mõtted muutuvad, sest selles 1997. aastas oleme me kõik juba olnud. Mitte et mul 90ndate vastu midagi oleks, aga ka sellel peab olema eripära.

Teresa Winter – Untitled Death
(The Death of Rave, 2017)

Kuulas: Anna-Maria Saar

12. oktoober 2016
Postitan Facebooki Teresa Winteri pala „How Strange Are Bodies?". Lugu on selleks hetkeks aasta vanalt kassetilt ja muusikat jagan klikinäljas. Mõned päevad varem tehtud Pinteresti postitusega olen loovalikuga meeldinud vaid ühele. Facebookis kordub sama. Imestan, kuid ei sekku.

19. september 2017
Avan mulle saadetud lingi, kust hakkab mängima „Untitled Death". Istun galeriis tööl, paar selgete silmadega turisti astub sisse ja küsin neilt luba jätkata. Kumisevad klaarid kõlad aeglaseks pühendunud kuulamiseks. Oleksime võinud kolmekesi kohe sealsamas vaimuselgusele tulla.

Käin linnas, ostan kaltsukast raske tallaga saapad ja kujutan ette, kuidas kogu sügise altkulmu ümbrust analüüsin. Trammis on Tallinna linnumees, vilistab enne väljumist, otsin samal ajal telefonist Teresa Winteri vana kassetti ja alles siis taipan, keda päeval mängisin.

Uus katse kodus. Korea nööpkuularid, jahtunud kohv, „Untitled Death" ja Microsoft Word. Kui Teresa Winterit tükk aega kuulata, võib temasse ära eksida. Olen ärkvel nagu veel mitte kordagi tänase jooksul, silmad selged kui satikad, ja kordamööda sumisevas ning vibreerivas helis leian sarnasusi *kazoo* ja CocoRosie'ga, Cocteau Twinsi „Alice'i" ja Sulev Keeduse „Georgica" meeleoluga.

Olen kaks ja pool tundi kolmekümne ühe minutilist plaati uuesti mängima pannud. Winteri muusikasse aega ära kaduda mul on ja minu mõlemad kõrvad laigivad kuulatavat väga.

Taavi Tulev / Kristjan Raidna – AB
(Detroit Underground, 2017)

Kuulas: Märten Rattasepp

Helimaastikuvõlur Taavi Tulev on avaldanud (koostöö)albumi „AB", kus 2 x 37 minutit töötleb kõrvu Tulevi süntesaatorite ja Raidna flöödihelide koostöös loodud džässilik atmosfäär. Improvisatsiooniliste jõududega korrastatakse loomingulisest kaosest struktuure välja. „AB" on omapärane kogemus, mille akustiline koondumine loob pingestatud keskkonna, mis iseenesest nõuab paigalolekut ja keskendumist, kuid ühtaegu mõjutab taju ringiliikumist. Ent eks aeg-ajalt ongi hea kogeda seda füüsilise ja vaimse kohaloleku nõude kokkupõrget vabastatusega, mille tingib helikeele „kulgev" laad. Eriti hästi mõjuvad selleks Raidna flöödihelide kandvus ja kõlavus, mis loovad efemeerse ja õhulise lisatasandi. Täiendavat pinget pakub *ambient*'like helimaastike „taustalikkus" – nõnda saab muusika muutuda loomulikuks ja ümbritsevaks, tiksudes vaikselt kognitsiooni ääremail. Kuni album otsa saab ja ootamatult leiad end kesk vaikust.

Olen vist varemgi tõdenud, et Tulevi muusika loob miskipärast alati öiselt ulmelisi, vahel isegi apokalüptilisi kujutelmi. Võimalik, et seda tekitab ikka veel elektroonilise muusika üleüldine kõlapilt. Ei oska seda kummalist nihestatust põhjendada, sest võiks ju arvata, et nüüdisaja kiirelt arenev ja kõikehõlmav tehnoloogiline üleüldisus on selle arusaama kustutanud. Neil helidel justkui ei tohiks enam märkimisväärseid ulmekonnotatsioone leiduda, need on osa igapäevakogemusest. Ent on võimalik, et seesama moodsa aja tunnetuslik ulmelisus ise põimubki helikeele sisse. Igasuguse loomingu komme kõnetada ja väljendada oma konteksti/aegruumi on teada asi.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Beats From The Vault ja „Unistajad" esitlevad: Les Enfants Terribles

Selle aasta kevadest on NO99 teatris näinud Juhan Ulfsaki lavastust „Unistajad", mis põhineb osaliselt Bernardo Bertolucci samanimelisel filmil ja Jean Cocteau raamatul „Les Enfants Terribles". Nagu teisteski Ulfsaki töödes, seob ta sürreaalsust ja reaalsust, dekadentsi ja tänapäeva, poeesiat ja teravaid lõikeid ning boonusena on lavastusele muusika kirjutanud Jakob Juhkam, kes koos näitlejatega ka üles astub. „Umbes 25 minutit parimat *outsider metal*'it, mis Eestis kunagi tehtud," on muusikaspets Trash Can Dance öelnud. No vot, 28. oktoobril pärast etendust omandavad „Unistajad" veel ühe dimensiooni, mis läheb üle süngemate alatoonidega kontserdiks ja peoks. Mängu astub tumedale elektroonilisele muusikale keskendunud peosari Beats From The Vault, kelle kureeritud *line-up*'ist on kohal läti retrofutubänd Podruga, DJd 4-got-10 ja alise | esila Lätist ning lisaks on *live*'iga, kuid siis juba totaalselt erinevas võtmes, uuesti laval Jakob Juhkam koos Hendrik Kaljujärvega.

Exos. Foto: press

Islandi elektroonikaleibel X/OZ maandub Tallinnas

13. oktoobril võõrustab Laine klubi islandi plaadifirma X/OZ klubiööd, mis toob Tallinnasse sama leibeli alla kuuluvad artistid Octal Industries, Nikita Zabelin ja Exos.

Techno-produtsent Exos, kes on teinud koostööd nii Nina Kravizi, Ben Simsi, Mark Broomi ja teistega, on ka 2017. aastal loodud X/OZi ellukutsuja, mille alt ta väljastab nii enda, oma sõprade kui ka isiklike lemmikute loomingut.

Tema kõrval saavad sõna islandlase Jonas Thor Gudmundssoni (tuntud ka kui Ruxpin) ja ameerikalase Michael Sickingeri ühine elektrooniline ettevõtmine Octal Industries ning vene päritolu Nikita Zabelin, kelle helikeel ja tõmme minimalistlikuma joone poole on kogunud innustust saksa *techno*-maailmast.

Neljanda ISOLA peakülaliseks on Mind Against

Helilisi, ruumilisi ja visuaalseid elamusi pakkuv peosari ISOLA avab neljandat korda uksed 14. oktoobril klubis Hall, mil kohal on itaalia päritolu tantsupõrandate valvurid Mind Against.

ISOLA on 2016. aasta lõpus alustanud peosari, kus on välismaistest nimedest varem üles astunud Abdulla Rashim ja SNTS.

Seekordne peaesineja Mind Against on Berliinis resideeriv IDMi, *house*'i ja *techno* duo, kelle looming kleebib klubilised tantsupõrandale, olles psühhedeelne ja kaasahaarav. Oma koha elektroonilise muusika väljal kindlustasid nad kolme EPga, mille on välja andnud plaadifirma Life and Death.

Lisaks muusikale on üritusel olulisel kohal visuaalid, mille eest vastutavad Karl Erik Leik ja René Reinumägi, ning toimub tantsuline moeetendus vormide, materjalide, esteetika ja funktsionaalsusega mängivale rõivabrändile MARIOS.

Haigla Pidu – DJ Sotofett

13. oktoobril toimub ajaloo esimene Haigla Pidu värskes pealinna ööklubis Hall! Ohtlikul kuupäeval tervitatakse puldis pikalt jahitud külalist – teie ees on peo algusest lõpuni DJ Sotofett.

DJ Sotofeti nime taga seisab norra vinüüliviiking, üks „kurikuulsatest" vendadest Fettidest (teist tuntakse DJ Fett Burgeri nime all), kes veavad üheskoos Sex Tags Mania (vahel ka Sex Tags Amfibia, Sex Tags UFO või hoopis Wania) nimelist plaadifirmat ja kelle nõela kukkumisel ei tea päris lõpuni kunagi, mis järgmisena juhtuma hakkab. Kombinatsioonid *jungle*'ist, *ambient*'ist, *dub*'ist, *breakbeat*'ist, *techno*'st, diskost ja *house*'ist jms, artistid minevikust, olevikust ja tulevikust on mõned vihjed, mille võib õhku visata, aga tegelikult peab pusle kokkupanemiseks ikka ise kohale minema.

Kolm kanget: Erkki Hüva, Marco Tasane ja Onu Bella Genklubis

Reede ja 13 saab tähendada ainult üht – enneolematut pidu, kus mõõtu võtavad kolm Tartu kohalikku legendi. Tartu ja ainult Tartu saab olla elukohaks neile titaanidele.

Live'idega astuvad sel õhtul Genialistide Klubis üles siinseid peosaale korduvalt kuumaks kütnud Marco Tasane ja Erkki Hüva, avaliku elu tegelane, aktsionist, vabaõhujudoka, ilukõneleja, näitleja ja trubaduur, kellest Jaan-Jürgen Klaus on teinud portreefilmi „Sinitäheke" ja humoreski „Erkki Hyva läheb Tallinna". Kontserdiga tähistab Erkki oma 52. sünnipäeva! Lilli palus maestro tuua sülega!

Lisaks astub DJ-pulti Onu Bella, mees, kelle ees hakkavad Tartu valgusfoorid otsekohe roheliselt vilkuma, kes oli kuni 1992. aastani Tartu Konservitehase insener-keemik, kuid keda teame eelkõige artisti ja raadiohäälena, kes andis oma käe meelelahutusele ja pole sealt enam taandunud.

OKTOOBER 2017

jazz.ee
EESTI JAZZLIIT

6.10 kl 21.00 Merje Kägu Septett NO99 Jazzklubi
13.10 kl 21.00 Velling-Soo-Velling NO99 Jazzklubi
20.10 kl 21.00 Raimond Mägi Trio NO99 Jazzklubi
21.10 kl 21.00 Triophonix Philly Joe's Jazziklubi
27.10 kl 21.00 Tribüüt Chet Bakerile & Gerry Mulliganile NO99 Jazzklubi

Eesti Kultuurkapital · Kultuuriministeerium · Eesti Instituut · NO99 · Philly Joe's

www.jazz.ee

Eesti Interpreetide Liit kutsub

KAMMERMUUSIKA KONTSERDID

10.10 19.00 Estonia kontserdisaal
Mihkel Poll / klaver
Kavas: C. Debussy, A. Lemba, F. Chopin *

23.10 19.00 Tallinna Filharmoonia Mustpeade maja
Theodor Sink / tšello
Kadri-Ann Sumera / klaver
Kavas: C. Franck, E.-S. Tüür, A. Schnittke

07.11 19.00 Estonia kontserdisaal
Keelpillikvartett Prezioso
Kavas: H. Eller, M. Ravel, A. Borodin *

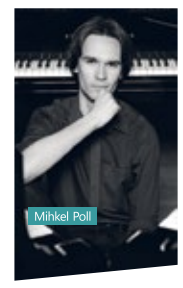

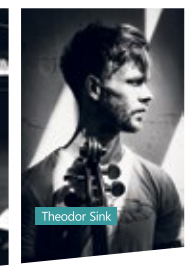

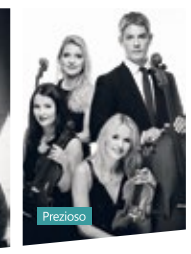

SA Eesti Interpreetide Kontserdid
Eesti Interpreetide Liit
www.interpreet.ee

**Kontsert toimub koostöös Eesti Kontserdiga.*
Piletid saadaval **Piletilevis**!

VANEMUINE

147. HOOAEG

Tulleminek

MÄRT-MATIS LILLE OOPER

LIBRETIST JAN KAUS — **MUUSIKAJUHT** PAUL MÄGI — **DIRIGENT** TAAVI KULL
LAVASTAJA TAAGO TUBIN — **KUNSTNIK** LIISA SOOLEPP
VALGUSKUNSTNIK MARGUS VAIGUR — **KOREOGRAAF** JANEK SAVOLAINEN

VAID 6 ETENDUST HOOAJAL!
11., 14. JA 22. OKTOOBRIL
11., 22. JA 29. APRILLIL
VANEMUISE TEATRIS

kinema LARSEN COGNAC autospirit Tartu

Filmifestival 09. – 29. oktoober 2017

KINO MAALE

KINO MAALE TAPA VALD LEADER ESTONIA Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond: Euroopa investeeringud maapiirkondadesse LEADER

www.kinomaale.ee,
www.facebook.com/kinomaale

KREMLI ÖÖBIKUD

MÄRT AVANDI
SAARA KADAK
KATRIN PÄRN
MARIA ANNUS
JUSS HAASMA
TAMBET SELING
JANEK JOOST
PRIIT STRANDBERG

ROBERT ANNUS
LEXSOUL DANCEMACHINE
IVAR PÕLLU
OTT KANGUR
KRISTIINA PÕLLU
RENE LIIVAMÄGI

Etendused NARVAS
Kreenholmi manufaktuuris, Joala 21
10+11+12 august 19:00
15+16+17+18+19 august 19:00
Piletid müügil 1. oktoobrist

TARTU UUS TEATER 10

uusteater.ee

USA NAASEB FÖDERALISMI LÄTETE JUURDE

Kuidas seista vastu keskvalitsusele, mille eesotsas on ettearvamatu populist, kes ei allu isegi oma partei kontrollile? Ameerikas taasavastavad osariigid oma võimupotentsiaali, seistes vastu Pariisi kliimaleppe tühistamisele või kaitstes vähemuste õigusi.

Karl-Gerhard Lille

Donald Trumpi ootamatu valimisvõidu järel on tema poliitiline vastaspool otsinud meetmeid talle vastuseismiseks. Leppimatuse ajel nõuti esmalt valimiskogu kaotamist – sest **Hillary Clinton** võitis kolme miljoni häälega rahvahääletuse –, siis mõlgutati Californias ja Oregonis riigist lahku löömise mõtet. Seejärel otsustasid demokraadid, et vastupanu tuleb osutada kohalikul tasandil – kogukondades, linnades, maakondades ja osariikides. Pragmaatilisus juhtis partei ootamatult tagasi Ühendriikide põhialuseni – föderalismini. Siinkohal tuleks käsitleda föderalismi ajalugu Ameerika Ühendriikides ja selle olemust praeguses poliitilises kontekstis.

Osariigid võivad hakata laboratooriumiteks, mis teevad sotsiaalseid ja majanduslikke eksperimente ülejäänud riiki mõjutamata.

Üle kahesaja aasta tagasi rajasid märkimisväärsed mõttetargad uue riigi – Ameerika Ühendriigid. Nad toetusid seda tehes valgustusaja ideaalidele. Õppinud ajaloost ja valanud verd suveräänsuse nimel, piiritleti põhiseaduses mustvalgel keskvalitsuse ja osariikide pädevused – nõnda pandi alus föderalistlikule süsteemile. Riiklik julgeolek ja välispoliitika jäid keskvalitsuse korraldada, ülejäänu delegeeriti üheksanda ja kümnenda põhiseaduseparanduse[1] kohaselt osariikidele ja rahvale. Need kaks parandust tagasid, et põhiseadusel on edaspidi paindlikkust uute probleemide lahendamisel. Trumpi võidu taustal taas vastuoluliseks muutunud valimiskogu on samuti üks föderalismi alustest. See kaitseb väiksemaid osariike enamuse meelevaldsuse eest – tingimus, mis võimaldas üldse 13 algsel koloonial liitu astuda.

Mõned võtmesündmused 20. sajandi esimeses pooles pöörasid pikalt püsinud tasakaalu upakile. Esmalt 16. ja 17. põhiseaduseparandus, mis kehtestasid vastavalt föderaalse tulumaksu ja senaatorite otsevalimise rahvahääletusel. Esimene avas rahavoolu Washingtoni, teine võttis osariikidelt mõjuvõimu. Põhiseadus nägi algselt ette, et senaatorid on osariikide huvide esindajad, kelle valivad osariikide parlamendid. Parandus muutis senati sisuliselt mõttetuks, sest see dubleerib esindajatekoda, mida valitakse niikuinii rahvahääletusel. Föderalismile andis aga veel tugevama hoobi **Franklin Delano Roosevelti** uue kursi programm, mille elluviimiseks moonutas[2] ülemkohus – Roosevelti ähvarduste ja avalikkuse surve tõttu – põhiseaduse algteksti ja seadis pretsedendi valitsuse sekkumiseks mis tahes kaubanduslikku tegevusse ning võimaluse kulutada „üldise heaolu"[3] nimel raha kõigele, mida valitsus heaks arvab.

Föderalism avaks võimaluse vähemustel võrdõiguslikku kohtlemist otsida, sest mida madalamal astmel diskrimineerimine eksisteerib, seda lihtsam on selle käest pääseda.

Föderalismi ideaal ja praktika lahknevad. Osariikide õigustest rääkides viidatakse esimese asjana osariikide kaupa jõustatud orjusele ja Jim Crow' seadustele. Esimene viis kodusõjani, teine jätkas järgnenud sajandi jooksul mustanahaliste diskrimineerimist lõunaosariikides. Ka föderaalvalitsus on oma õiguste katte varjus midagi sarnast korda saatnud. Lisaks indiaanlastelt maa võtmisele anastati teise maailmasõja ajal ka jaapani päritolu ameeriklaste vara, saates nad tagatipuks veel koonduslaagritesse. Samas on föderalismiga tagatud õigusi kasutatud ka õilsatel eesmärkidel. Kongress jõustas 1850. aastal põgenenud orjade omanikule tagastamise seaduse, mille mitmed põhjaosariigid kehtetuks kuulutasid ning siis Washingtoni ähvardustele ja orjapüüdjatele visalt vastu seisid[4]. Kui ülemkohus 1954. aastal koolide rassilise segregatsiooni põhiseadusevastaseks nimetas, pidi president **Dwight Eisenhower** paluma Arkansas' rahvuskaarti, et kaitsta jõuga mustanahaliste õpilaste õigusi.

VÕIMUTASAKAALU OTSIDES

Föderalism ei näe osariikidele ette absoluutset õigust omasoodu talitada, vaid tasakaalustatud tööjaotust keskvalitsuse ja osariikide vahel. Ajapikku on tasakaal aina enam keskvalitsuse poole kaldunud. Süüdi on mõlemad parteid, ehkki vabariiklastel on olnud kombeks end nn suure valitsuse vastastena kujutada. Hiljutine Washington Posti analüüs[5] osutas hoopis, et viimastel kümnenditel on vabariiklaste enamusega valitsused viinud osariikide vabadusi piiravaid seadusi ellu arvuliselt natuke rohkemgi. Ajalooliselt on säärane tendents alates 1970. aastatest ebaharilikult kõrgel tasemel püsinud. Tõsiasi, et parteid koondavad mis tahes loosungitest hoolimata üha enam võimu keskvalitsusse, mida juhib võrdlemisi ühtne poliitaparaat, oli üks põhjustest, miks Trump valimistel edu saavutas – Clintonit ju ei peetud üksnes aparaadi osaks, vaid selle kehastuseks. **Lord Acton** hoiatas[6], et võim toodab korruptsiooni. Keegi ei imesta, et poliitikud ja parteid juba olemuslikult omakasu peal väljas on, mistõttu föderalismi voorus avastatakse alles siis, kui valitsus on langenud vastasleeri kätte.

Vahest ilmestab aga üks teine lord Actoni mõttetera[7] föderalismi tähtsust Ühendriikide praeguses poliitilises ja kultuurilises kontekstis: „Lihtsam on leida inimesi, kes sobivad valitsema iseenda, mitte teiste üle." Viimase kahe aastakümnega on ameeriklaste poliitiline polariseeritus hüppeliselt kasvanud[8]. See tähendab, et parteidel on raskem oma poliitikatele riigi lõikes toetust koguda. Föderalismi eelduseks ongi Washingtoni diktaadist mööda vaadata, et kohalikele huvidele keskenduda. Ülemkohtunik **Louis Brandeis** kirjutas 1932. aastal, et osariigid võivad hakata „laboratooriumiteks, mis teevad sotsiaalseid ja majanduslikke eksperimente ülejäänud riiki mõjutamata"[9]. Seega, selmet jõustada seadusi, regulatsioone jmt üleriigiliselt ühe soojaga, võiks erinevaid lahendusi leebemate tagajärgedega esmalt piirkondlikult järele proovida. Kui ühe osariigi tervishoiu-, uimasti-, majandus- või energiapoliitika annab talle märkimisväärse eelise, on teised sunnitud eeskuju järgima. Näiteks on mustanahalised hakanud lõunasse tagasi kolima, sest seal pole tööle saamisel ees miinimumpalga barjääri[10]. Donald Trumpi otsus Pariisi kliimaleppest taanduda põhjustas küll globaalse pahameeletormi, aga lõi võimaluse föderalismi veelgi kinnistada. Paljud linnad ja osariigid on juba lubanud[11] omal algatusel kliimaleppe tingimustest kinni pidada. Föderaalse tulumaksuta ei peaks tänapäeval hädavajalik teadus- ja arendustegevuse rahastamine Washingtonist nii palju sõltuma – ressursside optimaalne kasutamine on igasuguse valitsustüübi puudus. Kui eesrindlikumad osariigid arendavad välja soodsama taastuvenergiatehnoloogia, on põhjust ka vaesematel ja veel maavaradest sõltuvatel osariikidel ajaga kaasas käia. Ja kui keskvalitsusele poleks nii palju võimu loovutatud, poleks valitsusel võtta abirahasid, millega näiteks hinge vaakuvat söetööstust tehislikult elus hoitaksegi. Ka majandussurutise taustal autotööstusele ja pankadele jagatud päästepaketid ei lahendanud midagi, sest lõhkemist vajavatele mullidele uue õhu sissepuhumine üksnes lükkas lõhkemist edasi – lihtsalt nüüd on tagajärjed kõigi kahjuks sedavõrd hullemad. Kohalike vajaduste ja eelistustega arvestamine võimaldaks ressursse tunduvalt tõhusamalt kasutada, aga praegu seisab ees riikliku rahastamise süsteem, mis on toetuste kasutamisele küllalt ranged piirid seadnud[12].

FÖDERALISM LEEVENDAKS POLARISEERUMIST

Föderalism võiks olla vastuseks ka neile, kes muretsevad, et Trumpi poliitika diskrimineerib vähemusi. Immigratsiooni koha pealt on küll asi võrdlemisi selge: immigratsioon on osa riiklikust julgeolekust ja seega täitevvõimu pädevuses. Illegaalse immigratsiooniga seoses on asi veel selgem, kuid keskvalitsus ei saa kohustada kohalikke ametivõime end aitama. Kui poleks loodud pretsedente, et keskvalitsusel on roll näiteks abordi ja samasooliste abielu seadustamisel või keelustamisel, oleks nende üle otsustatud referendumiga. Föderalismi põhimõtte edasiarendus osariigi sees – nn lokalism – võimaldaks langetada selliseid otsuseid veel väiksemate haldusüksuste kaupa. Kui näiteks üks või teine maakond otsustab diskrimineeriva poliitika kasuks, on vähemustel võimalus koonduda sinna, kus seda poliitikat pole, ja seal oma poliitilist mõjuvõimu kasvatada ja kasutada. Osariikide vahel kolimine on võrdlemisi kulukas ettevõtmine, vajaduse korral teise linna või maakonda kolimine odavam. Föderalism avaks võimaluse vähemustel võrdõiguslikku kohtlemist otsida, sest mida madalamal astmel diskrimineerimine eksisteerib, seda lihtsam on selle käest pääseda. Tagurlikuna näiv paik kaotaks elanikkonda, mis võib survestada neid meelestatust muutma – mõistagi pole see kaugeltki garanteeritud. On võimalus, et tekivad väiklased enklaavid, kuid vähemasti puuduksid neis inimesed, kelle vastu väiklane olla. Kui sallimatud vaated on ühiskonnas ära kuulatud ja sellegipoolest tagasi lükatud, siis ehk on võimalik nende inimeste meelt päriselt muuta. Mida mitmekesisem on ühiskond, seda vähem on õigustatud kogu ühiskonnale üheviisiline ettekirjutuste kohaldamine. Kohalikke probleeme riiklikult ei lahendata, pealegi on piirkondlikud eelistused niikuinii erinevad. Demokraadid peaksid selle üle järele mõtlema, sest just selle taktika tõttu kaotas partei **Barack Obama** valitsusaja all üle tuhande koha igal valitsustasandil[13].

Ameerikat vaevab tõsine poliitiline ja kultuuriline lõhestatus. Kui konservatiivsel kommentaatoril **Andrew Breitbartil** oli kombeks öelda, et poliitika on kultuurist allajõge[14], siis nüüd tuleb nentida, et poliitika ja kultuur on üheks moondunud – poliitiline sõnum on kogu kultuuritööstuse ja aina enam ka sporditööstuse *raison d'être*. Sedasi kultuur ühiskonna ühendajana ei toimi, vaid hoopis kasvatab lõhet. Seda olukorda aitaks leevendada föderalism, mis kahandaks poliitika tähtsust inimeste elus keskvalitsuse koomale tõmbamise kaudu. Inimesed pööravad tõsist tähelepanu ainult riiklikele valimistele, madalamatel astmetel on valimisosalus kasin. Inimeste huvitatus küll ei tõuseks ja kultuurilõhe automaatselt ei paraneks, aga kohalikele probleemidele keskendumine annaks jagelevatele pooltele üksteisest rahu, vahest ootaks ka pingelangus.

Kui demokraadid tõsimeeli taasleidsid föderalismi, tasuks ameeriklastel rõõmustada oma poliitilise süs-

Karl-Gerhard Lille on Ameerika Ühendriikide poliitika vaatleja, Tartu Ülikooli rahvusvaheliste suhete magistrant. Sisepoliitiliselt keskendub ta parteide ideoloogiate dünaamikale, välispoliitiliselt USA suhetele teiste riikidega üldisemalt.

teemi jätkusuutlikkuse üle. Kuid teades võimu korrumpeerivat jõudu, võime jääda poliitikutelt ootama ebasiiraid apellatsioone, mis kostavad ainult siis, kui kuningatroon neljaks või kaheksaks aastaks ära võetud on. Ühe inimese võimuletulek ei pidanud kunagi ameeriklaste elusid sedavõrd mõjutama. Ühendriikide rajajad kohkuksid, kui näeksid, et põhiseaduses teisejärguliseks kirjutatud president on tänapäeval rohkem nagu despoodist kuningas **George III**, kelle pöidla alt pääsemiseks tuli korraldada revolutsioon. Keskvalitsuse paisumisega on kasvanud poliitika tähtsus inimeste elus, aga paraku on kasvanud ka ameeriklaste poliitiline ignorantsus[15]. Põhiseaduse kirjutajad olid autoritaarse juhi kui ka enamuse türannia ees äärmiselt skeptilised[16] – mida muud on põhiseaduses sisalduv õiguste kogu kui indiviidi õiguste kaitse valitsusele keeldude seadmise kaudu. President **Ronald Reagan** hoiatas, et vabadus on „väljasuremisest alati vaid põlvkonna kaugusel"[17]. Kui ka ameeriklased unustavad, kui kiivalt vabadust kaitsta tuleb, võib demokraatia jääda Ameerikas üürikeseks ja saada vägivaldse lõpu, nagu **James Madison** ennustas[18].

Keskvalitsuse paisumisega on kasvanud poliitika tähtsus inimeste elus, aga paraku on kasvanud ka ameeriklaste poliitiline ignorantsus

[1] *USA põhiseaduseparandused üheksa ja kümme.* – constitutionus.com.
[2] *McAvoy, S. 2012. In Defense of Federalism: An Originalist Case for a Limited Interpretation of the General Welfare Clause.* – uchicagoulm.com, *24.04.*
[3] *USA põhiseaduse artikkel 1, paragrahv 8, lõige 1.* – constitutionus.com.
[4] *Sheriff, D. 2010. The Untold History of Nullification: Resisting Slavery.* – tenthamendmentcenter.com, *10.02.*
[5] *SoRelle, M.; Walker, A. 2017. Both Democrats and Republicans care about 'states' rights' – when it suits them. – The Washington Post, 23.06.*
[6] *Galles, G. 2017. Lord Acton on the Meaning of Freedom.* – fee.org, *24.09.*
[7] *Samas.*
[8] *Political Polarization in the American Public.* – people-press.org, *12.06.*
[9] *Greve, M. 2001. Laboratories of Democracy.* – aei.org, *31.03.*
[10] *Toppo, G.; Overberg, P. 2015. After nearly 100 years, Great Migration begins reversal. – USA Today, 02.02.*
[11] *McKibben, B. 2017. The New Nation-States. – The New Republic, 06.07.*
[12] *Katz, B. 2016. Why cities and metros must lead in Trump's America.* – brookings.edu, *21.11.*
[13] *Strassel, K. 2016. Trump's Secret Weapon: Obama. – The Wall Street Journal, 10.11.*
[14] *Poniewozik, J. 2012. Andrew Breitbart, 1969-2012. – Time, 03.03.*
[15] *Shepherd, K. 2017. 37 percent of Americans can't name any of the rights guaranteed by First Amendment: Survey. – The Washington Times, 13.09.*
[16] *Galles, G. 2017. Constitutional Ignorance Led to a Tyranny of the Majority.* – fee.org, *17.09.*
[17] *Jackson, G. 2013. October 27, 1964: Remembering Ronald Reagan's Most Iconic Speech.* –thespeechatimeforchoosing.wordpress.com, *27.10.*
[18] *Madison, J. 1787. The Federalist No. 10: The Utility of the Union as a Safeguard against Domestic Faction and Insurrection (continued).* – constitution.org.

UUS EESTI GRAAFIKA: LILLI-KRÕÕT REPNAU

Foto: erakogu

Kuna nüüdisaegne graafikakunst väärib tähelepanu, teeb Müürileht siinkohal algust uusi eesti graafikuid käsitleva rubriigiga. Esimesena tuleb juttu sügisel Tartus ka kuraatorikingi kandnud kunstnikuga.

Piret Karro

Millised teemad sinu töödesse jõuavad?
Praegu viibin Helsingis kunstiresidentuuris ja töötan oma järgmise isikunäituse kallal, mis toimub novembri lõpus projektiruumis Kraam. See räägib enda hääle leidmisest kunstniku ja laulukirjutajana. Mul on üle pika aja võimalus lugeda, just lõpetasin **Kim Gordoni** autobiograafilise raamatu „Girl in a Band" ja jätkan ühe tema lemmikautori **Joan Didioniga**. Tihtilugu leian just ilukirjandusest mõne sõnastatud mõtte, mis on nii hädavajalik näituse tegemisel. Veel on vara öelda, millise vormini see välja jõuab, aga tegelen sellega edasi. Varem on olnud olulisemad linnakeskkond ja lähiajaloo mõtestamine. Järgmisel näitusel käsitlen tänapäeva nutimaailma temaatikat. Ma olen aru saanud, et mulle meeldib jutustada lugusid, ja näituseformaat on minu jaoks selleks sobiv vahend.

Tõenäoliselt seostuvad enamikule lugejatest graafikaga Eduard Wiiralti ofordid ja kuivnõelateosed. Millised arengud nüüdisaegses graafikas toimunud on?
Ma arvan, et graafikaga tegelemine on minu jaoks pigem mõtlemisviis. Tõsi, graafikas on trükitehniline protsess rohkem nähtaval kui mõne muu meediumi puhul. Samas võin öelda senise kunstipraktika põhjal, et enamasti on kõikidele kunstnikele oluline, kuidas ja milliste vahenditega nende tööd on teostatud.

Kui rääkida eesti kunstiajaloost, siis pean tunnistama, et ma pole kunagi väga Eduard Wiiralti teemal mõtisklenud. Ta on suurepärane joonistaja ja kindlasti omab erilist kohta eesti graafikas, kuid väiksena fännasin pigem **Ülo Soosteri** loomingut.

Mitmed graafikud, näiteks saidi *printeresting.org* algatajad Amze Emmons, R. L. Tillman ja Jason Urban, on rääkinud vajadusest vaadelda graafikat nüüdisaegse kunsti kontekstis ja nii-öelda demütologiseerida tehnikapõhist lähenemist. Ma arvan, et see on oluline, sest tihtilugu jäädakse graafikast kirjutamisel kinni tehnilistesse detailidesse ja kardetakse nendega eksida. Tänapäeva maailmas, kus kõik on muudetav, teisaldatav ja kopeeritav, on inimestel pidev hirm petta saada.

Isegi siis, kui kirjutad tööle alla, millises tehnikas vastav graafiline leht on tehtud, on mõnel raske seda uskuda. Riivamisi käsitlesin seda probleemi paar aastat tagasi oma magistritöös. Samal ajal oli mul näitus Draakoni galeriis ning keegi kirjutas külalisraamatusse, et kas need litod on ikka litod. Viimasel näitusel pidasid mitmed näitusekülastajad mu oforte videoprojektsiooniks. See pakub mulle mõtlemisainest, kuidas me tänapäeval üleüldse materiaalse kultuuriga suhestume, ja suurepärane viis seda teha on graafika kaudu.

Kureerisid sügisel Tartu Kunstimajas graafikanäituse „Teispool reaalsust". Mis sind seda näitust kokku panema ajendas?
Mõnes mõttes on näituse „Teispool reaalsust" lähtepunkt väga lihtne – kureerisin niisuguse näituse, kus sooviksin ise osaleda. See osutus muidugi keerulisemaks ettevõtmiseks, kui arvasin, sest enda tööde tegemiseni jõudsin paraku alles nädal enne näituse avamist. Eelkõige pean end kunstnikuks ja kureerimine on kasvanud välja vajadusest mõtestada enda valdkonda. Viimastel aastatel on olnud palju ägedaid näituseid just graafikaga tegelevatelt kunstnikelt, aga enamasti neist lihtsalt kirjutatakse liiga vähe. Soovisin pakkuda enda visiooni nüüdisaegsest graafikast, mis suhestub mind paeluvate teemadega.

Millised graafikud sind praegu kõige rohkem huvitavad? Kus võib Eestis näha head graafikat?
Viimati võis näha näiteks Tartu Kunstimuuseumis **Peeter Alliku** „Kultiveeritud skisofreeniat", kus oli palju suurepäraseid linoole, ja eriti meeldis mulle isetehtud postmargikogu.

Mul on harjumus jälgida netist erinevaid blogisid ja olen mitmes rahvusvahelises graafikute Facebooki grupis. Eesti graafikat on võimalik vast kõige rohkem näha praegu väljaspool Eestit ja veebikeskkondades.

Soovitan soojalt hoida silma peal ka kõikidel näitusel „Teispool reaalsust" osalenud kunstnikel. **Kadri Toomil** ja **Ede Raadikul** on varsti näiteks isikunäitused tulemas.

Lilli-Krõõt Repnau „Tüdruk nutitelefoni valguses", ofort, 2017, 40 x 50 cm

SEAN
PENCILSKIRT

KANNA STAARI MOODI

viru keskus

VALMISTATUD
MOESTSENAARIUMI
JÄRGI

#FOLLOWTHEFIBIT